

ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างจีนกับโซเวียตในช่วงค.ศ. 1949 - 1989

สารนิพนธ์

ของ

พรประภา ภัทรธีรกุล

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์เอเชีย

กุมภาพันธ์ 2542

ลิขสิทธิ์เป็นของ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างจีนกับโซเวียตในช่วง ค.ศ. 1949 - 1989

บทคัดย่อ

ของ

พรประภา ภัทรธีรกุล

เสนอต่อบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์เอเชีย

กุมภาพันธ์ 2542

สารนิพนธ์ฉบับนี้ ศึกษาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างจีนกับโซเวียต ในช่วง ค.ศ. 1949 - 1989 โดยศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ของทั้ง 2 ประเทศ และผลกระทบที่เกิดจากความสัมพันธ์จีน - โซเวียต พบว่าความสัมพันธ์ของทั้ง 2 ประเทศส่วนใหญ่เป็นความสัมพันธ์แบบปรปักษ์มากกว่าเป็นมิตร ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากความสัมพันธ์ในอดีต ความขัดแย้งทางอุดมการณ์ การแข่งขันขยายอำนาจทางทหารและบทบาทของทั้ง 2 ประเทศในการเมืองระหว่างประเทศ

โซเวียตได้ให้ความช่วยเหลือจีนทั้งในด้านการพัฒนาทางเทคโนโลยี การทหารและเศรษฐกิจนับตั้งแต่ต้น แม้โซเวียตจะตัดความช่วยเหลือไปในค.ศ. 1959 เพราะเกิดความขัดแย้งระหว่างกัน แต่ก็นับเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้จีนมีความมั่นคงและกลายเป็นมหาอำนาจได้ในทศวรรษ 1970 ขณะเดียวกันความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันก็ช่วยทำให้ค่ายสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ที่มีโซเวียตเป็นผู้นำมีความเข้มแข็งมากขึ้น และสามารถถ่วงดุลอำนาจของสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นผู้นำค่ายทุนนิยมได้ อย่างไรก็ตามความขัดแย้งระหว่างจีนและโซเวียตซึ่งเริ่มตั้งแต่กลางทศวรรษ 1950 เป็นต้นมา ก็ไม่เพียงแต่ส่งผลกระทบด้านเศรษฐกิจ การเมืองและการทหารต่อทั้ง 2 ประเทศเท่านั้น ยังมีผลกระทบต่อประเทศอื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับจีนและโซเวียตอีกด้วย เพราะทั้งจีนและโซเวียตเป็นประเทศที่มีพื้นที่กว้างใหญ่ มีศักยภาพทางการทหารที่เข้มแข็ง และยังแข่งขันกันแผ่ขยายอิทธิพลไปยังภูมิภาคต่าง ๆ ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างจีนและโซเวียตจึงมีความสำคัญต่อนานาประเทศ

DIPLOMATIC HISTORY OF SINO-SOVIET RELATIONS FROM 1949 TO 1989

AN ABSTRACT

BY

PHONPRAPHA PATTHARATHIRAKUN

Presented in partial fulfillment of the requirements

for the Master of Arts degree in Asian History

at Srinakharinwirot University

February 1999

This thesis focuses on the causes and the impact of Sino-Soviet diplomatic relations from 1949 to 1989. The study concludes that the diplomatic relations between the two countries were characterized by enmities rather than friendliness. Such relationship was attributable to historical experiences and political and military rivalry in the international political arena.

During the early years of post-1949 relationship the Soviet Union provided China with assistance in the fields of technology, military and economy, and in return, she demanded from China support for her leadership of the Communist camp in her bid to counterbalance the Capitalist camp led by the United States of America. However, due to growing conflicts, the Soviet Union withdrew all aid in 1959, but this action did not prevent China from becoming a major power in the 1970's.

The Sino-Soviet conflict which started in the 1950's affected not only the two adversaries in all aspects of their relationship but also the rest of the world. Since both the Soviet Union and China possess vast territory, powerful military potential and strong influence, their diplomatic relations are significant to regional as well as global developments.

สารนิพนธ์

เรื่อง

ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างจีนกับโซเวียตในช่วง ค.ศ. 1949 - 1989

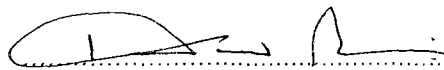
ของ

นางสาว พรประภา ภัทรธีรกุล

ได้รับการอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์เอเชีย

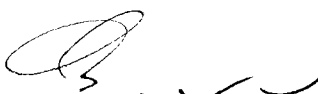
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

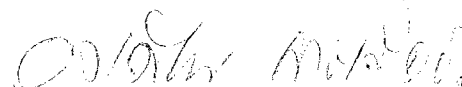
(ศาสตราจารย์ ดร. เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์)

วันที่ 27 เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2542

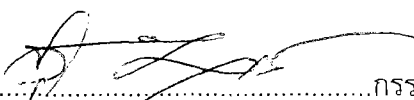
คณะกรรมการสอบสารนิพนธ์

..... ประธาน

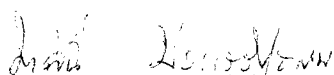
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชีระ นุชเปี่ยม)

..... กรรมการ

(ดร. วงเดียน นาราสะจจ์)

..... กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(รองศาสตราจารย์ วุฒิชัย มูลศิลป์)

..... กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ มาลินี ประเสริฐธรรม)

ประกาศคุณูปการ

สารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จด้วยความกรุณาจากบุคคลหลายฝ่าย ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระ นุชเปี่ยม แห่งมหาวิทยาลัยศิลปากร ที่กรุณาเป็นประธาน รวมทั้งแนะนำให้ข้อคิดเห็นและแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ จนสารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้

ขอกราบขอบพระคุณ ดร.วงเดือน นาราสัจจ์ ที่ให้ความกรุณาตรวจและแก้ไขสารนิพนธ์ฉบับนี้ด้วยความเอาใจใส่เป็นอย่างยิ่ง

กราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ วุฒิชัย มุลศิลป์ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ มาลีณี ประเสริฐธรรม แห่งภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่กรุณาเป็นกรรมการสอบเพิ่มเติม

กราบขอบพระคุณคุณพ่อและคุณแม่ที่ให้การสนับสนุนด้านการศึกษาแก่ผู้เขียนตลอดมา

ขอบคุณเพื่อนรัก คุณอชรา อิศรเสนา ณ อยุธยา ที่กรุณาเขียนบทคัดย่อภาษาอังกฤษ ขอบคุณในน้ำใจที่ดี ความช่วยเหลือต่าง ๆ และเป็นกำลังใจในทุก ๆ เรื่อง

กราบขอบพระคุณอาจารย์ทุก ๆ ท่านที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้แก่ผู้เขียน

ความดีของสารนิพนธ์ฉบับนี้ ขออุทิศแด่ "ลุง" ผู้ล่วงลับไปแล้ว

พรประภา ภัทรธีรกุล

สารบัญ

บทที่

หน้า

บทนำ.....	ก
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	จ
จุดมุ่งหมายของการศึกษา.....	ช
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า.....	ช
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า.....	ช
วิธีการศึกษาค้นคว้า.....	ช
แหล่งที่ศึกษาค้นคว้า.....	ช
 1 ความสัมพันธ์ก่อนค.ศ. 1949.....	1
1.1 ปัญหาของความสัมพันธ์ในอดีต.....	2
1.2 ความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน.....	4
1.3 จักรวรรดินิยมรัสเซีย.....	7
1.4 ความสัมพันธ์ระหว่างโซเวียตกับพรรคคอมมิวนิสต์จีน.....	15
 2 พันธมิตรระยะสั้น (ค.ศ. 1949 - 1957).....	20
2.1 มิตรภาพและสนธิสัญญา.....	20
2.2 ความสัมพันธ์ในช่วงวิกฤตการณ์เกาหลี.....	25
2.3 ความสัมพันธ์ภายหลังโซเวียตเปลี่ยนผู้นำ.....	29
2.4 การประชุมสมัชชาพรรคครั้งที่ 20 : จุดหักเหความสัมพันธ์.....	33

บทที่	หน้า
3 ความขัดแย้งระหว่างโซเวียตและจีน (ค.ศ. 1957 - 1972).....	37
3.1 ผลของการประชุมสมัชชาพรรคครั้งที่ 20 ต่อความสัมพันธ์ระหว่าง โซเวียตและจีน.....	37
3.2 ผลกระทบของความขัดแย้งต่อโลกคอมมิวนิสต์.....	44
3.3 นโยบายต่างประเทศของเบรชเนฟ.....	53
3.4 ความสัมพันธ์สามเส้า : โซเวียต จีน เวียดนาม.....	60
4 มิติใหม่ของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ.....	64
4.1 การทูตนิกสัน.....	64
4.2 ความสัมพันธ์ระหว่างจีน โซเวียต สหรัฐหลังยุคนิกสัน.....	71
4.3 การปิดล้อมจีนของโซเวียต.....	76
4.4 ยุคเศรษฐกิจนำการเมือง.....	80
5 บทสรุป.....	85
บรรณานุกรม.....	90
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก.....	99
ภาคผนวก ข.....	102
ภาคผนวก ค.....	105
ภาคผนวก ง.....	107
ภาคผนวก จ.....	108
ภาคผนวก ฉ.....	109
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	110

บทนำ

นับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา จนกระทั่งประมาณสิ้นทศวรรษ 1980 สหภาพโซเวียต (Union of Soviet Socialist Republics)¹ และสาธารณรัฐประชาชนจีน (People's Republic of China) จัดว่าเป็นประเทศมหาอำนาจซึ่งมีขนาดใหญ่เป็นอันดับ 1 และ 2 ปกครองด้วยระบอบสังคมนิยม จากการเป็นประเทศใหญ่และมีศักยภาพทางอำนาจสูง ความสัมพันธ์ของประเทศทั้งสองไม่ว่าจะในด้านบวกหรือด้านลบล้วนมีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงและความเป็นไปในสังคมโลก ในช่วงระยะดังกล่าวถือว่าอยู่ในภาวะสงครามเย็น (Cold War)² การเคลื่อนไหวและปฏิสัมพันธ์ของประเทศมหาอำนาจทั้งสองเกือบตลอดช่วงครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 20 ยังคงเป็นประเด็นทางวิชาการที่ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางตลอดมา

เมื่อเหมาเจ๋อตง (Mao Zedong) ผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์จีนได้สถาปนาระบอบสังคมนิยมในวันที่ 1 ตุลาคม ค.ศ. 1949 ในวันรุ่งขึ้นสหภาพโซเวียตขณะนั้นมีโจเซฟ สตาลิน (Joseph

สหภาพโซเวียตหรือประเทศรัสเซียแต่เดิม ได้เปลี่ยนการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบสังคมนิยมในค.ศ. 1917 และต่อมาได้ขนานนามใหม่ว่าสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพโซเวียต แต่ในค.ศ. 1991 ระบอบโซเวียตได้พังทลายลง จึงได้เปลี่ยนการปกครองเป็นสหพันธ์รัสเซีย (Russian Federation) ในรายงานนี้ได้มีการกล่าวถึงสหภาพโซเวียตทั้ง 3 ยุค ผู้วิจัยจะใช้เรียกยุคที่อยู่ใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ว่า " รัสเซีย " เรียกช่วงที่อยู่ภายใต้การปกครองระบอบสังคมนิยม คือตั้งแต่ค.ศ. 1917 - 1991 ว่าสหภาพโซเวียตหรือโซเวียต และเรียกช่วงหลังการล่มสลายของระบอบสังคมนิยมว่า " สหพันธ์รัสเซีย "

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สหรัฐภายใต้การนำของประธานาธิบดีทรูแมน (Truman) ได้ดำเนินนโยบายต่อต้านการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ ด้วยการขีดวงล้อมสกัดกั้นการขยายเขตอิทธิพลของสหภาพโซเวียต นโยบายสกัดกั้น (Containment Policy) ดังกล่าวได้กลายมาเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการทำสงครามเย็นกับโซเวียต -- สมร นิติทัศน์ประภาส. (2531). สหรัฐอเมริกาในโลกปัจจุบัน ค.ศ.

Stalin) เป็นผู้นำ ได้ให้การรับรองสาธารณรัฐประชาชนจีน¹ เป็นเหตุให้ค่ายคอมมิวนิสต์ภายใต้การนำของสหภาพโซเวียตซึ่งกำลังเผชิญหน้าและขัดแย้งกับค่ายทุนนิยมที่สนับสนุนแนวทางนโยบายสหรัฐอเมริกาที่กำลังอำนาจเข้มแข็งยิ่งขึ้น กล่าวคือจากการที่ได้จีนซึ่งเป็นประเทศที่มีพื้นที่กว้างใหญ่และมีประชากรมากที่สุดในโลกมาเป็นพันธมิตรร่วมกัน ทำให้ดุลทางยุทธศาสตร์ระหว่างสองค่ายเปลี่ยนไปอย่างมาก อย่างไรก็ตามในขณะนั้นจีนยังเป็นสาธารณรัฐใหม่ที่อ่อนแอทั้งทางด้านการทหารและเศรษฐกิจ จึงจำเป็นที่จะต้องได้รับความช่วยเหลือเพื่อพัฒนาประเทศให้เข้มแข็ง ทางเลือกที่ดีที่สุดในช่วงนั้นคือสหภาพโซเวียต กล่าวได้ว่าทั้ง 2 ประเทศได้เริ่มต้นความสัมพันธ์ทางการเมือง โดยมีปัจจัยหลักจากการเอื้อในผลประโยชน์ซึ่งกันและกันโดยสหภาพโซเวียตได้ให้ความช่วยเหลือแก่จีนในเรื่องการทหารและเศรษฐกิจ ในขณะที่จีนก็เป็นกำลังสำคัญในดุลทางยุทธศาสตร์กับค่ายตะวันตก การเอื้อประโยชน์ต่อกันในช่วงนี้ปรากฏในสนธิสัญญามิตรภาพ พันธมิตรและความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (The Treaty of Friendship, Alliance and Mutual Assistance) ซึ่งมีระยะเวลา 30 ปี²

ความสัมพันธ์อันดีของทั้ง 2 ประเทศเริ่มเสื่อมคลายลง เพราะนโยบายของนิกิตา ครุสชอฟ (Nikita Khrushchev) ผู้นำคนใหม่ที่เกิดขึ้นมามีอำนาจในสหภาพโซเวียตตั้งแต่ ค.ศ 1955 ซึ่งสร้างความไม่พอใจให้แก่จีนด้วยการเปลี่ยนแปลงการดำเนินนโยบายต่างประเทศจากการวางตัวเป็นปรปักษ์กับประเทศทุนนิยมมาเป็นนโยบายการอยู่ร่วมกันโดยสันติ อีกทั้งในการประชุมสมัชชาพรรคคอมมิวนิสต์แห่งสหภาพโซเวียตครั้งที่ 20 (20th Congress of the Soviet Communist Party) ในค.ศ. 1956 ครุสชอฟยังยอมรับแนวทางการขึ้นสู่อำนาจของคอมมิวนิสต์โดยทางรัฐสภา โดยกล่าวว่าสงครามเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้³ การดำเนินนโยบายใหม่ของโซเวียตในครั้งนี้ ได้ถูกจีนโจมตีว่าเป็นการหันเหออกจากแนวทางมาร์กซ์-เลนิน (Marxism - Leninism) เป็นพวกลัทธิแก้ (Modern Revisionist)

นอกจากคำแถลงในการประชุมสมัชชาครั้งที่ 20 ของครุสชอฟจะเป็นเหตุที่ทำให้ความบาดหมางระหว่างทั้งสองประเทศปะทุขึ้นแล้ว หากมองย้อนกลับไปจะพบว่าความไม่

¹Xiao Dongchuan & Tan Shi (tr.). (1980). *Su Zhong Guan Xi 1945 - 1980*. (ความสัมพันธ์จีน-โซเวียต ค.ศ. 1945 - 1980) p.36.

²Ibid. p.37.

³Peter Jones and Sian Kevill. (1985). *China and the Soviet Union 1949-1984*. p.6.

พอใจของเหมาต่อโซเวียตเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยผู้นำสตาลิน เมื่อเหมาได้เดินทางไปมอสโก (Moscow) ในค.ศ. 1949 หลังจากการสถาปนาประเทศได้ไม่นานเพื่อตกลงเกี่ยวกับสนธิสัญญามิตรภาพ พันธมิตรและความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สตาลินเห็นเฉยต่อความเร่งรีบของเหมาที่จะต้องรีบกลับไปคุมสถานการณ์ที่ยังไม่เรียบร้อยในประเทศ ทำให้เหมาต้องพำนักอยู่ในมอสโกนานเกือบ 2 เดือน นอกจากนี้ข้อตกลงในสนธิสัญญาความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจก็ไม่เป็นที่พอใจสำหรับจีนเท่าใดนัก ภายหลังสมัยของสตาลินก็ยังมีปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกอีกมากมายที่ทำให้ความขัดแย้งของทั้ง 2 ประเทศรุนแรงขึ้นตามลำดับ เป็นต้นว่า การที่โซเวียตตัดความช่วยเหลือจีนทางเทคโนโลยี และถอนผู้เชี่ยวชาญในค.ศ. 1960 ทำให้กิจการโรงงานและเหมืองแร่ของจีนไม่สามารถดำเนินการไปถึงจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้¹ นอกจากนี้โซเวียตยังแทรกแซงกรณีสงครามชายแดนระหว่างจีนและอินเดียในค.ศ. 1962 โดยการให้ความช่วยเหลือทางทหารแก่อินเดียอีกด้วย²

ความขัดแย้งนี้ยังคงดำเนินต่อมาแม้ว่าโซเวียตจะมีผู้นำคนใหม่ ภายหลังการสิ้นอำนาจของครุสชอฟในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1964 รัฐบาลของลีโอนิด เบรชเนฟ (Leonid Brezhnev) ยังคงสานต่อนโยบายผ่อนคลายความตึงเครียดกับประเทศตะวันตกดังเช่นในสมัยครุสชอฟ แต่กลับดำเนินนโยบายแข็งกร้าวกับประเทศในค่ายคอมมิวนิสต์รวมทั้งการใช้ความรุนแรงทางทหาร เช่น ในกรณีที่กองทัพโซเวียตและพันธมิตรในองค์การวอร์ซอ (Warsaw Pact) บุกเข้าไปในเชโกสโลวะเกีย (The Czechoslovak Socialist Republic) ในค.ศ. 1968 เพื่อปราบปรามกรณีนักศึกษาและกรรมกรเรียกร้องเสรีภาพ และประกาศหลักการเบรชเนฟ (Brezhnev Doctrine) ซึ่งไม่ต้องการให้ประเทศบริวารแยกตัวเป็นอิสระจากระบอบสังคมนิยมที่มีสหภาพโซเวียตเป็นผู้นำ อีกทั้งยังแผ่ขยายอิทธิพลเข้ามาในเอเชียเพื่อปิดล้อมจีนอีกด้วย³ ความสัมพันธ์ระหว่างจีนและโซเวียตในระยะนี้มาถึงจุดวิกฤตด้วยกรณีพิพาทบริเวณชายแดนทางตอนเหนือของจีนที่แม่น้ำอุสซูรี (Ussuri River) ในค.ศ. 1969⁴ อันเป็นปัญหาที่ยืดเยื้อมา

¹Harry Gelman. (1972). *The Sino-Soviet Conflict in Soviet Eyes*. p.146.

²จิรศักดิ์ มุทิตาภรณ์. (2508). *ความขัดแย้งระหว่างจีนคอมมิวนิสต์และรัสเซีย*. หน้า 37.

³ดำรงรัตน์ รัตนรังสี. (2538). *ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ*. หน้า 211.

⁴O.B.Borisov & B.T.Koloskov. (1975). *Sino-Soviet Relations 1945-1973*. p.309.

ตั้งแต่สมัยของพระเจ้าซาร์แห่งรัสเซียและจักรวรรดิจีนเกี่ยวกับสิทธิเหนือดินแดนของทั้ง 2 ประเทศ

✎ ความขัดแย้งระหว่างสาธารณรัฐประชาชนจีนและสหภาพโซเวียตดังกล่าว นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงความร้ายแรงภายในค่ายคอมมิวนิสต์แล้ว ยังทำให้สถานการณ์โลกเปลี่ยนแปลงไปและได้ส่งผลกระทบอย่างใหญ่หลวงต่อความสัมพันธ์ระหว่างค่ายสังคมนิยมและทุนนิยม นั่นคือจากการที่เคยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการต่อต้านประเทศทุนนิยม ก็เปลี่ยนเป็นต่างฝ่ายต่างพยายามเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกาตามวิธีการและแนวทางของตน จนเป็นเหตุให้ดุลแห่งอำนาจระหว่างค่ายทุนนิยมและค่ายสังคมนิยมเปลี่ยนแปลงไป จึงเกิดเหตุการณ์ที่ทำให้ชาวโลกต้องตะลึงกับการทูตของนิกสัน (Nixon Diplomacy) ในต้นทศวรรษ 1970

ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างจีนและโซเวียตไม่ได้รับผลกระทบจากกรณีการเปลี่ยนแปลงดุลอำนาจระหว่างประเทศทุนนิยมและสังคมนิยม ทั้งนี้เพราะทั้ง 2 ประเทศมีความสัมพันธ์ที่เสื่อมคลายลงมาก่อนหน้านี้แล้ว ปัญหาความขัดแย้งซึ่งเป็นพื้นฐานของทั้งสองประเทศยังไม่ได้รับการแก้ไข หากยังเกิดเหตุการณ์ที่ทำให้ความสัมพันธ์ตึงเครียดมากขึ้น และนำไปสู่การแสวงหาแนวร่วมเพื่อต่อต้านซึ่งกันและกัน ความเคลื่อนไหวในช่วงนี้มีลักษณะเป็นปฏิกิริยาตอบโต้กันเป็นลูกโซ่ กล่าวคือเมื่อโซเวียตพยายามเข้าไปมีอิทธิพลในเวียดนาม ลาว และเขมรตามลำดับ โดยในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1978 โซเวียตรับเวียดนามเข้าร่วมกลุ่มเศรษฐกิจโซเวียตหรือโคมีคอน (Comecon ซึ่งมีชื่อเต็มว่า Council for Mutual Economic Assistance) จีนตอบโต้ด้วยการทำสนธิสัญญาสันติภาพและมิตรภาพกับญี่ปุ่น (Sino-Japanese Treaty of Peace and Friendship) ในเดือนสิงหาคมปีเดียวกัน และหลังจากนั้นในเดือนพฤศจิกายนโซเวียตได้ทำสนธิสัญญามิตรภาพและความร่วมมือกับเวียดนาม

หลังมรณกรรมของเบเรชเนฟในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1982 แอนโดรปอฟ (Andropov) และเชอร์เนนโก (Chernenko) เข้ารับตำแหน่งประธานาธิบดี แต่ก็อยู่ในตำแหน่งในระยะสั้นเพียง 2 ปีกว่า (ค.ศ. 1982 - 1984) และ 1 ปีครึ่ง (ค.ศ. 1984 - 1985) ตามลำดับเท่านั้น นโยบายต่างประเทศของโซเวียตในสมัยของผู้นำทั้งสองจึงไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากนโยบายสมัยเบเรชเนฟ หากยังคงดำเนินไปในทางรุกที่แข็งกร้าว ครั้นถึงสมัยของมิกฮาอิล กอร์บาชอฟ (Mikhail Gorbachev) นโยบายต่างประเทศโซเวียตจึงเริ่มเปลี่ยนไป กล่าวคือเปลี่ยนจากการเน้นความต้องการเป็นผู้นำในโลกสังคมนิยมมาเป็นนโยบายปฏิรูปเศรษฐกิจ (Perestroika) มีผลทำให้ต้องร่วมมือกับประเทศต่าง ๆ มากขึ้น

และสอดคล้องกับนโยบายสี่ทันสมัยของจีนซึ่งได้ประกาศใช้มาตั้งแต่ค.ศ. 1978 ¹ เน้นการพัฒนาภายในมากกว่าแผ่แสนยานุภาพ เป็นเหตุให้ความสัมพันธ์ทางการเมืองของทั้งสองเปลี่ยนแปลงไปอีกครั้งกอร์บาชอฟพยายามปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสองให้ดีขึ้น เช่น การที่ทางการโซเวียตยินดีปฏิบัติตามข้อเรียกร้อง 3 ข้อของจีน ได้แก่การถอนทหารโซเวียตออกจากบริเวณแนวพรมแดนระหว่างโซเวียตกับจีนรวมไปถึงในมองโกเลีย ถอนทหารโซเวียตออกจากอัฟกานิสถาน และการถอนทหารเวียตนามออกจากกัมพูชา ² อีกทั้งเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1989 กอร์บาชอฟได้เดินทางไปเยือนจีนเพื่อรื้อฟื้นมิตรภาพระหว่างประเทศทั้งสองอีกด้วย

จากการศึกษาความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างสาธารณรัฐประชาชนจีนและสหภาพโซเวียตที่เริ่มมาตั้งแต่ค.ศ. 1949 จนถึง 1989 นั้นพบว่าทั้งสองประเทศมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในช่วงสั้น ส่วนใหญ่เป็นความหวาดระแวงต่อกันมากกว่าเป็นมิตร สาเหตุสำคัญเนื่องมาจากความขัดแย้งในผลประโยชน์ของชาติซึ่งสืบเนื่องมาตั้งแต่อดีต และไม่สามารถประนีประนอมผลประโยชน์ต่อกันได้แม้ว่าจะอยู่ในกลุ่มประเทศสังคมนิยมที่ต่อต้านค่ายทุนนิยมเช่นเดียวกันก็ตาม ความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศไม่ว่าจะอยู่ในรูปแบบใด ล้วนส่งผลกระทบต่อการเมืองระหว่างประเทศทั้งในการสร้างดุลยภาพของการเมืองระดับโลกและเผชิญหน้ากันในสงครามตัวแทนระดับภูมิภาค ความสัมพันธ์ระหว่างจีนและโซเวียตยังเป็นประเด็นที่ควรมีการศึกษาวิเคราะห์ในทางวิชาการเพื่อความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นต่อไป

¹ ในการประชุมสภาประชาชนครั้งที่ 4 ที่ปักกิ่งในเดือนมกราคม ค.ศ. 1975 โจวเินไหล (Zhou Enlai) นายกรัฐมนตรีได้กล่าวถึงนโยบาย " สี่ทันสมัย " แต่่นโยบายดังกล่าวได้ประกาศใช้อย่างเป็นทางการค.ศ. 1978 มีเนื้อหาเพื่อเน้นการพัฒนาประเทศให้ทัดเทียมมหาอำนาจอื่นก่อนสิ้นศตวรรษสี่ทันสมัย คือ การพัฒนาการเกษตร, อุตสาหกรรม, วิทยาศาสตร์, เทคโนโลยีและการทหาร - นฤมิตร สอดสุข. (2523, กรกฎาคม-กันยายน). "นโยบายต่างประเทศของจีนยุคหลังเหมาเจ๋อตุง," เอเชียปริทัศน์ 1(4) : 5.

² ชาตรี ฤทธารมย์. (2537). นโยบายต่างประเทศของสหภาพโซเวียต 1945-1990. หน้า 196.

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่ามีการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศมากมาย แต่เป็นการศึกษาในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ อย่างไรก็ตามภายหลังการพังทลายของลัทธิสังคมนิยมในโซเวียต การวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ลดลงเป็นอย่างมาก ส่วนใหญ่จะเป็นงานในรูปแบบบทความทางวิชาการ และมีงานวิจัยที่อยู่ในช่วงใกล้เคียงกับเรื่องที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา คือ

จิรศักดิ์ มุกิตาภรณ์. (2508). ความขัดแย้งระหว่างจีนคอมมิวนิสต์และรัสเซีย. ปริญญาโท ป.ม. (วิทยาศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร. ได้กล่าวถึงความขัดแย้งระหว่างจีนและโซเวียตระหว่างค.ศ. 1956-1965 เสนอในรูปแบบยกคำโต้ตอบที่เกิดขึ้นระหว่างช่วงค.ศ. 1956-1965 ของประเทศทั้งสองขึ้นมากล่าว ช่วงเวลาที่วิจัยค่อนข้างสั้น

ดังนั้นจึงเห็นสมควรที่จะทำการวิจัยเรื่องนี้เพื่อเป็นการเสนอภาพรวมที่จะทำให้เห็นวิวัฒนาการของรูปแบบความสัมพันธ์ชัดเจนขึ้น ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ที่ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนและสหภาพโซเวียตในช่วงค.ศ. 1949-1989

จุดมุ่งหมายของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาประวัติความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างสาธารณรัฐประชาชนจีนและสหภาพโซเวียตค.ศ. 1949-1989
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของสาธารณรัฐประชาชนจีนและโซเวียตรวมทั้งผลกระทบที่เกิดขึ้น

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจในประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ของสาธารณรัฐประชาชนจีนและสหภาพโซเวียตให้มากขึ้น รวมทั้งทราบถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศอันจะนำไปสู่การศึกษาในหัวข้อที่เกี่ยวข้องต่อไป

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

ศึกษาความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างสาธารณรัฐประชาชนจีนและสหภาพโซเวียต ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งสาธารณรัฐประชาชนจีนในค.ศ. 1949 ถึงการเยือนจีนของกอร์บาชอฟในค.ศ. 1989

วิธีการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาในเรื่องนี้ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) โดยใช้หลักฐานที่เป็นเอกสารชั้นรอง (Secondary Sources) ภาษาอังกฤษและภาษาจีน

แหล่งที่ศึกษาค้นคว้า

1. หอสมุดแห่งชาติ
2. ห้องสมุดวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
3. หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยต่าง ๆ เช่น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
4. หอสมุดแห่งชาติปักกิ่ง

บทที่ 1

ความสัมพันธ์ก่อนค.ศ. 1949

สาธารณรัฐประชาชนจีนและสหภาพโซเวียตมีพรมแดนติดต่อกันทางตอนเหนือของจีน หากดูตามสภาพภูมิประเทศนับได้ว่าเป็นเพื่อนบ้านที่ใกล้ชิด แต่ในความเป็นจริงความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศกลับเห็นห่างกัน เพราะจีนมีความระแวงชนชาติต่าง ๆ ทางตอนเหนือมาตั้งแต่โบราณ เนื่องด้วยภูมิประเทศของจีนทางตอนเหนือก่อนมีการสร้างกำแพงเมืองจีน (The Great Wall) ¹ เปิดโล่งต่อการคุกคามของต่างชาติ แต่อีก 3 ทิศถูกปิดด้วยพรมแดนตามธรรมชาติ ทิศตะวันออกจดมหาสมุทรแปซิฟิก ทางตะวันตกเป็นทะเลทรายกว้างใหญ่ ทิศใต้ในอดีตมีบันทึกว่าเป็นป่ารกทึบ ส่วนทางตอนเหนือของจีนในอดีตเป็นที่อยู่ของชนกลุ่มน้อยที่จีนเห็นว่าป่าเถื่อน เมื่อใดที่จีนอ่อนแอขาดเสถียรภาพชนกลุ่มน้อยทางเหนือจะรุกรานลงมาในดินแดนภาคกลาง ² จีนจึงรู้สึกไม่เป็นมิตรต่อชนชาติต่าง ๆ ทางตอนเหนือเท่าใดนัก และได้สร้างกำแพงเมืองจีนขึ้นเพื่อป้องกันการรุกรานจากทางเหนือในเวลาต่อมา

¹ กำแพงเมืองจีนหรือที่ชาวจีนเรียกว่าวันหลี่ฉางเฉิง (Wan Li Chang Cheng) ซึ่งแปลว่า กำแพงหมื่นลี้ สร้างขึ้นโดยเจ้าผู้ครองรัฐในยุคชุนชว (Zhanguo หรือ Warring States 403 - 221 ก่อนคริสต์ศักราช) โดยมีจุดประสงค์เพื่อป้องกันการรุกรานจากชนเผ่าอื่น ต่อมาในยุคจักรพรรดิฉินสื่อ (Qin Shi Huang Di 246 - 209 ก่อนคริสต์ศักราช) ได้สร้างเพิ่มและเชื่อมกำแพงที่เจ้าผู้ครองรัฐในยุคชุนชวสร้างเข้าด้วยกัน และมีการสร้างต่อเติมในยุคต่อ ๆ มาจนกระทั่งสิ้นสุดในสมัยหมิง (Ming Dynasty, 1368 - 1644) ดู Brian Hook. (ed.) (1991). *The Cambridge Encyclopedia of China*. p.151.

² ชาวจีนในที่นี้หมายถึงผู้ที่เรียกตนเองว่าชาวฮั่น (Han) จะเรียกดินแดนที่เป็นรกรากแต่ดั้งเดิมว่า ดินแดนจงเอวี่ยน (Zhongyuan) หรือที่คนไทยคุ้นเคยในสำเนียงจีนแต้จิ๋วว่า " ตงจ้วน " ซึ่งจะอยู่บริเวณลุ่มน้ำอว่งโหหรือฮว่างเหอ(Huang He)

ความสัมพันธ์จีน-รัสเซียเริ่มขึ้นตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 13 เมื่อมองโกล¹ เข้ามาปกครองดินแดนภาคกลางและตั้งราชวงศ์หยวน (Yuan Dynasty, 1260 - 1368) ขึ้น ต่อมาได้ขยายอาณาเขตและรุกรานอาณาจักรเคียฟ (Kiev, 862 - 1250) ซึ่งเป็นอาณาจักรโบราณของรัสเซีย การกระทำที่โหดร้ายของมองโกลต่อชนชาติที่อยู่ภายใต้การปกครอง เป็นเหตุให้รัสเซียมองมองโกลอย่างหวาดระแวง ซึ่งต่อมามองโกลก็คือราชวงศ์หนึ่งในประวัติศาสตร์จีน นับเป็นการเริ่มต้นความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรสมัยโบราณของรัสเซียและจีนด้วยการทำสงคราม

1.1 ปัญหาของความสัมพันธ์ในอดีต

ในคริสต์ศตวรรษที่ 13 นครต่าง ๆ ในราชอาณาจักรรัสเซียที่ต่างยอมอยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรเคียฟมาเป็นเวลายาวนานต่างพากันปลื้มตัวเป็นอิสระ นับตั้งแต่การสิ้นพระชนม์ของพระเจ้าวลาดีมีร์ที่ 1 (Vladimir I, 980 - 1015) อาณาจักรเคียฟซึ่งเคยรุ่งเรืองได้กลายเป็นอาณาจักรที่ไร้เสถียรภาพทางการเมือง² บางตำรากล่าวว่าจุดสิ้นสุดของความรุ่งเรืองอยู่ที่การสิ้นสุดของยุคเจ้าชายยาโรสลอฟ (Yaroslav, 1019 - 1054)³ อย่างไรก็ตามความตกต่ำของอาณาจักรเคียฟไม่ได้มาจากปัจจัยภายในแต่เพียงประการเดียว หากยังเผชิญกับการถูกรุกรานจากภายนอกซึ่งมาทางพรมแดนตะวันตก ได้แก่ ลิทัวเนีย (Lithuania) โปแลนด์ (Poland)⁴ ส่วนพรมแดนตะวันออกต้องเผชิญกับการแผ่อิทธิพลของพวกมองโกล

เจงกิสข่านรวบรวมเผ่ามองโกลโดยปราบปรามชนเผ่าต่าง ๆ และแยกตัวออกจากราชวงศ์จิน (Jin Dynasty, 1115 - 1234) ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของจีนในค.ศ. 1211 บุกรผ่าน

¹คำว่า " มองโกล " (Mongol) ถูกเรียกในช่วงที่เจงกิสข่าน (Genghis Khan) ยังมีชีวิตและก่อตั้งอาณาจักร เป็นชื่อที่ใช้เรียกอาณาจักรและชื่อชนเผ่า แต่ทางตะวันตกรู้จักชนเผ่านี้ในนามตาทาร์ (Tatars, Tartars) - David MacKensie & Michael W.Cuwan. (1993). *A History of Russia, the Soviet Union and Beyond*. p.77. ประวัติของชนชาติมองโกลดูรายละเอียดจาก Lin Huixiang. (1986). *Zhong guo min zu shi*. (ประวัติศาสตร์ชนชาติจีน). p.50-110.

²จันทรฉาย ภักธธิคม. (2522). *การทูตสมัยจักรวรรดิรัสเซีย*. หน้า 4.

³สุปราณี มุขวิจิตร. (ม.ป.ป.). *ประวัติศาสตร์รัสเซียยุคโบราณจนถึงปี คศ.1917*. หน้า 22.

⁴Nicholas V. Riasanovsky. (1993). *A History of Russia*. p.66.

กำแพงเมืองจีนมายังเอเชียกลางถึงคอเคซัส (Caucasus) ผ่านทางตอนใต้ของรัสเซีย ปราบชนเผ่ารัสเซียและโพลตซ์ (Polovtsy) ถึงแม่น้ำคัลคา (Kalka) ในค.ศ. 1223 เจงกิสข่านถึงแก่กรรมในค.ศ. 1227 ก่อนหน้านั้นได้เตรียมแบ่งอาณาจักรให้แก่ลูกชายทั้ง 4 คน ตำแหน่ง "Great Khan" ตกเป็นของลูกชายคนที่ 3 ชื่อ "Ugedey" ¹ ขณะยังมีชีวิตเจงกิสข่านได้รวบรวมดินแดนต่าง ๆ ให้อยู่ใต้กฎหมายโกล มีเตอร์กิสถาน (Turkestan) อาร์เมเนีย (Armenia) จอร์เจีย (Georgia) และส่วนต่าง ๆ ของคอเคซัส วอลกา บุลการ์ (Volga Bulgars) รัสเซีย (Russia) เปอร์เซีย (Persia) เมโสโปเตเมีย (Mesopotamia) ซีเรีย (Syria) เกาหลี (Korea) และจีนทั้งหมด เมื่อถึงยุคของบาตูข่าน (Batu Khan) หลานปู่ของเจงกิสข่านซึ่งสืบทอดตำแหน่งและส่วนแบ่งอาณาจักรจากพ่อคือ จูชี่ (Juchi) ลูกชายคนโตของเจงกิสข่าน เขาได้นำทหาร 150,000 - 200,000 นายโดยมีแม่ทัพชาวยุคซุบเดย์ (Subudey) นำทัพตีรัสเซียตะวันออกในค.ศ. 1237 จนถึงเรียซาน (Riazan) ในฤดูหนาวค.ศ. 1237-1238 ได้บุกซูดาล (Suzdal) เมืองหลวงของวลาดีมีร์และเคียฟ ² เมื่อทัพของบาตูข่านบุกไปถึงไหนก็เกิดความพินาศไปทุกหย่อมหญ้า มีการปล้นสะดมและสังหารประชาชนเป็นจำนวนมาก รวมทั้งเกณฑ์คนไปเป็นทาสมากมาย ³ ความโหดเหี้ยมของมองโกลถูกบันทึกในบันทึกประวัติศาสตร์ (Chronicle) โดยปลาโน คาร์พินี (Archbishop Plano Carpini) นักเดินทางที่มีชื่อเสียง เขาเป็นผู้แทนของสันตปาปา ซึ่งเดินทางผ่านทางใต้ของรัสเซียค.ศ. 1245 - 1246 ไปยังมองโกเลีย (Mongolia) และได้บันทึกไว้ว่า

...พวกเขาถูกรานชนชาวรัสเซียและมีคำสั่งให้สังหารผู้คนจำนวนมากในแผ่นดินรัสเซีย ทำลายเมืองและป้อม ฆ่าประชาชน พวกเขาล้อมเมืองเคียฟซึ่งเป็นเมืองหลวงของรัสเซีย หลังจากล้อมเมืองเป็นเวลานานพวกเขาได้ฆ่าผู้ที่อยู่อาศัยในเมือง และด้วยเหตุนี้ในเมืองจึงเต็มไปด้วยหัวและกระดูกของประชาชนจำนวนนับไม่ถ้วน จากเมืองที่ใหญ่และมีประชาชนมากมาย กลับลดลงจนไม่เหลือสิ่งใด ๆ แม้แต่ม้าสัก 200 ตัว ประชาชนถูกเกณฑ์ไปเป็นทาสอย่างทารุณ ⁴

¹ บางข้อมูลเขียนว่า Ogodai ภาษาจีนเรียกว่า Taizong, 1229 - 1241.

² Nicholas V. Riasanosky. (1993). *op.cit.* p.69.

David MacKenzie & Michael W. Curran. (1993). *op.cit.* p.77.

³ Nicholas V. Riasanovsky. (1993). *op.cit.* p.72.

ภายใต้การปกครองของมองโกล ชาวรัสเซียต้องเผชิญกับการบีบคั้นทั้งเรื่องการเรียกร้อง
บรรณาการและการบังคับเกณฑ์ทหารซึ่งเป็นจำนวนถึงร้อยละ 10 ของประชากรชาย¹ รัสเซียจำต้อง
รับเอาขนบธรรมเนียมประเพณีและอิทธิพลทางด้านภาษามาเป็นของตน ศัพท์บางคำในภาษา
รัสเซียปัจจุบันก็มีภาษาของพวกมองโกลเข้ามาปะปนด้วยหลายคำ ซึ่งเห็นได้จาก คำว่า " iarlyk "
ภาษารัสเซียหมายถึง เครื่องหมายทางการค้า เป็นคำที่มาจากรากศัพท์ในภาษามองโกล แปลว่า คำสั่ง
ของข่านหรือสิทธิพิเศษของข่าน คำว่า "donga" ซึ่งหมายถึงเหรียญ หรือ "dengi" ซึ่งหมายถึงเงิน
ในภาษารัสเซียก็มาจากภาษามองโกล² ในด้านเศรษฐกิจมีการเรียกร้องเก็บภาษีในอัตราที่สูง
จึงส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจรัสเซียอย่างมาก ทำให้ระบบการค้าล้มละลาย เจ้าของที่ดินมีบทบาท
มากขึ้นในสังคม นักประวัติศาสตร์รัสเซียจึงขนานนามช่วงนี้ว่าเป็นยุค " ฟิวดัล " (Feudal)³

1.2 ความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน

อำนาจการปกครองของมองโกลเริ่มเสื่อมลงไปอีก 200 ปีต่อมา ซึ่งเป็นช่วงเดียวกับ
อาณาจักรมัสโกไวท์ (Muscovite) ซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของพระเจ้าอีวานมหาราช (Evan
the Great, 1462 - 1505) ได้เติบโตเข้มแข็งขึ้น และเริ่มท้าทายอำนาจของมองโกลด้วยการ
ยกเลิกการส่งบรรณาการให้ มองโกลจึงยกทัพมาปราบปรามแต่ไม่ประสบความสำเร็จ ผลที่สุด
อิทธิพลมัสโกไวท์ก็มีเหนือดินแดนที่มองโกลครอบครองมาเป็นเวลานาน

หลังจากที่เป็นอิสระในค.ศ. 1480 แล้ว รัสเซียก็เริ่มโครงการขยายอำนาจของตน
แต่ทางด้านตะวันตกถูกมหาอำนาจยุโรปกั้นไว้ จึงต้องหันมาทางตะวันออกและเป็นโอกาสที่ดี
ที่พวกมองโกลเริ่มเสื่อมอำนาจ รัสเซียจึงยึดและบุกเบิกดินแดนทางไซบีเรียเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ
ใน ค.ศ.1638 ได้ข้ามแม่น้ำอามูร์ (Amur River) เข้ามาในดินแดนจีน ทำให้ทหารม้าคอซแซค
(Cossack) ของรัสเซียปะทะกับกองทหารจีนในค.ศ 1652 ต่อมาในค.ศ. 1654 รัสเซีย
พยายามเปิดการติดต่อทางการค้าและการทูตกับจีน แต่ก็ไม่ได้ผลเพราะว่ารัสเซียไม่ยอมทำ

Archie Brown. (ed.). (1984). *The Cambridge Encyclopedia of Russia and the Soviet Union*. p.85.

สุปราณี มุขวิจิตร. (ม.ป.ป.). *เล่มเดิม*. หน้า 31.

The Cambridge Encyclopedia of Russia and the Soviet Union. (1984). p.85.

พิธีคารพฮ่องเต้ตามแบบจีน (Koutou) ¹ ครั้นถึงสมัยพระเจ้าปีเตอร์มหาราช (Peter the Great, 1682 - 1725) ซึ่งเป็นยุคที่รุ่งเรืองของประวัติศาสตร์รัสเซีย พระองค์ได้นำความเจริญมาสู่อาณาจักรด้วยการปฏิรูปด้านต่าง ๆ อีกทั้งขยายอาณาจักรออกไปด้วย จึงเป็นที่มาของการสถาปนาความสัมพันธ์กับจีน ขณะนั้นตรงกับสมัยของจักรพรรดิคังซี (Kang Xi) ² แห่งราชวงศ์ชิง ทั้งสองฝ่ายมีการลงนามในสนธิสัญญาเนอชินสค์ (Treaty of Nerchinsk) ค.ศ. 1689 เพื่อยุติปัญหาชายแดน เพราะรัสเซียได้รุกเข้ามาทางด้านแม่น้ำอามูร์ ตั้งแต่ทศวรรษ 1640 และ 1650 พร้อมเข้าโจมตีทหารจีนด้วยกำลังทหารคอสมสจากไซบีเรีย ในค.ศ. 1666 รัสเซียพบว่าอัลบาแซง (Albazin) คือฐานที่มั่นที่จะช่วยให้บุกเข้าไปในถิ่นกำเนิดของแมนจูได้ ในทศวรรษ 1670 กาลदानซึ่งเป็นข่านของพวกเผ่าซุนการ ได้พยายามขยายอำนาจเข้าไปก่อตั้งจักรวรรดิในเอเชียกลาง จนสามารถเอาชนะเตอร์กีสถานตะวันออกในค.ศ. 1679 จากนั้นได้เข้ามารุกรานมองโกลีเยนอกในค.ศ. 1687 และได้เข้าแทรกซึมแถบแม่น้ำเคเรเลน ทำให้จีนเห็นอันตรายของโซเวียต

เพื่อป้องกันอันตรายจากรัสเซีย จักรพรรดิคังซีได้นำกำลังทหารเข้าปะทะกับรัสเซียที่อัลบาแซง พร้อมกับเสนอให้มีการทำสนธิสัญญา การถูกปิดล้อมที่อัลบาแซงทำให้รัสเซียต้องส่งโกโลแวงมาเป็นทูตเจรจาขอประนีประนอมตามที่จักรพรรดิคังซีคาดหวังไว้ มีการเจรจาที่เมืองเนอชินสค์และนับเป็นครั้งแรกที่จีนมีความสัมพันธ์กับประเทศทางตะวันตก สนธิสัญญานี้ลงนามกันในวันที่ 7 กันยายน ค.ศ. 1689 โดยร่างขึ้น 5 ฉบับ ใช้ภาษาจีน รัสเซีย มองโกล แมนจู และละติน มีสาระสำคัญดังนี้ ³

1. เขตไซบีเรีย - แมนจูเรีย จะกำหนดตามแม่น้ำอาร์กุน (Argun) ต่อยังแม่น้ำอามูร์ จนถึงปากแม่น้ำเคอร์บีชี (Kerbechi) และตามเทือกเขาคิงอัน (Khing - an) นอกจนจดทะเล

¹ สมบูรณ์ ธรรมครองอาตม์. (2520). *ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออก*. หน้า 7.

(โค่วโถวคือการถวายนับจักรพรรดิแบบจีน)

² คังซีคือ ชื่อรัชสมัยของจักรพรรดิเซิ่งจู (Sheng Zhu) 1662 - 1722.

³ Lo - Shu - Fu. (1996). *A Documentary Chronicle of Sino - Western Relations 1644 - 1820*. p.100-102.

2. เมืองอัลบาแซงจะถูกเรือและชาวเมืองจะถูกส่งกลับไปพร้อมกับทรัพย์สิน

ส่วนพวก

ล่าสัตว์ที่กระทำผิดตามชายแดนจะถูกลงโทษ

3. คนในบังคับของทั้ง 2 ชาติที่มีไปผ่านทาง มีเสรีภาพที่จะเข้าออกดินแดนทั้งสอง เพื่อทำการค้าได้

4. คนที่หนีทัพและผู้ลี้ภัย จะจัดให้มีการส่งคืนแต่ละดินแดนโดยไม่มีเงื่อนไข

5. พลเมืองของทั้ง 2 ประเทศที่อาศัยอยู่อีกดินแดนหนึ่งอนุญาตให้อยู่ต่อไปได้

6. การสร้างสันติภาพครั้งนี้จะไม่นำสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีตมาใช้เป็นข้อเรียกร้อง

เพื่อผลประโยชน์ในการค้าขายกับจีนรัสเซียยอมยกเลิกการครอบครองดินแดนแถบแม่น้ำอามูร์ แต่ก็ยังเป็นเพียงชั่วคราวเท่านั้น เพราะต่อมาเมื่อรัสเซียมีกำลังทหารเข้มแข็งขึ้นก็พยายามบีบบังคับจีนให้ยกผลประโยชน์แก่ตนมากขึ้น อย่างไรก็ตามสนธิสัญญาเนอชินสก็นับเป็นสนธิสัญญาฉบับแรกที่จีนกระทำต่อชาวตะวันตกบนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน แต่ปัญหาชายแดนไม่ได้สิ้นสุดลงด้วยสนธิสัญญาเนอชินส ดังนั้นในสมัยต่อมาเมื่อจักรพรรดิยงเจิ้ง (Yong Zheng)¹ ขึ้นครองราชย์ พระนางแคทอรีนที่ 1 (Catherine I, 1725 - 1727) จึงจัดส่งคณะทูตเดินทางไปร่วมงานพิธีและทำการเจรจากับผู้แทนจีนจนสำเร็จ โดยตกลงกันที่บริเวณแม่น้ำโบราในวันที่ 21 ตุลาคม ค.ศ. 1727 ซึ่งต่อมาก็คือสนธิสัญญาเกียตะ (Treaty of Kiakhta) มีสาระสำคัญดังนี้²

1. มีการกำหนดชายแดนมองโกเลีย - ไซบีเรีย โดยให้มีการปักเขตตามที่คณะกรรมการร่วมจีน - รัสเซียพิจารณา
2. ชาวรัสเซียสามารถเดินทางเข้าไปทำการค้าบริเวณชายแดนเกียตะได้
3. คนหนีทัพและผู้ลี้ภัยของทั้ง 2 ชาติจะถูกส่งคืน
4. กองคาราวานของชาวรัสเซียที่ได้รับอนุญาตให้เข้าไปที่ปักกิ่งจะต้องไม่เกิน 200 คน มีกำหนด 3 ปีต่อครั้ง โดยไม่ต้องเสียภาษีขาเข้าและขาออก
5. อนุญาตให้มีคณะทูตทางศาสนาเข้าไปอยู่ที่ปักกิ่ง และบาทหลวงกับนักศึกษาจะได้รับอนุญาตให้อยู่ในปักกิ่ง

¹ยงเจิ้งคือ ชื่อรัชสมัยของพระเจ้าชื้อจง (Shi Zhong) 1723 - 1735.

Lo - Shu - Fu. (1996). *op.cit.* p.16 - 117.

6. การติดต่อสื่อสารของทั้ง 2 ประเทศจำเป็นต้องมีตราพระราชลัญจกรประทับทุกครั้ง ในรัชสมัยของพระเจ้ายงเจิ้งนี่เองที่จีนได้ส่งทูตไปยังด้านตะวันตกเป็นคณะแรกภายใต้การนำของโกซือ (To Shi) ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศในค.ศ. 1729 เพื่อร่วมแสดงความยินดีกับพิธีบรมราชาภิเษกของพระเจ้าปีเตอร์ที่ 2 (Peter II, 1727 - 1730) แต่เมื่อคณะทูตไปถึงเมืองเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก โกซือจึงทราบ bahwa พระเจ้าซาร์ได้สิ้นพระชนม์ไปแล้ว ผู้ปกครองใหม่คือพระนางแอนนาอิวานอฟ (Anna, 1730 - 1740) ซึ่งเป็นพระราชนัดดาของพระเจ้าปีเตอร์มหาราช คณะทูตแมนจูจึงเดินทางกลับกรุงปักกิ่งพร้อมกับพระราชสาส์นตราตั้ง

ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับรัสเซียแตกต่างกับความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับชาติตะวันตกอื่น ๆ เพราะรัสเซียเป็นชาติตะวันตกชาติเดียวที่จีนยอมติดต่อด้วยสนธิสัญญาทางการทูต เท่ากับเป็นการรับรองฐานะความเท่าเทียมกันของรัสเซียกับจีนซึ่งนับว่าเป็นสิ่งที่แปลก เพราะจีนถือว่าประเทศตนเป็นศูนย์กลางของประเทศต่าง ๆ ในโลก โดยชื่อประเทศจีนในภาษาจีนคือ จงกั๋ว (Zhongguo)¹ หมายถึงการเป็นประเทศศูนย์กลางนั้นเป็นสิ่งยืนยันที่ดีถึงแนวความคิดนี้ ขณะเดียวกันจีนก็ถูกประเทศอื่น ๆ ว่าเป็นชนชาติป่าเถื่อนไร้อารยธรรม แต่สำหรับรัสเซียแล้ว ความเข้มแข็งและสถานการณ์ที่ต้องพึ่งพิงกันในปัญหามองโกเลียทำให้จีนวางฐานะของรัสเซียไว้สูงกว่าชาติอื่น ๆ หรืออาจเป็นเพราะรัสเซียมีจักรวรรดิกว้างใหญ่ทัดเทียมจีนทำให้จีนมองว่ารัสเซียเป็นชนชาติที่มีอารยธรรมสูงคล้ายตน

1.3 จักรวรรดินิยมรัสเซีย

เมื่อเข้าสู่ศตวรรษที่ 19 จีนกลายเป็นประเทศใหญ่ที่อ่อนแอ ราชบัลลังก์ของราชวงศ์ชิงสั่นคลอน เกิดการรวมตัวของกลุ่มต่าง ๆ เพื่อต่อต้านหมายโค่นล้มราชวงศ์ชิงภายใต้ชื่อกบฏไท่ผิง (Taiping Rebellion) กบฏสมาคมมีดเล็ก กบฏเน่ยน มุสลิม เหมียว และสมาคมลับต่าง ๆ สาเหตุที่ทำให้เกิดการต่อต้านราชวงศ์ชิงนั้นส่วนหนึ่งมาจากความขัดแย้งในเรื่องเผ่าพันธุ์ ชาวจีนจำนวนมากยังมีความรู้สึกที่ว่าชาวแมนจูเป็นต่างชาติที่เข้ามาปกครองแผ่นดินจีน ควรจะต้องขับไล่ออกไป อีกทั้งชาวแมนจูก็ไม่ได้ให้ความไว้วางใจชาวจีน และวางมาตรการกีดกันต่าง ๆ เช่น ไม่ให้ชาวจีนดำรงตำแหน่งขุนนางระดับสูงไปกว่าชาวแมนจู มีกฎหมายห้ามสตรีชาวจีนซึ่งเป็นสนมของฮ่องเต้มีศักดิ์สูงเกินกว่าระดับสนมโท นอกจากนี้ความอ่อนแอยังเกิดจาก

¹ ings แปลว่า กลาง กั๋ว แปลว่า ประเทศ

ความเหลวแหลกของราชสำนักซึ่งนับตั้งแต่รัชสมัยจักรพรรดิเจียชิ่ง (Jia Qing) ¹ ซึ่งมุ่งแต่เสพสุขจนละเลยความทุกข์เดือดร้อนของประชาชนส่วนใหญ่และไม่มีการแก้ไขปัญหาในรัชกาลต่อมา แต่กลับยิ่งเลวร้ายลงเรื่อย ๆ โดยเฉพาะสมัยที่ซูสีไทเฮามีอำนาจเหนือฮ่องเต้ ² ประกอบกับเศรษฐกิจตกต่ำและภัยธรรมชาติกระหน่ำซ้ำเติม ตลอดจนการเผชิญปัญหาจากภายนอกคือการแสวงหาผลประโยชน์ของชาติตะวันตกในยุคล่าอาณานิคม

ชาวยุโรปได้เดินทางมายังเอเชียโดยจุดประสงค์แรกเพื่อเผยแผ่ศาสนาคริสต์ ต่อมาการค้าเข้ามามีบทบาทมากขึ้น มหาอำนาจต้องการหาตลาดแห่งใหม่ซึ่งเป็นผลพวงจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมที่ทำให้ผลิตสินค้าต่าง ๆ ได้เป็นจำนวนมาก เอเชียเป็นดินแดนที่มหาอำนาจยุโรปหมายปอง จากจุดประสงค์เพียงเพื่อเผยแผ่ศาสนาคริสต์จึงได้เปลี่ยนไป และยังเมื่อค้นพบว่าประเทศในเอเชียมีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์ ประกอบกับการปกครองที่อ่อนแอและระบบการป้องกันตนเองที่ล้าสมัย จึงเป็นการง่ายต่อการครอบครองเพื่อตักตวงผลประโยชน์ โดยเฉพาะจีนซึ่งเป็นดินแดนผืนใหญ่ที่อุดมสมบูรณ์ นับเป็นตลาดที่นานาชาติต้องการ และยังมีสภาพตกต่ำด้วยปัญหาภายใน ดังนั้นในเวลาเพียงไม่นานนักจีนก็ตกอยู่ภายใต้สนธิสัญญาไม่เสมอภาคของต่างชาติ

รัสเซียเองก็เป็นประเทศหนึ่งที่เข้ามาตักตวงผลประโยชน์จากจีน เนื่องจากนโยบายของรัสเซียที่มุ่งขยายอาณาเขตมาทางจีนนับตั้งแต่สนธิสัญญาเนอริชินสค์ ในค.ศ.1689 เป็นต้นมา

¹ เจียชิ่งคือ ชื่อรัชสมัยของพระเจ้าเหรินจง (Ren Zong) 1796 - 1820

² ซูซันต์ วิเวกเมธากร. (2540). สงครามฝิ่น. หน้า 115.

ครั้นสงครามฝิ่น¹ สิ้นสุดลง รัสเซียจำเป็นต้องดิ้นรนขวนขวายหาทางรุกรานจีนเพื่อไม่ให้หน้า
มหาอำนาจตะวันตกชาติอื่น ๆ อีกทั้งยังเป็นการแสวงหาเมืองท่าเพื่อหาทางออกทะเลทางทิศ
ตะวันออกซึ่งเป็นนโยบายต่างประเทศหลักของรัสเซียตลอดมา

ในค.ศ. 1848 พระเจ้าซาร์นิโคลาสที่ 1 (Tzar Nicholas I, 1825-1855) มีรับสั่ง
ให้เคานต์มูราเวียฟ (Count Nikolai Nikolaevich Muraviev Amursii) ข้าหลวงใหญ่ประจำ
ไซบีเรียตะวันออกของรัสเซีย ยกกองทหารรุกรานเขตแดนตามสนธิสัญญาเนอริชินส์กึนเข้า
ไปถึงแม่น้ำเฮยหลงเจียง (Heilong Jiang) หรือเรียกอีกชื่อว่าแม่น้ำอามูร์ ซึ่งเป็นเขตพรมแดน
ของแมนจูเรียมาเดิม ที่ให้เคานต์มูราเวียฟทำการสำรวจดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำเฮยหลงเจียง
ขณะเดียวกันก็แจ้งไปทางราชสำนักแมนจู ณ กรุงปักกิ่งว่า ทางรัสเซียเสนอให้ความช่วยเหลือแก่จีน
เพื่อการป้องกันร่วมกันระหว่างสองประเทศนี้ ขณะนั้นจีนกำลังเผชิญภัยคุกคามทั้งภายนอก
และภายในประเทศ ภายนอกประเทศสืบเนื่องมาจากข้อเสียเปรียบจากสนธิสัญญาในสงครามฝิ่น
ส่วนภายในประเทศชาวกวางโจว (Guangzhou) พยายามต่อต้านอิทธิพลของมหาอำนาจตะวันตก
โดยเฉพาะอังกฤษ ถึงขนาดตั้งเป็นสหพันธ์เพื่อต่อต้านคนอังกฤษ และมีการปะทะกันขึ้นซึ่ง

¹ สงครามฝิ่นเกิดขึ้นจากการที่ราชสำนักชิงต่อต้านการนำฝิ่นเข้ามาขายในจีนซึ่งทำให้ชาวจีนตั้ง
แต่ข้าราชการจะกระทั้งประชาชนติดฝิ่นกันเป็นจำนวนมาก ทางราชสำนักชิงมอบหมายให้ลินเจ้อสวี่
(Lin Zexu) ผู้สำเร็จราชการมณฑลหูเป่ย์และหูหนานทำการปราบปรามการค้าฝิ่นอย่างเด็ดขาด
สร้างความเสียหายให้กับพ่อค้าชาวอังกฤษเป็นจำนวนมาก รัฐบาลอังกฤษเข้าปกป้องผลประโยชน์ของชน
ชาติตนในจีนด้วยการยกกองทัพเรือเข้ายึดเซี่ยเหมิน (Xiamen) ในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1841 ต่อมาเรียก
สงครามครั้งนี้ว่าสงครามฝิ่นครั้งที่ 1 ซึ่งสิ้นสุดลงด้วยความพ่ายแพ้ของจีน จีนต้องยอมรับในสนธิสัญญา
หนานจิง (Treaty of Nanjing) ในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1842 ในสนธิสัญญาไม่มีการเอ่ยถึงการค้าฝิ่นเลย ทั้ง
ๆ ที่ชนวนสงครามเกิดจากฝิ่น ดังนั้นต่อมาการค้าฝิ่นจึงยังคงดำเนินอยู่ต่อไป ทั้งยังได้เพิ่มปริมาณมาก
ขึ้นเรื่อย ๆ ไม่เพียงแต่ชนชาติอังกฤษเท่านั้น หากทั้งชาวอเมริกัน และฝรั่งเศสต่างก็ร่ำรวยกับการค้าฝิ่นเป็น
อย่างมาก ดังนั้นการเปิดเมืองท่า 5 เมืองเพื่อทำการค้าขายในสนธิสัญญาหนานจิง ได้แก่ กวางโจว ฝูโจว
เซี่ยเหมิน หนิงปอและเซี่ยงไฮ้ จึงไม่เพียงพอ มหาอำนาจตะวันตกได้หาทางข่มขู่เพื่อจัดทำสนธิสัญญา
อีกครั้ง สงครามฝิ่นครั้งที่ 2 จึงเกิดขึ้น และจบลงด้วยสนธิสัญญาเทียนจิน (Treaty of Tianjin) ในวันที่ 26
มิถุนายน ค.ศ. 1858 ซึ่งจีนเป็นฝ่ายสูญเสีย ดูรายละเอียดจาก ทวีป วรดิลก. (2538). ประวัติศาสตร์จีน.
หน้า 574 - 584 , 606 - 620.

รัฐบาลไม่อาจแก้ปัญหาได้ เคนต์มูราเวียฟผนวโอกาสรุกล้ำดินแดนจีนเข้ามาเรื่อย ๆ จนกระทั่งค.ศ. 1855 จึงประกาศออกมาอย่างชัดเจนว่า ดินแดนทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำเฮยหลงเจียงทั้งหมดเป็นของรัสเซีย จากนั้นเคนต์มูราเวียฟก็ยกกำลังล่องเข้ามาทางแม่น้ำเฮยหลงเจียงจนถึงเมืองไอกุน¹ แล้วใช้กำลังรบข่มขู่จนทางเจ้าหน้าที่จีนต้องยอมทำสนธิสัญญาไอกุน (Treaty of Aigun) กับรัสเซีย เมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม ค.ศ. 1858 ตามสนธิสัญญานี้จีนต้องยกดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำอามูร์ให้แก่รัสเซีย ส่วนอาณาเขตด้านตะวันออกของแม่น้ำอุสซูรี (Ussuri River) ได้ปกครองร่วมกัน²

ต่อมาพลเรือเอกเคนต์ปูเตียติน (Putietin) ทูตทหารเรือรัสเซียประจำลอนดอนได้ทราบข่าวเมื่อฤดูใบไม้ผลิ ค.ศ. 1857 ว่าอังกฤษกับฝรั่งเศสกำลังจะส่งกำลังรบเข้าปราบจีน จึงรายงานพระเจ้าซาร์นิโคลาสที่ 2 เนื่องจากเคนต์ปูเตียตินมีประสบการณ์ด้านตะวันออกไกลมากยิ่งขึ้นกว่านักการทูตรัสเซียคนอื่น ๆ พระเจ้าซาร์จึงแต่งตั้งให้เขาเป็นทูตประจำประเทศจีนเพื่อรักษาผลประโยชน์ของรัสเซียให้ได้สิทธิพิเศษทัดเทียมกับอังกฤษและฝรั่งเศส ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1858 ปูเตียตินกับทูตสหรัฐอเมริกาได้ร่วมมือกับกองทัพอังกฤษและฝรั่งเศสเพื่อที่จะได้สงวนสิทธิไม่ให้น้อยไปกว่ากัน³ ในสนธิสัญญาเทียนจิน (Treaty of Tianjin) อันมีสาระสำคัญคล้ายกับที่จีนทำกับอังกฤษและฝรั่งเศสคือ

1. ประเทศคู่สัญญาได้รับสิทธิพิเศษให้ตั้งทูตประจำจีนได้ และจีนต้องต้องรับทูตเหล่านั้นในฐานะเท่าเทียมกันโดยไม่ต้องทำไคว่ไกว และให้จีนแต่งตั้งทูตประจำกรุงลอนดอน
2. จีนเปิดเมืองท่าให้ต่างประเทศค้าขายได้เพิ่มขึ้นรวมทั้งเมืองที่อยู่ลึกเข้าไปในแผ่นดินใหญ่ตามลุ่มแม่น้ำแยงซีเกียง (หรือในภาษาจีนเรียกว่าฉางเจียง Changjiang)
3. ให้ตกลงเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกันใหม่ และขยายให้กว้างขวางออกไป
4. จีนอนุญาตให้เผยแผ่คริสต์ศาสนาได้โดยเสรี
5. กำหนดระยะเวลาแก้ไขสนธิสัญญาไว้ให้แน่นอน
6. ให้คำมั่นได้ไม่ถือเป็นการผิดกฎหมาย และเสียค่าปรับสงคราม 4 ล้านตำลึง⁴

ทวีป วรติลก. (2538). เล่มเดิม. หน้า 616 - 617.

¹Immanuel C. Y. Hsu. (1990). *The Rise of Modern China*. p.34.

²ทวีป วรติลก. หน้าเดิม. หน้า 617.

³สมบุญ ธรรมครองอาตม์. (2520). เล่มเดิม. หน้า 52.

หลังจากทำข้อตกลงในสนธิสัญญาเทียนจินแล้ว ทางราชสำนักจีนเห็นว่าตนเสียเปรียบตามมากเกินไป จึงหวังเห็นว่าไม่ยอมให้สัตยาบัน กองทัพอังกฤษและฝรั่งเศสจึงยกกำลังเข้ายึดเมืองเทียนจิน บุกเข้าปักกิ่งเผาพระราชวังฤดูร้อน (Yuanmingyuan) กวาดทรัพย์สินสมบัติและของมีค่าไปเป็นจำนวนมาก สร้างความเสียหายให้กับจีนอย่างประมาณมิได้ รัสเซียได้เข้ามาทำตัวเป็นที่ปรึกษาของจีน แต่เมื่อมีการทำอนุสัญญาปักกิ่ง (Beijing Convention)¹ รัสเซียกลับได้รับผลประโยชน์มากกว่าชาติอื่น ๆ ต่อมาในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1860 จีนยอมยกมณฑลชายทะเลทางแมนจูเรียภาคเหนือให้แก่รัสเซียและให้สิทธิพิเศษในทางการค้าแก่รัสเซียอย่างกว้างขวาง รัสเซียจึงสร้างเมืองวลาดีวอสต็อกขึ้น² จะเห็นว่าผลประโยชน์ที่รัสเซียได้รับจากจีนนั้นแทบไม่ต้องลงทุนลงแรงอันใดเลย เพียงแต่เข้าไปมีส่วนร่วมในการทำสนธิสัญญาระหว่างจีนกับชาติตะวันตกเท่านั้น จีนเองขณะนั้นก็ไม่อยู่ในสถานะที่จะต่อต้านหรือขัดขืนอันใดได้

จีนไม่เพียงแต่ถูกบังคับให้ลงนามในสนธิสัญญาไม่เป็นธรรมกับมหาอำนาจชาติต่าง ๆ เท่านั้น ความเสื่อมอำนาจของราชสำนักยังส่งผลให้เกิดเหตุการณ์วุ่นวายต่าง ๆ เช่น การก่อกบฏของกลุ่มต่าง ๆ ทั้งยังถูกซ้ำเติมด้วยภัยธรรมชาติ เกิดความแห้งแล้ง อดอยาก โรคระบาด โจรชุกชุม เหตุการณ์ไม่สงบภายในจีนได้ชักนำให้รัสเซียมีโอกาสเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์

¹ จีนถูกบังคับให้ลงนามในอนุสัญญาปักกิ่ง ค.ศ. 1860 หลังจากที่ถูกอังกฤษและฝรั่งเศสบุกถึงปักกิ่งและเผาพระราชวังฤดูร้อน จักรพรรดิเสียนเฟิง (Xian Feng ชื่อรัชกาลของพระเจ้าเหวินจง Wen Zhong, 1851 - 1861) ต้องเสด็จอพยพไปอยู่มณฑลเร่อเหอ (Rehe) อนุสัญญามีเนื้อหาโดยสรุปดังนี้

1 ให้มีเอกอัครราชทูตต่างประเทศประจำปักกิ่ง และให้สถานทูตที่พักประจำในเมืองปักกิ่งด้วย

2 ยกดินแดนฝั่งเกาลูนและหมู่เกาะสโตนคัตเตอร์ให้อังกฤษไว้เป็นฐานทัพ

3 จีนเปิดเมืองเทียนสินเป็นเมืองท่า

4 การขนส่งและการเดินทางของกุลิจีนไปที่อื่นไม่ถือว่าผิดกฎหมาย

5 ให้จีนคืนทรัพย์สินของมิชชันนารีทั้งหมดที่จีนยึดไว้ตั้งแต่ปี 1724

6 จีนต้องเสียค่าปรับ จำนวน 8 ล้านตำลึง

7 จีนต้องตั้งสำนักงานติดต่อกับต่างประเทศในฐานะเท่าเทียมกัน

ัสมบุญ ธรรมครองอาตม์. (2520). เล่มเดิม. หน้า 53

อีก กล่าวคือเมื่อเกิดกบฏซินเจียง¹ รัสเซียได้ยึดเขตอีลีไว้เพื่อรักษาผลประโยชน์ทางการค้าของรัสเซียเอง และปฏิเสธไม่ยอมถอยออก จีนได้ส่งผู้แทนไปทำสนธิสัญญาลิดาเรีย (Lidaria) แต่เป็นสนธิสัญญาที่จีนเสียเปรียบมาก ทั้งในสนธิสัญญายังยกอีลีให้รัสเซียด้วย ราชสำนักปักกิ่งโกรธมากจึงไม่ยอมรับสนธิสัญญาและสั่งประหารผู้แทน รัสเซียถือว่าการกระทำดังกล่าวเป็นการดูหมิ่น แต่ทั้งสองก็ไม่เห็นผลประโยชน์ในการก่อสงครามระหว่างกัน ดังนั้นในค.ศ. 1881 รัสเซียกับจีนจึงได้ทำสนธิสัญญาเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก (Treaty of St.Petersburg) มีใจความว่า

1. คืนอีลีให้จีน
2. จีนจ่ายค่ายึดครองให้รัสเซีย
3. ให้สิทธิทางการค้าแก่รัสเซียเพิ่มขึ้น และตกลงให้ตั้งกงสุลในมองโกเลียและ

ตุรกีสถานของจีนได้

เมื่อจีนแพ้สงครามต่อญี่ปุ่นในค.ศ. 1895 ทำให้มหาอำนาจต่าง ๆ ฉวยโอกาสเข้ามากอบโกยผลประโยชน์ในจีนมากขึ้น จีนต้องการความช่วยเหลือจากต่างชาติในการกู้เงินเพื่อมาใช้จ่ายในการชดเชยค่าปฏิกรรมสงครามตามข้อตกลงในสนธิสัญญาชิโมโนเซกิ (Treaty of

¹ กบฏซินเจียง (Xinjiang Revolt) เป็นกบฏที่ทำให้อำนาจของราชวงศ์แมนจูเสื่อมลงอย่างมาก เกิดขึ้นในค.ศ. 1866 พวกกบฏเป็นชนเผ่าหนึ่งที่อยู่ในแคว้นอีลี (Ili) ทางตอนเหนือของมณฑลซินเจียง ได้ตั้งรัฐอิสลามของตนขึ้นเป็นอิสระ สมบูรณ์ ธรรมครองอาตม์. (2520). เล่มเดิม. หน้า 55.

Shimonoseiki)¹ และค่าชดเชยให้กับญี่ปุ่นเป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น 230 ล้านตำลึงหรือประมาณ 30 ล้านปอนด์² ขณะที่งบประมาณของจีนปีหนึ่ง ๆ ไม่เกิน 80 ล้านตำลึง³ จึงต้องหันไปพึ่งเงินกู้ต่างชาติ รัสเซียก็เป็นอีกประเทศที่ยื่นมือเข้ามาทั้ง ๆ ที่ตนเองมีเงินทุนไม่มากนัก แต่ได้อาศัยการร่วมมือกับฝรั่งเศสโดยได้เงินทุนจากธนาคารฝรั่งเศสมาจัดตั้งธนาคารรัสเซีย - จีนขึ้น เนื่องจากรัสเซียเป็นผู้นำสำคัญในการดำเนินงานบีบบังคับให้ญี่ปุ่นคืนแหลมเสี้ยวตุงให้แก่จีน จึงให้ความไว้วางใจรัสเซียมากขึ้น ความใกล้ชิดนี้ก่อให้เกิดสนธิสัญญาหลี่ - โลบานอฟ (Treaty of Li-Lobanov) ในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1896 เพื่อเป็นของกำนัลแด่พระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 (Nicholas II, 1894 - 1917) ในวาระที่พระองค์ได้ขึ้นครองราชย์ อายุสัญญากำหนดไว้ 15 ปี มีเนื้อหาโดยย่อดังนี้

ค.ศ. 1894 ภายในเกาหลีเกิดกบฏตงฮัก (Tonghak Rebellion) รัฐบาลเกาหลีไม่สามารถปราบปรามได้จึงขอร้องให้จีนช่วย รัฐบาลญี่ปุ่นทราบว่าจะส่งทหารเข้าไปในเกาหลี จึงได้ส่งทหารของตนเข้าไปบ้าง พวกกบฏเมื่อทราบว่ายี่สิบและญี่ปุ่นจะส่งทหารเข้ามา ก็สลายตัวไป แต่จีนและญี่ปุ่นไม่ยอมถอนทหารของตนออกจากเกาหลีตามข้อตกลงหลี่ - ลีโฮงชางอีกฝ่ายไม่ยอมถอนก่อน ญี่ปุ่นชักชวนให้จีนร่วมทำการปฏิรูปการปกครองของเกาหลี หากฝ่ายจีนภายใต้การนำของหลี่หงฉาง (Li Hongzhang) ไม่เห็นด้วย แต่ญี่ปุ่นก็ยังยืนยันความคิดเดิม พร้อมเตรียมกำลังรบไปด้วย สงครามจีน - ญี่ปุ่น (Sino - Japanese War 1894 - 1895) จึงเกิดขึ้น และสิ้นสุดลงด้วยความพ่ายแพ้ของจีน จีนต้องลงนามในสนธิสัญญาชิโมโนะเซกิ ในวันที่ 17 เมษายน 1895 มีข้อความดังนี้

- 1 จีนต้องยกเกาะไต้หวันรวมทั้งหมู่เกาะเพสคาโดเรส และแหลมเสี้ยวตุงให้ญี่ปุ่น
- 2 จีนต้องจ่ายค่าปรับให้ญี่ปุ่นเป็นเงิน 200 ล้านตำลึง
- 3 เปิดเมืองท่าให้ญี่ปุ่นเข้ามาค้าขาย 4 เมือง
- 4 จีนต้องยอมรับรองอธิปไตยและเอกราชของเกาหลี
- 5 ยกเลิกสัญญาต่าง ๆ ระหว่างจีนกับญี่ปุ่น ให้ทำสัญญาค้าขายใหม่ตามแบบตะวันตก

200 ล้านตำลึง คือค่าปฏิกรรมสงครามที่ญี่ปุ่นเรียกร้องตามสนธิสัญญาชิโมโนะเซกิ อีก 30 ล้านตำลึงจีนต้องจ่ายเป็นค่าทำขวัญที่ญี่ปุ่นคืนแหลมเสี้ยวตุง เนื่องจากถูกรัสเซีย ฝรั่งเศส และเยอรมนีบีบบังคับ

บ็อกเซอร์ (Boxer Rebellion 1899 - 1901) หรือที่จีนเรียกว่าการลุกฮือ¹ ก็ตาม แต่ญี่ปุ่นก็รู้สึกว่ารัสเซียเป็นอุปสรรคในการแสวงหาผลประโยชน์ในแมนจูเรีย เพราะหลังกบฏบ็อกเซอร์ รัสเซียได้ส่งทหารเข้าไปในแมนจูเรีย อ้างว่าเพื่อป้องกันชีวิตและทรัพย์สินของรัสเซีย แม้ภายหลังปราบกบฏแล้วก็ไม่มีทีท่าจะถอนทหารออกจากแมนจูเรีย จึงสร้างความระแวงให้แก่ญี่ปุ่นว่า รัสเซียจะเข้ามาแทรกแซงผลประโยชน์ของตนในแมนจูเรียและเกาหลี และเป็นที่มาของสงครามระหว่างญี่ปุ่นและรัสเซีย (Russo - Japanese War 1904 - 1905) ซึ่งรัสเซียเป็นฝ่ายแพ้ทำให้การขยายอำนาจของรัสเซียในจีนชะงักลง

1.4 ความสัมพันธ์ระหว่างโซเวียตกับพรรคคอมมิวนิสต์จีน

การปฏิวัติซินไห่² นำมาซึ่งความล่มสลายของราชวงศ์ชิงที่ปกครองติดต่อกันมาถึง 268 ปี ระยะแรกสภาพภายในจีนตกอยู่ในความวุ่นวาย มณฑลต่าง ๆ ประกาศตนเป็นอิสระ ขุนศึกต่าง ๆ ตั้งตนเป็นใหญ่ หยวนชื้อไช่ (Yuan Shikai) ได้ก้าวขึ้นมาเป็นประธานาธิบดีของสาธารณรัฐจีน ดำเนินการปกครองโดยมีเป้าหมายเพื่อฟื้นฟูระบอบราชาธิปไตย โดยตนเองดำรงตำแหน่งประมุขของประเทศ แต่ความฝันของหยวนต้องจบสิ้นลง เพราะหยวนถึงแก่อสัญกรรมก่อนด้วยโรคไตวาย ในวันที่ 6 มิถุนายน ค.ศ. 1916 ทั้งสถานการณ์ที่วุ่นวายด้วยความขัดแย้งและความแตกแยกในประเทศไว้ สภาพภายในจีนขณะนั้นแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่คือขุนศึกทางเหนือ นำโดยตวนฉีเยี่ย และรัฐบาลภาคใต้ นำโดยซุนจงซาน (Sun Zhongshan หรือซุนยัตเซ็น) ต่อมาเกิดความแตกแยกกันเองในหมู่ขุนศึกทางเหนือ ส่วนรัฐบาลภาคใต้กลับเข้มแข็งขึ้นเรื่อย ๆ

¹ ชาวจีนรวมตัวกันภายใต้การนำของสมาคมบ็อกเซอร์ ซึ่งมีสาเหตุมาจากการต่อต้านชาวต่างชาติ สมาคมนี้ได้รับความสนับสนุนจากพระนางซูสีไทเฮา พวกกบฏได้ทำลายโรงสวดของมิชชันนารีและบุกสถานทูตต่างประเทศในกรุงปักกิ่ง ในเดือนสิงหาคม 1900 กองทหารนานาชาติได้เคลื่อนเข้ายึดกรุงปักกิ่งและปราบกบฏ จลาจลสิ้นสุดเดือนเมษายน พ.ศ. 1901 จีนถูกบังคับให้ทำพิธีสาสน์บ็อกเซอร์ (Boxer Protocol) รายละเอียดดูใน Immanuel C. Y. Hsu. (1990). *op.cit.* p.400-401.

² เหตุที่เรียกว่าปฏิวัติซินไห่ เพราะตรงกับปีทางจีนหรรคติ ชาวจีนเรียกว่า " ปีซินไห่ " ตรงกับวันที่ 10 ตุลาคม ค.ศ. 1911 ดูรายละเอียดจากทวีป วรดิลก. (2538). *เล่มเดิม*. หน้า 740 - 771.

ขุนจงชานฟั่นฟูพรรคกั๋วหมินต้ง (Guomindang หรือก๊กมินตั๋ง) ในเดือนตุลาคม ค.ศ.1919 เพื่อทำการปฏิวัติประเทศจีนขึ้นใหม่ และเพื่อความเข้มแข็งในเวลาต่อมาต้องร่วมมือกับโซเวียต¹ ความจริงแล้วความสัมพันธ์ระหว่างขุนกับผู้นำโซเวียตมีมาตั้งแต่ก่อนฟั่นฟูพรรคกั๋วหมินต้ง เพราะเมื่อเลนินได้ทำการปฏิวัติ เป็นผลสำเร็จในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ.1917 ขุนได้ส่งโทรเลขไปแสดงความยินดี ซึ่งยังความปลาบปลื้มให้กับเลนินเป็นอย่างยิ่ง² เพื่อตอบแทนไมตรีที่ขุนมอบให้ ในค.ศ.1919 เลนินได้แถลงคำประกาศ “คาราซาน” (Karachan Manifesto)³ มีเนื้อหาว่าจะล้างกรรมสิทธิ์ทุกอย่างที่โซเวียตมีอยู่เหนือแผ่นดินจีนตามสนธิสัญญาในสมัยพระเจ้าซาร์ การที่โซเวียตมีมิตรไมตรีกับขุนทั้ง ๆ ที่ขุนไม่ได้ส่อเจตนาว่าฝักใฝ่ในลัทธิคอมมิวนิสต์หรือจะพาประเทศเข้าสู่การปฏิวัติเพื่อเป็นสังคมนิยมเลย ก็เพราะว่าทั้งขุนและเลนินมีจุดร่วมเดียวกันในแง่ที่ว่า การปฏิวัตินี้จำเป็นต้องล้มล้างอำนาจและอิทธิพลของต่างชาติและต่างคนต่างหวังผลประโยชน์จากความเป็นมิตรในครั้งนี้

ความเป็นมิตรระหว่างขุนและเลนินยังคงไม่เปลี่ยนแปลงไป แม้ว่าจะมีการก่อตั้งพรรคคอมมิวนิสต์จีน (Chinese Communist Party) ในวันที่ 1 กรกฎาคม ค.ศ. 1921 ก็ตาม เพราะผลประโยชน์ของประเทศชาติย่อมมาก่อน กล่าวคือจีนเป็นประเทศที่มีพื้นที่กว้างใหญ่และมีพื้นที่ติดกับโซเวียตเป็นแนวยาว โซเวียตจะได้ประโยชน์จากการช่วยป้องกันการรุกรานของมหาอำนาจตะวันตก ซึ่งเป็นจุดประสงค์ที่มีความสำคัญมากกว่าความต้องการช่วยเหลือเพื่อนร่วมอุดมการณ์ นอกจากนี้การที่โซเวียตเบนความสนใจไปยังกั๋วหมินต้งตั้งแต่ต้น เพราะพรรคนี้มีกำลังมากกว่า สามารถจัดตั้งเป็นองค์กรที่แข็งแกร่งกว่าพรรคคอมมิวนิสต์จีนเป็นอันมาก ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างกั๋วหมินต้งกับองค์กรคอมมิวนิสต์สากลจึงมีการพัฒนาขึ้นระหว่างค.ศ.1921 - 1924 โดยมีสภาพแวดล้อมหลายอย่างเอื้ออำนวย

ค.ศ.1922 ที่ประชุมสมัชชาพรรคคอมมิวนิสต์จีนครั้งที่ 2 ได้ประกาศเข้าร่วมและยอมอยู่ใต้วินัยขององค์กรคอมมิวนิสต์สากลพร้อมทั้งมีความเห็นชอบที่จะเป็นพันธมิตรกับ

¹ รัสเซียได้เปลี่ยนชื่อเป็นสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพโซเวียต (The Union of Soviet Socialist Republics) ในวันที่ 30 ธันวาคม ค.ศ. 1922

² Adam Bromke. (1965). *The Communist States at the Crossroads.* p.25.

³ ประทุมพร วัชรเสถียร. (2527). เล่มเดิม. หน้า 181.

กว๋อหมินตั้งอย่างเสมอภาค ต่อมาเกิดการเปลี่ยนแปลงโดยยินยอมให้สมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์จีนเข้าร่วมในพรรคกว๋อหมินตั้งเป็นรายบุคคลตามข้อเรียกร้องของซุนซึ่งเชื่อในการปกครองเพียงพรรคเดียว ต่อมาซุนและอดอล์ฟ จอฟฟ์ (Adolf Joffe) ตัวแทนจากกระทรวงการต่างประเทศโซเวียต ต่างมีความเห็นว่าไม่สามารถจะนำเอาระบบของสหภาพโซเวียตมาใช้ในจีนได้เพราะสภาพการณ์ไม่เหมาะสม แต่จอฟฟ์สัญญาว่าโซเวียตจะสนับสนุนจีนในการรวมประเทศ และจะเปิดการเจรจาเพื่อยกเลิกสัญญาต่าง ๆ ที่ทำไว้ตั้งแต่สมัยพระเจ้าซาร์ ซุนก็ยอมรับข้อเรียกร้องของโซเวียตที่จะจัดทำทางรถไฟสายจีนตะวันออกเฉียงใต้ออกเสียใหม่แบบร่วมมือกัน และยอมรับว่าโซเวียตมิได้มีจุดหมายแบบจักรวรรดินิยมในมองโกเลียนอก ทั้งยังได้ส่งเลี้ยวจุงไช่ (Liao Zhongkai) สมาชิกพรรคกว๋อหมินตั้งคนสำคัญไปญี่ปุ่นกับจอฟฟ์เพื่อศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับระบอบโซเวียต และส่งเจียงไคเช็คเดินทางไปยังโซเวียตเพื่อศึกษาวิธีการของโซเวียต ขณะเดียวกันก็เริ่มมีผู้แทนพรรคกว๋อหมินตั้งเข้าร่วมประชุมในองค์การคอมมิวนิสต์สากลด้วย ต่อมาโซเวียตได้ส่งไมเคิลโบโรดิน (Michael Borodin) มาวางรากฐานการบริหารในพรรคใหม่¹ เป็นความช่วยเหลือของโซเวียตโดยตรงต่อกว๋อหมินตั้งโดยไม่ได้ให้ความสำคัญอันใดต่อพรรคคอมมิวนิสต์จีน

แม้กระทั่งเมื่อเจียงไคเช็คได้เป็นผู้นำกว๋อหมินตั้งแทนซุนยัตเซ็นซึ่งถึงแก่อสัญกรรมในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1925 และได้ทำการกวาดล้างพรรคคอมมิวนิสต์ในค.ศ. 1927 ระหว่างค.ศ. 1927 ถึงค.ศ. 1935 อันเป็นระยะเวลาที่สมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์จีนต้องแตกกระจัดกระจายเพื่อเอาตัวรอด และสามารถและตั้งตนได้ในเขตปลดปล่อยที่มณฑลชานซี (Shaanxi) ในช่วงเวลาที่เหมาและพลพรรคต้องประสบความยากลำบากนั้น โซเวียตกลับไม่ได้ให้ความช่วยเหลืออย่างจริงจัง พรรคคอมมิวนิสต์ต้องต่อสู้ตามลำพังด้วยกำลังคนและอาวุธที่น้อยกว่ามาก มินหน่าช้ำในการประชุมระหว่าง 3 มหาอำนาจ คือ สหรัฐอเมริกา อังกฤษและโซเวียตที่ยัลต้า (Yalta Conference) ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1945 สตาลินยังทำการต่อรองจนได้รับส่วนแบ่งในจีนอย่างเต็มที่ เช่น สิทธิประโยชน์ในทางรถไฟสายแมนจูเรีย การยึดครองฐานทัพเรือที่พอร์ตอาเธอร์ การได้เมืองไถเอนในแมนจูเรียเป็นท่าเรือเสรี² เรียกได้ว่าสิทธิต่าง ๆ ของรัสเซียที่เคยมีมาตั้งแต่

John King Fairbank. (1992). *China A New History*. p.181.

ประทุมพร วัชรเสถียร. (2527). *เล่มเดิม*. หน้า 184.

ก่อนค.ศ. 1904 ที่ถูกญี่ปุ่นเข้าสวมแทนจะต้องคืนให้โซเวียตทั้งหมด¹ และเมื่อญี่ปุ่นพ่ายแพ้โดยเด็ดขาดแล้ว กองทัพของโซเวียตซึ่งเข้าไปขับไล่กองทัพญี่ปุ่นในแมนจูเรียยังได้รื้อถอนโรงงานอุตสาหกรรมในแมนจูเรีย เป็นมูลค่าประมาณ 200 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ยิ่งกว่านั้นโซเวียตยังได้รับทองแท่งซึ่งมีมูลค่าประมาณ 3000 ล้านดอลลาร์อีกด้วย² ทั้ง ๆ ที่โรงงานและทรัพย์สินเหล่านั้นจะต้องตกมาเป็นของจีน ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายจีนคณะชาติหรือพรรคคอมมิวนิสต์จีนก็ตาม เรียกได้ว่าโซเวียตได้แสดงออกถึงการขาดความจงใจต่อจีนอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตามทั้ง 2 ประเทศก็ยังมีการลงนามในสนธิสัญญาพันธมิตร เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม ค.ศ. 1945 นำความปลาบปลื้มมาให้แก่จีนมากถึงกับออกแถลงในหนังสือพิมพ์เจี๋ยฟางรื่อเป่า (Jia Fang Ri Bao) โดยกองทัพปลดแอกประชาชนจีน เมื่อวันที่ 27 สิงหาคม ค.ศ. 1945 ความว่า "ความสัมพันธ์อันดีระหว่างจีนกับโซเวียตนำมาซึ่งสนธิสัญญาพันธมิตร เป็นสนธิสัญญาเสมอภาคฉบับแรกที่ลงนามระหว่างจีนกับต่างชาติ..."³ จะเห็นได้ว่าแม้จีนจะไม่ได้รับความช่วยเหลือเท่าที่ควรของโซเวียต แต่สถานการณ์ขณะนั้นก็ไม่สามารถแสดงออกถึงความไม่พอใจได้ จึงต้องพึ่งพาโซเวียตเท่าที่โซเวียตจะให้ได้

ความสำเร็จในการรวมประเทศและขับไล่ศัตรูของพรรคคอมมิวนิสต์จีนนับได้ว่าเป็นผลมาจากการดำเนินงานของเหมาและพรรคพวกเป็นสำคัญ หากใช้ความสนับสนุนของโซเวียตไม่ในการดำเนินงานของเหมา เขาเชื่อว่าพลังของชาวนาเป็นพลังที่สำคัญเพราะประชากรส่วนใหญ่ในจีนเป็นเกษตรกร หลักการดังกล่าวขัดแย้งกับวิถีทางของโซเวียตซึ่งถือคนงานเป็นปัจจัยสำคัญในการปฏิวัติ⁴ ความคิดเห็นที่แตกต่างกันจึงนำมาซึ่งความขัดแย้งทางแนวคิดในสมัยต่อมา

ความสัมพันธ์ในอดีตของทั้ง 2 ประเทศเริ่มต้นอย่างไม่ราบรื่นนัก ก่อให้เกิดความระแวงในกันและกัน อาจจะเป็นการดีกว่าหากกัว๋หมินตั้งสามารถรักษาอำนาจในแผ่นดินใหญ่ไว้ได้

¹ ทวีป วรดิลก. (2538). เล่มเดิม. หน้า 990.

² กองวิชาการ. (2526). เล่มเดิม. หน้า 130

³ Xiao Dongchuan & Tan Shi. (ed.) (1980). *Su Zhong Guan Xi 1945 - 1980*. p.16.

⁴ น.ชญาอนุตม์. (2518). ความสัมพันธ์และความขัดแย้งระหว่างประเทศคอมมิวนิสต์. หน้า 22.

เพราะโซเวียตได้ให้การช่วยเหลือมากกว่าที่ได้ให้แก่พรรคคอมมิวนิสต์จีน และความสัมพันธ์ของทั้ง 2 ประเทศอาจจะดำเนินไปได้ด้วยดี แต่เหตุการณ์กลับกลายเป็นว่าพรรคคอมมิวนิสต์จีนเป็นฝ่ายได้ชัยชนะและสามารถสถาปนาประเทศในที่สุด ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์จีนและโซเวียตที่ผ่านมาไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความช่วยเหลือเพื่อนร่วมอุดมการณ์ที่ดี ทำให้ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ยุคใหม่ระหว่างโซเวียตกับจีนเสมือนมีรอยร้าวตั้งแต่ต้น

บทที่ 2

พันธมิตรระยะสั้น (ค.ศ. 1949 - 1956)

ความสัมพันธ์ที่ผ่านมาระหว่างโซเวียตกับพรรคคอมมิวนิสต์จีนแม้ไม่ค่อยจะราบรื่นนัก แต่เมื่อเหมาเจ๋อตงได้สถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีนในวันที่ 1 ตุลาคม ค.ศ. 1949 โดยมีเมืองหลวงอยู่ที่ปักกิ่ง (หรือออกเสียงภาษาจีนกลางว่าเป่ย์จิง (Beijing) สหภาพโซเวียตก็ได้ให้การรับรองรัฐบาลใหม่ของจีนภายใต้การนำของเหมาในวันรุ่งขึ้น (2 ตุลาคม ค.ศ. 1949) ผู้นำโซเวียต โจเซฟ สตาลิน ได้กล่าวต้อนรับประเทศใหม่เข้าสู่ครอบครัวคอมมิวนิสต์ว่า " รัฐบาลโซเวียต ... ขอรับรองสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นมิตรประเทศอันดับหนึ่ง และยินดีด้วยอย่างยิ่งกับรัฐบาลของจีนและประชาชนชาวจีน " ¹ แต่แล้วความสัมพันธ์ของประเทศทั้งสองก็มาถึงจุดขาดพินทุกันด้วยเวลาอันสั้น นักประวัติศาสตร์บางคนได้เรียกยุคนี้ว่าเป็นยุคพันธมิตรระยะสั้น หรือช่วงตีมน้ำผึ้งพระจันทร์ เพราะเวลาเพียง 8 ปีหลังจากการก่อตั้งประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ความสัมพันธ์ที่สตาลินกล่าวว่าเป็นมิตรประเทศอันดับหนึ่ง กลับเปลี่ยนแปลงไปในด้านตรงกันข้ามอย่างสิ้นเชิง

2.1 มิตรภาพและสนธิสัญญา

สหภาพโซเวียตได้ให้การรับรองรัฐบาลใหม่นี้เช่นเดียวกับประเทศต่าง ๆ เช่น บัลแกเรีย โรมาเนีย ฮังการี โปแลนด์ เชโกสโลวะเกีย มองโกเลีย ก็ได้ให้การรับรองรัฐบาลใหม่นี้ ² ประเทศต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนอยู่ภายใต้ร่มเงาของโซเวียต หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง มหาอำนาจต่างนำประเทศของตนและประเทศพันธมิตรเข้าสู่ภาวะสงครามเย็น เปลี่ยนแปลงพันธมิตรระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นศัตรูทันที

เหมาตระหนักถึงสถานการณ์ในขณะนั้น ประกอบกับภาวะความอ่อนแอภายในประเทศ จีนจึงจำต้องหาหลักที่เข้มแข็งพึ่งพา ดังนั้นในวันที่ 30 มิถุนายน ค.ศ. 1949 ก่อนการสถาปนาประเทศได้ 3 เดือน เหมาได้ประกาศนโยบายต่างประเทศว่า จีนจะใช้นโยบาย " อิงข้างเดียว "

¹ Xiao Dongchuan & Tan Shi. (tr.) (1980). *op.cit.* p.36.

² Immanuel C. Y. Hsu. (1990). *op.cit.* p.645.

(Lean to one side) ซึ่งหมายถึงโซเวียตนั่นเอง¹ เหตุที่เหมาต้องดำเนินนโยบายพึ่งพิงโซเวียต ทั้ง ๆ ที่ในอดีตโซเวียตไม่เคยแสดงความจริงใจในการช่วยเหลือพรรคคอมมิวนิสต์จีน เนื่องจากสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นประเทศใหม่เพิ่งก่อตั้งและยังไม่มีเสถียรภาพ เศรษฐกิจของจีนที่ทรุดโทรมจากสงครามอันยาวนานจะต้องได้รับการฟื้นฟูโดยรีบด่วน ดังนั้นความช่วยเหลือจากมิตรประเทศที่เข้มแข็งเป็นสิ่งจำเป็น ประกอบกับจีนต้องการให้โซเวียตเป็นพันธมิตรเพื่อความมั่นคงปลอดภัยต่อการคุกคามของสหรัฐอเมริกา ซึ่งขณะนั้นนอกจากจะดำเนินนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์อย่างรุนแรงแล้ว ยังมีอิทธิพลในเอเชียเพิ่มขึ้นตามลำดับ เริ่มจากญี่ปุ่น เกาหลีใต้ ไต้หวันและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยเข้ามาแทนที่จักรวรรดินิยมญี่ปุ่น ที่ต้องหมดบทบาททางทหารไปหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

เหตุผลดังกล่าวเป็นที่มาของการไปเยือนมอสโกของเหมาเจ๋อตุง เหมาได้เดินทางไปเยือนโซเวียตอย่างเป็นทางการในวันที่ 16 ธันวาคม ค.ศ. 1949 นับเป็นครั้งแรกที่ออกนอกประเทศในฐานะผู้นำประเทศ สื่อมวลชนในจีนขณะนั้นพร้อมใจกันประโคมข่าวความสัมพันธ์อันดีระหว่าง 2 ประเทศ หงฉี (Hongqi) หนังสือพิมพ์ของพรรคคอมมิวนิสต์จีน หรือสิ่งพิมพ์ทั่วไป ได้ลงบทความมากมายที่กล่าวย้อนไปถึงความสัมพันธ์ในอดีตของทั้ง 2 ประเทศในแง่ดี มีการนำคำปราศรัยของเหมาในงานฉลองอายุครบ 60 ปีของสตาลินมาลง แสดงถึงการให้เกียรติและเชิดชูสตาลินในฐานะผู้นำของการปฏิวัติโลก และเปรียบสตาลินเป็นมาร์กซเองเกลและเลนิน ประชาชนจีนฝากความหวังไว้กับเหมาในการนำมาซึ่งความช่วยเหลือและหลักประกันที่มั่นคงจากโซเวียต

เหมาใช้เวลาเกือบ 2 เดือนในการพำนักอยู่ที่มอสโก โดยโจวเอินไหล (Zhou Enlai) ต้องเดินทางมาสมทบในวันที่ 20 มกราคม ค.ศ. 1950 เหตุการณ์นี้สร้างความไม่สบายใจให้แก่เหมาเป็นอย่างยิ่ง เพราะขณะนั้นสภาพการเมืองภายในประเทศจีนยังไม่มั่นคง เหมาเองยังไม่สามารถแผ่อำนาจไปทั่วแผ่นดินใหญ่ แม้จะสามารถผลักดันให้เจียงไคเช็คข้ามไปยังเกาะไต้หวันแล้วก็ตาม แต่ศัตรูภายในประเทศก็ยังไม่ถูกกำจัดโดยสิ้นเชิง อีกทั้งผู้นำประเทศถึง 2 คนต้องมาติดอยู่ที่มอสโก การถ่วงเวลาของสตาลินน่าจะเป็นสิ่งที่ทำให้เหมาลำบากใจ อย่างไรก็ตามสนธิสัญญาฉบับแรกของสาธารณรัฐประชาชนจีนและสหภาพโซเวียตก็มีการลงนามในวันที่ 14 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1950

¹Harold C. Hinton. (1979). *The People's Republic of China A Hand Book.* p.272.

คือสนธิสัญญามิตรภาพ พันมิตรและความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Treaty of Friendship, Alliance and Mutual Assistance) มีเนื้อหาโดยสรุปว่าโซเวียตและจีนจะร่วมกันต่อต้านการฟื้นฟูระบอบจักรวรรดินิยมและพันธมิตรของญี่ปุ่นในการรุกรานจีนและโซเวียต และทั้ง 2 ประเทศจะจัดทำสนธิสัญญาสันติภาพกับญี่ปุ่นโดยเร็วที่สุด ซึ่งมิตรภาพและความร่วมมือจะเป็นไปในลักษณะการเคารพอธิปไตยและบูรณภาพอาณาเขตซึ่งกันและกัน¹ และยังคงมาด้วยข้อตกลงช่วยเหลือทางเศรษฐกิจอีก 5 โครงการ² คือ

1. ข้อตกลงว่าด้วยการควบคุมทางรถไฟสายฉางชุน (Changchun) และการถอนฐานทัพจากพอร์ตอาเธอร์ (Port Arthur) ซึ่งภาษาจีนเรียกว่าหลู่ซุน (Lushun) และท่าเรือไคเรน³

2. ข้อตกลงเกี่ยวกับเงินกู้ระยะยาว โดยโซเวียตจะให้เงินกู้เงิน 300 ล้านเหรียญสหรัฐ หรือ 12,000 ล้านรูเบิล⁴ ในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 1 ต่อปี⁵

3. ข้อตกลงเกี่ยวกับการรวมหุ้นในบริษัทน้ำมันปิโตรเลียม

4. ข้อตกลงเกี่ยวกับการบินพลเรือน มีสาระสำคัญว่าจีนและโซเวียตจะร่วมมือกันจัดตั้งบริษัทการบิน โดยมีเส้นทางบินจาก :

1) ปักกิ่ง - เซิ่นหยาง (Shenyang) - ฉางชุน (Changchun) - ฮาเอ๋อปิน (Haerbin) - ฉีฉีฮาเอ๋อร์ (Qiqihaer) - ไหล่าเอ๋อร์ (Hailaer) - ชือถ่า (Shita)

2) ปักกิ่ง - ไท่หยวน (Taiyuan) - ซื่ออัน (Xian) - หลานโจว (Lanzhou) - จิวเจี๋ยน (Jiuquan) - ฮามี (Hami) - อุหลู่มู่ฉี (Wulumuqi) - อี้ดิ่ง (Yiding) - อาลามูตู (Alamutu)

3) ปักกิ่ง - จางเจียโก่ว (Zhangjiakou) - อุหลานปาทัว (Wulanbatuo) - อีเอ๋อร์คุ๋ฉือเค่อ (Yierkucike)⁶

¹Theodore McNelly. (1967). *Sources in Modern East Asian History and Politics*. p.297. (ภาคผนวก ก)

²O. B .Borisov & B. T. Koloskov. (1975). *op.cit.* p.44.

³ภาคผนวก ข

⁴ในวันที่ 1 มีนาคม ค.ศ. 1950 อัตราแลกเปลี่ยน 4 รูเบิล (Ruble) = 1 เหรียญสหรัฐ

⁵ภาคผนวก ค

⁶Xiao Dongchuan & Tan Shi. (tr.) (1960). *op.cit.* p.38.

5. ข้อตกลงทางการค้า กล่าวคือจีนและโซเวียตจะร่วมมือกันในการช่วยซื้อสินค้าซึ่งกันและกัน

ที่สำคัญคือจีนต้องยอมรับสภาวะ " เอกราชภายใต้การครอบงำ " มองโกเลียนอกของโซเวียต เป็นที่น่าสังเกตว่าจีนและโซเวียตยังคงมีปัญหาในด้านการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างกัน เพราะเหมาต้องพำนักในโซเวียตนานเกือบ 2 เดือนจึงมีการลงนามในสนธิสัญญา เหตุการณ์นี้จะก่อความระแวงให้แก่เหมาถึงความจริงใจที่โซเวียตมีต่อจีน มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่าเป็นเช่นนั้นเพราะสตาลินเกรงว่าจีนจะเป็นเหมือนยูโกสลาเวีย ที่ดำเนินนโยบายอิสระ¹ เหตุนี้จึงสร้างความไม่พอใจให้แก่จีน เพราะเหมาเองก็คิดว่าในขณะที่ตนเดินทางไปมอสโกนั้น นับว่าตนได้พาประชากร 500,000,000 คนเข้าสู่โลกคอมมิวนิสต์² อันมีส่วนทำให้ค่ายคอมมิวนิสต์ซึ่งนำโดยโซเวียตแข็งแกร่งขึ้น แต่ผลที่ได้รับกลับไม่คุ้มค่าในสายตาของเหมา อย่างไรก็ตามไม่ว่าเหมาจะรู้สึกไม่พอใจเพียงใด ก็ทำได้แต่เพียงพยายามรักษาความสัมพันธ์ให้ดีที่สุด ดังที่เหมาได้ส่งโทรเลขอวยพรไปยังผู้นำโซเวียต เนื่องในโอกาสครบรอบ 1 ปีของการทำสนธิสัญญามิตรภาพและความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความว่า " สนธิสัญญามิตรภาพและความช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างจีนกับโซเวียต ไม่เพียงจะช่วยเหลือในการสร้างจีนใหม่ ยังปกป้องการรุกรานและปกป้องรักษาตะวันออกไกล เพื่อสันติภาพของโลกและสันติสุขของส่วนรวม "³

ถึงแม้จะมีความไม่พอใจสหภาพโซเวียตก็ตาม ทั้ง 2 ประเทศกลับขยายความสัมพันธ์ต่อกันอย่างกว้างขวาง ด้วยความช่วยเหลือของโซเวียต จีนได้รับการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นผลผลิตทางอุตสาหกรรมหรือการอบรมเจ้าหน้าที่ทางเทคนิค⁴ ตลอดจนให้ความช่วยเหลือด้านอาวุธที่ทันสมัยและผู้เชี่ยวชาญทางด้านเศรษฐกิจ นอกจากนั้นการค้าระหว่างจีนกับโซเวียตและประเทศคอมมิวนิสต์อื่น ๆ ซึ่งในค.ศ. 1931 มีมูลค่าประมาณร้อยละ 8 ของปริมาณการค้าทั้งหมดของจีนก็ได้ขยายตัวระหว่างค.ศ. 1950 - 1953 เป็นประมาณร้อยละ 75 ของปริมาณการค้าทั้งหมดของจีน สำหรับการค้าระหว่างสหภาพโซเวียตกับจีนระหว่างค.ศ.

¹Peter Jones & Sian Kevill. (1985). *op.cit.* p.2.

²David Floyd. (1964). *Mao against Khrushchev.* p.12.

³Xiao Dongchuan & Tan Shi. (tr.) (1980). *op.cit.* p.36.

⁴Thomas W.Robinson & David Shambaugh. (1995). *Chinese Foreign Policy.* p.28.

1950 - 1953 ก็ขยายตัวมากขึ้นเช่นกัน กล่าวคือการค้าระหว่างประเทศทั้งสองได้เพิ่มจากมูลค่า 576.50 ล้านดอลลาร์สหรัฐในค.ศ. 1950 เป็น 808.25 ล้านดอลลาร์สหรัฐในค.ศ. 1951 และเพิ่มเป็น 968 ล้านดอลลาร์สหรัฐในค.ศ. 1952 และ 1,172.25 ล้านดอลลาร์สหรัฐในค.ศ. 1953 ¹ ตามลำดับ

การค้าสหภาพโซเวียต - จีนคอมมิวนิสต์ ค.ศ. 1950 - 1953 (หน่วยล้านเหรียญสหรัฐ)

	สินค้าออกโซเวียต	สินค้าเข้าจากจีน	รวม	สหภาพโซเวียตได้เปรียบ
1950	388.25	188.25	576.50	200.00
1951	476.25	332.00	808.25	144.25
1952	554.25	413.75	968.00	140.50
1953	697.50	474.75	1172.25	222.75
1954	2116.25	1408.75	3525.00	707.50

ที่มา น.ชยานุตม์. (2518). เล่มเดิม. หน้า 22.

การที่จีนรับความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจจากโซเวียตนี้ นอกจากจะมีผลมาจากความทรุดโทรมทางเศรษฐกิจภายในประเทศจากสงครามกลางเมืองที่เพิ่งเสร็จสิ้นไปแล้ว อันเนื่องมาจากสงครามเกาหลีที่เกิดขึ้นในค.ศ. 1950. เพราะจีนถูกปิดล้อมทางเศรษฐกิจโดยมติขององค์การสหประชาชาติตามคำเรียกร้องของสหรัฐ โซเวียตพร้อมด้วยบริวารได้เข้าสวมฐานะการเป็นพ่อค้า - ลูกค้านานาชาติตะวันตก สินค้าเข้าจากประเทศตะวันตกลดจากมูลค่า 314 ล้านดอลลาร์ใน 6 เดือนแรกของค.ศ. 1951 เหลือประมาณ 130 ล้านดอลลาร์ในช่วง 6 เดือนหลังของปีเดียวกัน การค้ากับประเทศตะวันตกลดจากร้อยละ 74 ของการค้าทั้งหมดของจีนในค.ศ. 1950 เหลือเพียงร้อยละ 20 ในปี 1954 ²

¹ น.ชยานุตม์. (2518). เล่มเดิม. หน้า 22.

² เขียน ชีววิทย์. (2509). นโยบายต่างประเทศของจีนคอมมิวนิสต์. หน้า 42.

2.2 ความสัมพันธ์ในช่วงวิกฤตการณ์เกาหลี

วิกฤตการณ์เกาหลีเริ่มขึ้นในวันที่ 25 มิถุนายน ค.ศ. 1950 เกาหลีเหนือได้โจมตีเกาหลีใต้เพื่อรวมเกาหลีให้อยู่ภายใต้การปกครองระบอบสังคมนิยม กองทหารเกาหลีใต้ถูกโจมตีจนถอยร่นไปอยู่ที่ปูซาน (Pusan) สหรัฐอเมริกาเห็นว่าการโจมตีของเกาหลีเหนือเป็นการท้าทายและขยายอิทธิพลของโซเวียตและกลุ่มประเทศคอมมิวนิสต์ ประธานาธิบดีทรูแมน (Truman) จึงตัดสินใจส่งกองกำลังทหารไปช่วยเกาหลีใต้และส่งกองเรือที่ 7 ไปลาดตระเวนที่ช่องแคบฟอร์โมซา (Formosa) เพื่อคุ้มครองไต้หวัน ทำให้จีนไม่พอใจ ในการประชุมสมัชชากลางครั้งที่ 8 (8th Meeting of the Central People's Government Council) ในวันที่ 28 มิถุนายน เหมากล่าวว่า " ประชาชนจีนเชื่อมั่นว่ากิจของแต่ละประเทศในโลก ควรจะได้รับการจัดการโดยประชาชนในประเทศนั้น ๆ และกิจของประเทศในเอเชีย ควรได้รับการจัดการโดยประชาชนชาวเอเชียไม่ใช่สหรัฐอเมริกา การแทรกแซงของสหรัฐต่อเหตุการณ์ภายในของเกาหลีเป็นการไม่สมควร " ¹

หลังจากการยกพลขึ้นบกที่อินชอน (Inchon) ในเกาหลีใต้ของกองกำลังสหรัฐและสมทบโดยกองกำลังของสหประชาชาติในกลางเดือนกันยายน กองกำลังเหล่านี้ได้ทำลายกองทหารของเกาหลีเหนือและติดตามโจมตีไปจนถึงเส้นขนานที่ 38 ซึ่งแบ่งแยกเกาหลีเหนือและเกาหลีใต้ ² ผู้นำจีนได้กล่าวเตือนหลายครั้งทางวิทยุและสื่อต่าง ๆ ในวันที่ 3 ตุลาคม นายกรัฐมนตรีโจวเอินไหลได้เข้าพบเอกอัครราชทูตอินเดีย เค.เอ็ม.พรรณิการ์ (K.M. Panikkar) ทำการเจรจาว่าหากสหรัฐข้ามเส้นขนานที่ 38 เข้ามา จีนจะเข้าแทรกแซงในสงครามเกาหลีทันที ³ แต่ทางฝ่ายสหรัฐมิได้สนใจไยดีต่อคำเตือนของจีน ประธานาธิบดีทรูแมนได้บันทึกไว้ว่า

¹ Han Nianlong. (1990). *Diplomacy of Contemporary China*. p.46.

² Ibid. p.47.

³ Han NianLong. (1990). *op.cit.* p.49.

ในวันที่ 13 ทางกระทรวงการต่างประเทศได้รับโทรเลขหลายฉบับรายงานเรื่องเดียวกัน คือ พรรคคอมมิวนิสต์จีนคุกคามว่าจะเข้าร่วมสู้รบในเกาหลี โจวเอินไหล รัฐมนตรีต่างประเทศของรัฐบาลพรรคคอมมิวนิสต์จีนได้เชิญศรี พรรณิการ์ เอกอัครราชทูตอินเดียประจำปักกิ่งเข้าพบ และบอกกับเขาว่า ถ้าหากกองทัพของสหประชาชาติข้าม " เส้นขนานที่ 38 " มา จีนก็จะส่งทหารไปช่วยเกาหลีเหนือ แต่ถ้าหากเป็นทหารเกาหลีใต้ข้าม " เส้นขนานที่ 38 " มา จีนจะไม่ใช้การปฏิบัติการดังกล่าว ... ทางมอสโก สโตกโฮล์มและนิวยอร์ก ก็มีโทรเลขรายงานในเรื่องเดียวกันนี้ แต่ในที่นี้มีปัญหาอยู่ข้อหนึ่ง คุณพรรณิการ์ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับรายงานนี้ที่แล้มาเป็นคนที่เห็นอกเห็นใจพรรคคอมมิวนิสต์จีนอย่างที่สุด ด้วยเหตุนี้คำพูดของเขาจะถือเป็นคำพูดของนักสังเกตการณ์ที่มีความเที่ยงตรงไม่ได้ อย่างมากก็เป็นเพียงกระบอกเสียงของพรรคคอมมิวนิสต์อันหนึ่งเท่านั้น ...ดู ๆ ไปคำแถลงของโจวเอินไหล เป็นเพียงการข่มขู่สหประชาชาติเท่านั้น ... ¹

กองกำลังสหประชาชาติจึงไม่ใส่ใจกับคำเตือนของจีน และในวันที่ 7 ตุลาคมได้ข้ามเส้นขนานที่ 38 รุกล้ำเข้ามาถึงชายแดนจีน - เกาหลี จีนได้ตอบด้วยการส่งหน่วยอาสาสมัครประชาชน (Chinese People's Volunteers) ข้ามพรมแดนจีนที่แม่น้ำยาลู และได้ปะทะกับกองกำลังสหประชาชาติในเดือนพฤศจิกายนและโจมตีจนทหารของสหประชาชาติถอยไปได้เส้นขนานที่ 38 สหรัฐได้ประณามจีนว่าเป็นผู้รุกราน สงครามยังดำเนินต่อไปอย่างยืดเยื้อโดยไม่มีฝ่ายใดมีชัยชนะอย่างเด็ดขาด ต่อมาในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1951 โซเวียตได้เสนอให้มีการเจรจาเพื่อยุติความขัดแย้งในเกาหลี การเจรจาได้เริ่มขึ้นระหว่างจีนกับฝ่ายตรงข้าม และได้มีการลงนามในข้อตกลงหยุดยิงในเกาหลีในค.ศ. 1953 วิกฤตการณ์เกาหลีจึงยุติลง ²

สงครามเกาหลีเป็นสงครามที่จีนเข้ามามีบทบาทมาก เพราะว่าการรุกรานเกาหลีเหนือของกองกำลังสหประชาชาติที่นำโดยสหรัฐอเมริกา มีผลต่อความมั่นคงของจีนเป็นอย่างยิ่ง และหากเอกราชของเกาหลีเหนือต้องสูญเสียให้แก่สหรัฐอเมริกาแล้ว จีนจะขาดรัฐกันชนทางพรมแดนตะวันออกเฉียงเหนือทันที การกระโจนเข้าสู่สงครามด้วยความจำยอมของจีนนี้มีผลดีต่อโซเวียต

¹ บุญศักดิ์ แสงระวี. (ม.ป.ป.) ศิลปะการทูตของโจวเอินไหล. หน้า 18-19.

² จูลซีฟ ชินวรณโณ. (2523, กรกฎาคม - กันยายน). "นโยบายต่างประเทศของสาธารณรัฐประชาชนจีน อดีตถึงปัจจุบัน" เอเชียปริทัศน์. 1(4) : หน้า 38.

เพราะโซเวียตสามารถหลีกเลี่ยงการพัวพันโดยตรง ทำให้จีนไม่พอใจโซเวียตมาก เพราะในความจริงแล้วจีนไม่ยากพัวพันกับสงครามใด ๆ ทั้งสิ้นในระยะนี้ เนื่องจากจีนเพิ่งจะผ่านสงครามต่อต้านญี่ปุ่นมา 8 ปี และผ่านสงครามกลางเมืองมา 3 ปี หากจะมองในแง่ร้ายก็คือไม่ว่าสงครามครั้งนี้จะลุกลามใหญ่โตหรือไม่ จีนก็ย่อมจะต้องสูญเสียทั้งทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรธรรมชาติในการตอบโต้กับกองกำลังสหประชาชาติ ซึ่งทำให้สถานการณ์ในจีนต้องทรุดลงอีก แต่อย่างไรก็ตามสงครามเกาหลีก็ทำให้ความสัมพันธ์ทางการทหารระหว่างจีนและโซเวียตพัฒนาขึ้นมาก นอกจากจะทำให้จีนมีขีดความสามารถทางการทหารเพิ่มขึ้นโดยโซเวียตส่งอาวุธยุทโธปกรณ์มาช่วยในการทำสงคราม เช่นในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1951 จีนได้รับเครื่องบินรบ MIG - 15 จำนวน 700 ลำ เครื่องบินทิ้งระเบิด TU - 2 จำนวน 200 ลำ รวมทั้งเครื่องบินสนับสนุนทางอากาศจำนวน 2,480 ลำ ในค.ศ. 1952 โซเวียตยังส่งเครื่องบินไอพ่น (Jet) ทิ้งระเบิดอย่างเบา II - 28 ซึ่งไม่เคยใช้ปฏิบัติการไปให้อีกด้วย และหลังสงครามจีนยังได้รับ TU - 4 (เครื่องบินทิ้งระเบิดขนาดกลาง B - 29)¹ โซเวียตยังช่วยให้กองทัพบกและกองทัพอากาศจีนได้รับการพัฒนาให้ทันสมัยยิ่งขึ้นด้วยการช่วยเหลือในอุตสาหกรรมอาวุธสงครามในแมนจูเรียและการพัฒนาระบบขนส่งในจีน² จากการคาดการณ์ของสหรัฐอเมริกา ความช่วยเหลือด้านอาวุธสงครามที่โซเวียตส่งมอบให้จีนตลอดระยะสงครามเกาหลีมีจำนวนถึง 2000 ล้านเหรียญสหรัฐ³

สงครามเกาหลีทำให้จีนต้องประสบกับความสูญเสียมากมาย รวมทั้งบุตรชายของเหมาต้องเสียชีวิตในสงครามครั้งนี้ ภายหลังสงครามสงบลง จีนยังต้องตกอยู่ในภาวะลูกหนี้โซเวียต ต้องชดเชยค่าอาวุธสงครามที่โซเวียตให้กู้ยืมในสงครามเกาหลี เพราะสตาลินถือโอกาสขายอาวุธให้กับจีน และกว่าจนจะได้รับการช่วยเหลือจากสตาลิน ก็ทำให้จีนใจหายใจกว่า⁴ จนเหมาต้องส่งโจวเอินไหลเดินทาง ไปโซเวียตในวันที่ 12 ตุลาคม ค.ศ. 1950 เพราะสตาลินจะให้จีนรบโดยตนเอง ไม่ยอมออกหน้า ซึ่งทำให้จีนมีความรู้สึกต่อโซเวียตในแง่ลบ แต่ส่วนดีของสงครามครั้งนี้คือความ

¹ Raymond L. Garthoff. (1966). *Sino - Soviet Military Relations 1945 - 66*. p.85.

² Peter Jones, Sian Kevill. (1985). *op.cit.* p.3.

³ *Ibid.* p.3.

⁴ ดูรายละเอียดจาก มหาวิทยาลัยชานตง. (ม.ป.ป.) *ศิลปะการทูตของโจวเอินไหล*. หน้า 23 -

ช่วยเหลือของโซเวียตด้านการพัฒนาอาวุธระหว่างสงครามเกาหลี ทำให้จีนมีการพัฒนาการผลิตอาวุธมากขึ้น และเป็นเหตุการณ์แรกนับจากการก่อตั้งสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นต้นมาที่ทำให้จีนได้เริ่มมีบทบาทในเวทีโลก รวมทั้งทำให้ประเทศต่าง ๆ มองว่าจีนเป็นคอมมิวนิสต์ที่เสียสละเพื่อโลกคอมมิวนิสต์ และดำเนินบทบาทต่อต้านโลกเสรีอย่างแข็งขัน

ในช่วงที่สงครามเกาหลีดำเนินอยู่นั้น จีนและสหภาพโซเวียตยังมีปัญหาระหว่างกันที่ยังมิได้แก้ไข ดังนั้นผู้แทนรัฐบาลจีนนำโดยโจวเอินไหลจึงได้เยือนมอสโกในเดือนกันยายน ค.ศ. 1952 เพื่อทำการตกลงกันในเรื่องของเส้นทางรถไฟฉางชุนและพอร์ตอาเธอร์ ผลคือสำนักข่าวทาส (Tass) ออกแถลงในวันที่ 15 กันยายน ค.ศ. 1952 ว่าจีนจะเข้าบริหารกิจการรถไฟแมนจูเรีย แต่เพียงฝ่ายเดียวในปลายค.ศ. 1952 แต่สหภาพโซเวียตยังคงควบคุมฐานทัพเรือพอร์ตอาเธอร์ร่วมกับจีนต่อไป และได้มีการหารือกันเกี่ยวกับปัญหามองโกเลียอีกด้วย โซเวียต จีนและมองโกเลียนอกได้จัดทำข้อตกลง 3 ฝ่าย โดยกำหนดให้มีการก่อสร้างเส้นทางรถไฟยุทธศาสตร์เชื่อมทางรถไฟโซเวียตและจีน ผ่านมองโกเลียนอก¹ ต่อมากลางค.ศ. 1953 สหภาพโซเวียตตกลงที่จะให้ความช่วยเหลือโครงการพัฒนาที่สำคัญของจีน เพื่อให้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ 5 ปีฉบับแรกซึ่งเริ่มใช้ในค.ศ. 1953 ดำเนินไปได้ด้วยดี²

นับจากเหมาเจ๋อตงก่อตั้งสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นต้นมา ได้วางเป้าหมายการพัฒนาประเทศให้ไปในทางอุตสาหกรรม เพราะคิดว่าเป็นวิธีเดียวที่ทำให้จีนพ้นจากการเป็นประเทศด้อยพัฒนา และทำให้ประชาชนอยู่ดีกินดีขึ้น รวมทั้งมีความเจริญทัดเทียมกับชาติมหาอำนาจอื่น ๆ แผนพัฒนาเศรษฐกิจ 5 ปีแรกได้ถูกสร้างขึ้นในรูปแบบเดียวกับโซเวียต โดยให้ความสำคัญอันดับแรกแก่อุตสาหกรรมหนัก เนื่องจากจีนต้องเผชิญกับการถูกปิดล้อมทางเศรษฐกิจจากประเทศโลกเสรีส่วนใหญ่ในโลก รัฐบาลจีนจึงต้องหันไปรับความช่วยเหลือจากโซเวียต โซเวียตจึงมีส่วนร่วมทั้งในด้านการวางแผนและควบคุมให้เป็นไปตามแผนโครงการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของจีน เหมาได้กล่าวในที่ประชุมปรึกษาทางด้านการเมืองครั้งที่ 4 เดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1953 ว่า " เราต้องเรียนรู้จากโซเวียต เราจะต้องจัดตั้งประเทศที่ยิ่งใหญ่ทางช้างเผือกยังมีความยากลำบากและประสบการณ์ของเรายังไม่พอ ดังนั้นเราจะต้องเรียนรู้

¹ O. B. Borisov. & B. T. Koloskov. (1975). *op.cit.* p.52-53. (ภาคผนวก ง)

² *Ibid.* p.61.

ประสบการณ์ของโซเวียต ... " ¹ ความสัมพันธ์ระหว่างจีนและโซเวียตตั้งแต่ค.ศ. 1949 - 1953 ในยุคของผู้นำสตาลิน มีนักวิชาการหลายคนให้ความเห็นว่าเป็นช่วงของความขัดแย้ง เพราะวิเคราะห์จากพฤติกรรมต่าง ๆ ของสตาลินและการช่วยเหลืออย่างเสียมิได้ของโซเวียต แต่หากมองจากความสัมพันธ์ในประวัติศาสตร์แล้ว ช่วงนี้ยังนับได้ว่าทั้ง 2 ประเทศยังมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันพอสมควร เพราะสภาพการณ์ของโลกผลักดันให้ทั้งสองหันหน้าเข้าหากันเท่าที่สามารถทำได้ ถึงแม้ว่าจีนจะรู้สึกไม่พอใจและระแวงโซเวียต แต่ก็จำเป็นที่จะต้องพึ่งพาโซเวียต ทั้งด้านการทหารและเศรษฐกิจ นอกจากนี้จีนยังหวาดหวั่นต่อขีดความสามารถทางนิวเคลียร์ของสหรัฐ การอยู่ภายใต้ร่มเงานิวเคลียร์ของโซเวียตนับเป็นวิธีที่ปลอดภัยที่สุด ประกอบกับในขณะนั้นผู้นำของโซเวียตคือสตาลินดำเนินนโยบายรุนแรง กวาดล้างผู้เป็นปรปักษ์ และดำเนินนโยบายแข็งกร้าวต่อต้านสหรัฐอเมริกา โซเวียตมองว่าสหรัฐเป็นศัตรูหมายเลขหนึ่ง เป็นประเทศที่มีอำนาจแห่งชาติสูงกว่าประเทศใดและมุ่งหมายจะเข้ามาทำลายโซเวียต เมื่อเหมาป๋วตีสำเร็จในค.ศ. 1949 โซเวียตต้องการครอบงำจีนไว้เป็นพันธมิตรทางยุทธศาสตร์ เพื่อสกัดกั้นญี่ปุ่นและสหรัฐ แม้ว่าโซเวียตจะให้ความช่วยเหลือจีน แต่ก็ให้โดยไม่เสียเปรียบ แม้แต่น้อย ซึ่งจีนก็มองเห็นและแคลงใจโซเวียตตลอดมา จนเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งไม่ลงรอยกันในเวลาต่อมา

2.3 ความสัมพันธ์ภายหลังโซเวียตเปลี่ยนผู้นำ

ในวันที่ 5 มีนาคม ค.ศ. 1953 สตาลินถึงแก่อสัญกรรมอย่างกะทันหัน ดังนั้นปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นก็คือ ใครจะเป็นผู้สืบทอดตำแหน่งต่อ และจะรักษาลัทธิสตาลินให้คงอยู่ต่อไปหรือไม่ ในขณะนั้นผู้นำที่มีอำนาจอยู่ในองค์กรบริหารต่างมีอำนาจกำกวมกัน จึงจำเป็นต้องหาทางออกโดยการประนีประนอมกันระหว่างกลุ่มต่าง ๆ กล่าวคือให้การบริหารประเทศออกมาในลักษณะการเป็นผู้นำร่วมกัน ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ได้แก่ กอร์กี เอ็ม. มาเลนคอฟ (Georgi M. Malenkov) ส่วนตำแหน่งเลขาธิการพรรคคนที่ 1 ได้แก่ นายนิกิตา เอส. ครุสชอฟ (Nikita S. Khrushchev)

หลังจากแบ่งสรรอำนาจทางการเมืองอย่างระมัดระวังเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างกลุ่มต่าง ๆ แล้ว ผู้นำโซเวียตกลุ่มใหม่ต้องเผชิญกับปัญหาที่สำคัญคือ การรักษาสิทธิเผด็จการ

¹ Xiao Dongchuan & Tan Shi. (tr.) (1980). *op.cit.* p.53.

ของสตาลินไว้ ทั้งนี้เพราะรูปแบบการปกครองประเทศเกิดจากบุคลิกภาพอันเข้มแข็งและเด็ดขาด ประกอบกับการบริหารประเทศมาเป็นเวลานานของสตาลิน ทำให้สตาลินสามารถควบคุมกลไกการบริหารงานของพรรคและของรัฐทั้งหมดไว้ได้แต่เพียงผู้เดียว และดำเนินการบริหารประเทศไปในทิศทางที่ตนปรารถนาโดยที่ปราศจากการต่อต้านหรือคัดค้านจากกลุ่มต่าง ๆ หากมีการต่อต้านเกิดขึ้นสตาลินก็จะดำเนินการกวาดล้าง¹ อย่างไรก็ตามภายหลังจากการสัญกรรมของสตาลิน การเมืองภายในของโซเวียตมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างมาก กล่าวคือมีการต่อสู้ทางการเมืองอย่างลับ ๆ เพื่อแย่งชิงอำนาจกันระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ที่เคยอยู่ภายใต้การนำของสตาลิน ดังนั้นเมื่อมีการกำหนดนโยบายเพื่อแก้ปัญหาสำคัญของประเทศ ผู้นำของแต่ละกลุ่มจึงต้องทำด้วยความระมัดระวัง ทั้งนี้เพื่อรักษาไว้ซึ่งอำนาจและแสวงหาพันธมิตรทางการเมือง

สำหรับปัญหาสำคัญที่ถือว่าเป็นความจำเป็นเร่งด่วนที่ผู้นำทุกกลุ่มในโซเวียตจะต้องวางแผนนโยบายเพื่อดำเนินการแก้ไขในระบอบนั้นก็คือ ปัญหาความเสื่อมถอยในทางเศรษฐกิจของสังคมโซเวียตอันเนื่องมาจากการนำเอาลัทธิสตาลินมาใช้อีกครั้งหนึ่งภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 นอกจากนั้นแล้วก็มีปัญหาในเรื่องการนำเอาแผนนโยบายที่สตาลินกำหนดเอาไว้มาดำเนินการต่อไป สำหรับปัญหาข้อหลังนี้กล่าวได้ว่าเป็นเรื่องค่อนข้างลำบาก ทั้งนี้เพราะผู้นำโซเวียตกลุ่มใหม่ขาดบุคลิกภาพเช่นสตาลินที่จะดำเนินนโยบายเหล่านี้ ดังนั้นการทำลายลัทธิเผด็จการของสตาลินจึงเป็นเรื่องที่ทุกกลุ่มจะต้องสนับสนุนด้วยความจำเป็น และต่างก็หวังกันว่า จะดำเนินไปในลักษณะที่ผลประโยชน์ของกลุ่มที่ตนเป็นตัวแทนอยู่จะไม่ได้รับการกระทบกระเทือน การโจมตีลัทธิเผด็จการของสตาลินเริ่มขึ้นตั้งแต่เดือนเมษายน ค.ศ. 1953 เมื่อหนังสือพิมพ์ของทางการโซเวียตพากันกล่าวถึงระบบการมีผู้นำร่วมกันว่า " มีอันตรายน้อยกว่าการอนุญาตให้บุคคลเพียงคนเดียวมีอำนาจในการตัดสินใจและกำหนดนโยบาย " ²

ทั้งแนวความคิดทางการเมืองของผู้นำกลุ่มใหม่ และการโจมตีลัทธิสตาลินเพื่อทำลายระบบเผด็จการของสตาลิน มีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างจีนและโซเวียตในระยะ

ชาตรี ฤทธารมย์. (2527, มกราคม - เมษายน). " การเชื่อมโยงของการเมืองต่างระบบกับการขัดแย้งระหว่างประเทศ : ศึกษากรณีการขัดแย้งระหว่างสาธารณรัฐประชาชนจีนกับสหภาพโซเวียตในช่วงปี 1956 - 1960," *เอเชียปริทัศน์*. 5(1) : หน้า 52.

Robert C. Tucker. (1972). *The Soviet Political Mind*. p.191.

ต่อมาเพราะเมื่อครุสชอฟสามารถจัดกลุ่มของมาเลนกอฟได้แล้ว ก็เริ่มดำเนินนโยบายที่แตกต่างจากสตาลิน

อย่างไรก็ตามก่อนการประชุมสมัชชาพรรคครั้งที่ 20 (The Twentieth Congress of the Communist Party of Soviet Union) ค.ศ. 1956 ¹ จีนและโซเวียตยังคงเป็นพันธมิตรที่ดีต่อกัน เพราะโซเวียตให้การสนับสนุนสถานะของจีนโดยเสนอต่อที่ประชุมรัฐมนตรีต่างประเทศ 4 ประเทศ คือ โซเวียต สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศสและอังกฤษ ที่กรุงเบอร์ลิน ในเดือนมกราคม ค.ศ. 1954 ให้จัดการเปิดประชุม 5 ประเทศใหญ่ซึ่งรวมทั้งสาธารณรัฐประชาชนจีนด้วย เพื่อผ่อนคลายสถานการณ์ตึงเครียดในเอเชีย อังกฤษฝรั่งเศสมีแนวโน้มที่เห็นด้วย ส่วนสหรัฐถูกบีบไม่ให้คัดค้าน ดังนั้นเมื่อการประชุมเบอร์ลินยุติลงในวันที่ 18 กุมภาพันธ์ ที่ประชุมก็ออกแถลงการณ์ฉบับหนึ่ง เสนอให้โซเวียต สหรัฐ ฝรั่งเศส อังกฤษ สาธารณรัฐประชาชนจีนและประเทศที่เกี่ยวข้องส่งผู้แทนมาร่วมประชุมกัน²

การประชุมเจนีวา มีขึ้นในวันที่ 26 เมษายน - 27 กรกฎาคม ค.ศ. 1954 สหรัฐอเมริกา โซเวียต จีน ฝรั่งเศส และฝ่ายต่าง ๆ ที่สู้รบกันในสงครามเกาหลีและสงครามอินโดจีน³ ได้เข้าร่วมการประชุมที่นครเจนีวาเพื่อแก้ปัญหาเกาหลีด้วยวิธีการทางการเมืองและสงบศึกอินโดจีน แม้การประชุมสิ้นสุดลงโดยไม่บรรลุข้อตกลงใด ๆ ในกรณีสงครามเกาหลี แต่ความสำคัญของการประชุมนี้คือข้อตกลงว่าด้วยการสงบศึกในอินโดจีน ขณะที่ประชุมฝรั่งเศสตกอยู่ในฐานะเพริ่งพล้ำในยุทธภูมิเดียนเบียนฟู ซึ่งเวียดนามเหนือหวังที่จะนำเป็นเครื่องต่อรองในการประชุม แต่เวียดนามเหนือกลับไม่ได้รับผลประโยชน์เท่าที่ควร เพราะจีนและโซเวียตกดดันให้เวียดนามเหนือยอมรับข้อตกลงของฝ่ายตะวันตก เพื่อให้การประชุมยุติลงโดยเร็ว⁴ เป็นเหตุให้เวียดนามเหนือไม่พอใจ

นอกจากโซเวียตจะช่วยเหลือจีนในบทบาทระหว่างประเทศแล้ว ความสัมพันธ์ของทั้ง

2 ประเทศก็กระชับขึ้น ในวันที่ 29 กันยายน ค.ศ. 1954 ครุสชอฟและมาเลนกอฟได้เดินทาง

¹ดูรายละเอียดในบทที่ 2.4

²บุญศักดิ์ แสงระวี. (ม.ป.ป.) เล่มเดิม. หน้า 59.

³ดูรายละเอียดในบทที่ 3.4

⁴ดูรายละเอียดใน บุญศักดิ์ แสงระวี. (ม.ป.ป.). เล่มเดิม. หน้า 51 - 113.

ไปยังปักกิ่งเพื่อร่วมฉลองปีที่ 5 ของการสถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีน ได้มีแถลงการณ์ออกมา 1 ฉบับ ในวันที่ 12 ตุลาคม มีสาระสำคัญว่า

1. ทั้ง 2 ประเทศเห็นด้วยกับการสร้างสันติภาพในอินโดจีนโดยข้อตกลงเจนีวา และโซเวียตจะถอนทหารออกจากพอร์ต อาเธอร์ ในวันที่ 31 พฤษภาคม ค.ศ. 1955 รวมทั้งบริษัทต่าง ๆ ที่โซเวียตมีหุ้นอยู่นั้นจะโอนให้จีนในลักษณะให้เปล่า¹

2. โซเวียตให้เงินกู้ระยะยาวแก่จีนเป็นจำนวน 520,000,000 รูเบิล พร้อมทั้งช่วยเหลือจีนสร้างโรงงาน 15 แห่งและช่วยเหลือด้านอุปกรณ์โรงงาน 141 แห่ง² ในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีนั้นโซเวียตจะให้เอกสารทางวิชาการและข้อมูลต่าง ๆ พร้อมทั้งส่งผู้เชี่ยวชาญมาช่วยเหลือ ค่าเอกสารต่าง ๆ จะเป็นการให้เปล่า เว้นแต่ในกรณีที่ต้องการสำเนาเพิ่มเติม³

3. เกี่ยวกับการสร้างรถไฟสายหลานโจว - อุหลู่มู่ฉี - อัลต้า อะต้า (Alta - Ata) นั้นแต่ละฝ่ายจะสร้างในเขตของตน แต่โซเวียตจะต้องช่วยเหลือจีนในด้านเทคนิคและจะต่อทางรถไฟสายซีหนิง (Xining) ถึงอูลันบาเตอร์ (Ulan Bator) ผ่านมองโกเลีย เพื่อให้จีนและโซเวียตสามารถติดต่อกันได้โดยผ่านทางมองโกเลีย⁴

การค้าระหว่างประเทศทั้งสองใน ค.ศ. 1954 มีปริมาณสูงขึ้นกว่า ค.ศ. 1953 ถึงร้อยละ 5.2 จากสถิติของกรมการค้าระหว่างประเทศของจีนระบุว่า การค้าระหว่างจีนกับต่างประเทศในค.ศ. 1954 นั้น เป็นการค้ากับโซเวียตถึงร้อยละ 51.8⁵

นโยบายต่างประเทศของจีนในระยะนี้น่าจะมีอิทธิพลมาจากทั้งปัจจัยภายในและภายนอก ด้านปัจจัยภายในคือ จีนอยู่ในระยะเวลาของการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ 5 ปีแรก จึงต้องทุ่มเทพทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาประเทศความช่วยเหลือจากโซเวียตเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับนี้ดำเนินรอยตามแบบของโซเวียต ด้านปัจจัยภายนอกจีนกังวลต่อการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์มาตั้งแต่สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ยิ่งจีนเพิ่มบทบาทตนเองในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้น สหรัฐก็ยิ่งหวาดระแวงต่อการแผ่ขยายลัทธิ

¹ ภาคผนวก จ

² Peter Jones & Sian Kevill. (1985). *op.cit.* p.3.

³ จีรศักดิ์ มุกิตาภรณ์. (2508). ความขัดแย้งระหว่างจีนคอมมิวนิสต์กับรัสเซีย. หน้า 11.

⁴ Peter Jones & Sian Kevill. (1985). *op.cit.* p.4. (ภาคผนวก ฉ)

Xiao Dongchuan & Tan Shi. (tr.) (1980). *op.cit.* p.57.

คอมมิวนิสต์มากยิ่งขึ้น โดยจัดตั้งองค์การพันธมิตรทางทหาร เช่น องค์การสนธิสัญญาร่วมป้องกันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (South East Asia Treaty Organization หรือ SEATO) ในค.ศ. 1954 และองค์การสนธิสัญญากลาง (Central Treaty Organization หรือ CENTO) ในค.ศ. 1955 ¹

2.4 การประชุมสมัชชาพรรคครั้งที่ 20 : จุดหักเหความสัมพันธ์

การประชุมสมัชชาพรรคครั้งที่ 20 ของสหภาพโซเวียต ซึ่งมีขึ้นที่มอสโกระหว่างวันที่ 14 - 25 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1956 มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อแนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศของโซเวียต และก่อให้เกิดผลกระทบต่อความเคลื่อนไหวของประเทศคอมมิวนิสต์ต่าง ๆ ซึ่งสามารถสรุปสาระสำคัญได้ 6 ประการด้วยกันคือ ²

ประการแรก ครุสชอฟได้กล่าวหาสตาลินว่าทำลายล้างหลักการดำเนินงานร่วมกันของพรรค โดยการสร้างอำนาจเฉพาะตัวอย่างมหาศาล เป็นนิยมลัทธิบูชาตัวบุคคล (cult of personality) ซึ่งพระเจ้าซาร์หรือเลนินยังไม่เคยทำ

ประการที่ 2 ครุสชอฟโจมตีสตาลินว่า ในการกวาดล้างปรักษ์หรือผู้ที่คัดค้านเขา สตาลินมักจะอ้างว่าเขาทำเช่นนั้นเพื่อกำจัด " ศัตรูของประชาชน " ซึ่งนับว่าตรงข้ามกับเลนินผู้กำจัดแต่ศัตรูของชนชั้นเมื่อเกิดความจำเป็นเท่านั้น ครุสชอฟกล่าวว่าสตาลินใช้มาตรการรุนแรงและกดขี่

ประการที่ 3 ครุสชอฟกล่าวหาสตาลินว่าใช้อำนาจส่วนตัวมากเกินไป และไม่ให้ความสำคัญต่อพรรค ครุสชอฟอ้างว่าในสมัยเลนิน มีการประชุมกองเกรสของพรรคเป็นปกติแต่สมัยสตาลินพรรคไม่มีบทบาทที่สำคัญเลย นอกจากนั้นสตาลินยังได้กวาดล้างบุคคลชั้นนำของพรรคอย่างรุนแรง กล่าวคือในจำนวนสมาชิกสามัญและสมาชิกสำรองของคณะกรรมการกลางจำนวน 139 คน ซึ่งได้รับเลือกในการประชุมสมัชชาพรรคครั้งที่ 17 นั้นถูกจับและยิงทิ้งถึง 98 คน

ประการที่ 4 ครุสชอฟโจมตีสตาลินที่ทำตนเป็นผู้ชี้ขาดในทุกกรณี ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 และทำให้กองทัพโซเวียตต้องพ่ายแพ้ต่อศัตรูหลายครั้ง

ประการที่ 5 ครุสชอฟกล่าวหาสตาลินว่าเป็นผู้ที่ต่อต้านความรู้สึกราชาตินิยมอย่าง

¹ ดำริรัตน์ รัตนรังสี. (2538). ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ. หน้า 192.

² น.ชญาณุตม์. (2518). เล่มเดิม. หน้า 22.

รุนแรง

ประการที่ 6 ครุสชอฟมีความเห็นว่าเป็นไปได้ที่จะป้องกันการแตกแยกความสัมพันธ์ระหว่างสหภาพโซเวียตกับยูโกสลาเวีย แต่สตาลินทำให้ความผิดและข้อบกพร่องของยูโกสลาเวียรุนแรงยิ่งขึ้น ซึ่งทำให้สหภาพโซเวียตต้องตัดความสัมพันธ์กับประเทศที่เป็นมิตร

นอกจากการโจมตีสตาลินแล้ว สิ่งที่สำคัญในคำแถลงของครุสชอฟอีกประการหนึ่งซึ่งนับเป็นแนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศในยุคนี้คือ หลักการอยู่ร่วมกันโดยสันติของระบบการเมือง 2 ระบบ (The Peaceful Coexistence of the Two Systems)¹ โดยได้นำเอาหลักการอยู่ร่วมกันโดยสันติของระบบการเมืองที่แตกต่าง 2 ระบบของเลนินมาเป็นตัวกำหนดนโยบายต่างประเทศ ย้ำว่าการอยู่ร่วมกันโดยสันติเป็นนโยบายที่สูงส่งของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศระหว่างลัทธิสังคมนิยมกับลัทธิทุนนิยม และนโยบายการอยู่ร่วมกันโดยสันติจะเสริมสร้างฐานะของประเทศสังคมนิยมให้สูงขึ้น จะทำให้เกิดความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ เชิดชูเกียรติภูมิของประเทศ² และได้กล่าวยอมรับว่าการก้าวเข้าสู่ประเทศสังคมนิยมมีหลายทางด้วยกันและอาจเป็นไปได้โดยทางรัฐสภา

ที่มาของคำแถลงของครุสชอฟในการประชุมสมัชชาพรรคครั้งที่ 20 มาจากปัจจัยภายในของประเทศโซเวียตเป็นสำคัญ เพราะปัญหาหลักที่มีมาตั้งแต่หลังสตาลินมรณกรรมยังไม่หมดสิ้นไป แม้จะกำจัดมาเลนกอฟให้พ้นทางได้ แต่ยังเหลือกลุ่มที่สนับสนุนลัทธิเผด็จการสตาลินอีกทั้ง ครุสชอฟยังมีเป้าหมายที่จะตัดตัวเองออกจากการมีส่วนร่วมเห็นหรือเกี่ยวพันกับการสร้างลัทธิเผด็จการสตาลินขึ้นในโซเวียตและกลุ่มประเทศบริวาร นอกจากนั้นแล้วที่สำคัญก็คือ เพื่อให้กลุ่มของโมโลตอฟ คากาโนวิชและโวโรซิลอฟซึ่งได้ชื่อว่าเป็นความเอนเอียงไปในทางนิยมลัทธิเผด็จการของสตาลินต้องตกเป็นเป้าแห่งความสงสัยว่าจะนำลัทธินี้มาใช้ในโซเวียตต่อไป อันจะทำให้กลุ่มการเมืองเหล่านี้ต้องตกอยู่ในภาวะการณ์ทางการเมืองที่โดดเดี่ยวยิ่งขึ้น ยากแก่การขยายตัวเพื่อแสวงหาพันธมิตรทางการเมือง ซึ่งท้ายที่สุดแล้วก็จะเป็นการง่ายสำหรับกลุ่มครุสชอฟและกลุ่มของนายพลชูคอฟที่จะทำลายกลุ่มเหล่านี้ลงไปในที่สุด³ นอกจากนี้ยังมีสาเหตุจากความต้องการ

¹ ดูรายละเอียดใน ส.โทรบ ทัลบอตต์. (2517). ความทรงจำของข้าพเจ้า นิกิต้า ครุสชอฟ.

จิรศักดิ์ มุกิตาภรณ์. (2508). เล่มเดิม. หน้า 18.

³ ชาตรี ฤทธารมย์. (2527). เล่มเดิม. หน้า 57.

จำกัดให้สงครามเย็นกับกลุ่มโลกเสรีอยู่ในขอบเขตแต่ไม่เกินเลยไปสู่สงครามใหญ่ ซึ่งอาจนำไปสู่การเกิดสงครามนิวเคลียร์ขึ้นในที่สุด จะเห็นได้ว่าตลอดค.ศ. 1954 จนถึงกลางค.ศ. 1955 หนังสือพิมพ์ปราฟด้าของทางการโซเวียตได้แสดงออกซึ่งความวิตกกังวลในเรื่องนี้เป็นลำดับมา นอกจากนั้นแล้วยังมีการอภิปรายในที่สาธารณะหลายครั้งถึงอำนาจของระเบิดนิวเคลียร์ และเพื่อหาข้อสรุปในประเด็นที่ว่า หากเกิดสงครามเช่นนี้ขึ้นแล้ว " จะนำไปสู่การทำลายอารยธรรมของมนุษยชาติทั้งมวล หรือจะทำลายแต่เฉพาะอารยธรรมของฝ่ายทุนนิยมเท่านั้น หรือจะทำลายอารยธรรมของทั้งฝ่ายทุนนิยมและสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ " ¹

ดังนั้นเมื่อครุสชอฟกล่าวถึงหลักการการอยู่ร่วมกันโดยสันติกับประเทศต่างอุดมการณ์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นกรอบแห่งความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มประเทศสังคมนิยมและกลุ่มประเทศทุนนิยมในบรรยากาศของสงครามเย็นในที่ประชุมสมัชชาพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียตครั้งที่ 20 เขาจึงกล่าวด้วยความมั่นใจว่า

เป็นเรื่องที่โซเวียตสามารถจะทำได้ กล่าวคือความเข้มแข็งในเรื่องกำลังอาวุธนิวเคลียร์ของโซเวียตที่ดี ความเป็นปึกแผ่นและความเข้มแข็งของกลุ่มประเทศสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ที่ดี การรวมพลังกันของกลุ่มประเทศที่รักสันติภาพในโลกที่สามที่ดี รวมทั้งการเคลื่อนไหวของประชาชนผู้รักสันติภาพและชนชั้นกรรมาชีพในประเทศทุนนิยมทั้งหลายที่ดี ล้วนเป็นพลังสำคัญ ในการป้องกันที่ทำให้ชนชั้นกระฎุมพีที่กระหายสงคราม และได้ประโยชน์จากการก่อสงครามไม่กล้าที่จะใช้สงครามเพื่อแก้ไขปัญหาด้านการเมืองและเศรษฐกิจที่ตนประสบอย่างที่เคยทำมาในอดีตอีกต่อไป ²

เมื่อเป็นเช่นนั้น สงครามจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาพการที่ทุนนิยมกำลังอ่อนแอเช่นนั้น และเสนอให้ " การแข่งขันกันระหว่างกลุ่มประเทศสังคมนิยมคอมมิวนิสต์กับประเทศทุนนิยมออกมาในรูปของการแข่งขันกันโดยสันติวิธี ทั้งนี้ก็เพื่อจะหลีกเลี่ยงสงครามใหญ่ที่อาจจะขยายตัวไปสู่การทำสงครามนิวเคลียร์ระหว่างโซเวียตกับสหรัฐนั่นเอง " โดยครุสชอฟได้

ชาตรี ฤทธารมย์. (2517). เล่มเดิม. หน้า 58.

แหล่งเดิม. หน้า 60.

กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า " การแข่งขันกันโดยสันติวิธีเป็นทางออกสุดท้ายที่เหลืออยู่ สำหรับการแข่งขันกันระหว่างกลุ่มประเทศทั้งสอง " และกล่าวด้วยความเชื่อมั่นว่า " สหภาพโซเวียตมีความเข้มแข็งพอและพร้อมที่จะใช้วิธีการแข่งขันกันโดยสันติวิธีเพื่อขจัดอิทธิพล และเอาชนะกลุ่มประเทศทุนนิยมในการเปลี่ยนโลกให้เป็นคอมมิวนิสต์ และว่าการเปลี่ยนโลกให้เป็นคอมมิวนิสต์นั้น ย่อมสามารถดำเนินไปในหลายรูปแบบ แล้วแต่สถานการณ์ของแต่ละประเทศกล่าว คือในประเทศที่มีขบวนการของชนชั้นกรรมาชีพ และชาวไร่ชาวนาที่เข้มแข็งก็อาจจะดำเนินการโดยผ่านทางรัฐสภา ทั้งนี้ย่อมแล้วแต่สภาวะการณ์ของแต่ละประเทศ " และว่า " สหภาพโซเวียตจะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการปฏิวัติในแต่ละประเทศ ทั้งนี้เพราะตระหนักดีว่าการปฏิวัติไม่ใช่เป็นสินค้าที่โซเวียตสามารถส่งออกได้ " ¹

ทั้งแนวความคิดเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันโดยสันติกับประเทศต่างอุดมการณ์ และวิธีการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศเป็นคอมมิวนิสต์โดยผ่านทางรัฐสภา ล้วนมีผลโดยตรงกับประเทศคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันออกและจีน และนำมาซึ่งความขัดแย้งระหว่างสหภาพโซเวียตกับจีนในระยะต่อมา

อย่างไรก็ตามความรู้สึกไม่เข้าใจกันระหว่างผู้นำจีนกับโซเวียตได้เกิดขึ้นก่อนหน้านี้แล้ว ในบันทึกของครุสชอฟกล่าวไว้หลังจากการเยือนจีนค.ศ. 1954 ว่า " เมื่อข้าพเจ้าอยู่ปักกิ่งนั้นบรรยากาศทั้งหมดเป็นไปแบบตะวันออก โดยเฉพาะการเอื้อเฟื้ออบอุ่นมีไมตรีจิต แต่ข้าพเจ้ากลับมองเห็นการแสสร้งมายา ... ยิ่งกว่านั้นคำพูดของเหมาบางอย่างทำให้ข้าพเจ้าต้องตั้งการ์ดไว้พร้อม ข้าพเจ้าไม่แน่ใจเลยว่าข้าพเจ้าเข้าใจความหมายของเขาถูกต้อง ... " ² ใช้แต่ครุสชอฟจะรู้สึกฝ่ายเดียว เหมเองก็ระแวงพฤติกรรมของครุสชอฟ หลังจากการประชุมกองเกรสครั้งที่ 20 ผ่านไปแล้ว ครุสชอฟกล่าวไว้ในบันทึกอีกว่า " เหมามีท่าทีเปลี่ยนไปในค.ศ. 1957 เมื่อเขามาประชุมระหว่างพรรคกรรมกรและคอมมิวนิสต์ที่มอสโก ... " ³ จากบันทึกของครุสชอฟสามารถกล่าวได้ว่าคำแถลงการณ์ในการประชุมสมัชชาพรรคครั้งที่ 20 มีผลอย่างมากต่อความสัมพันธ์ระหว่างจีนและโซเวียต

¹ ชาติรี ฤทธารมย์. (2527). เล่มเดิม. หน้า 61.

² โสโรบ ทัลบอตต์. (2517). เล่มเดิม. หน้า 258.

³ แหล่งเดิม. หน้า 261.

บทที่ 3

ความขัดแย้งระหว่างโซเวียตและจีน (ค.ศ. 1957 - 1969)

เมื่อครุสชอฟสามารถกำจัดศัตรูทางการเมืองไปได้แล้ว ก็เริ่มดำเนินนโยบายการเมืองตามแบบของตนเองโดยประกาศเจตนารมณ์ในการประชุมสมัชชาพรรคครั้งที่ 20 เป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งกับจีนและยังกระทบความสัมพันธ์กับประเทศต่าง ๆ ในค่ายคอมมิวนิสต์หลายประเทศในยุโรปตะวันออกซึ่งเคยเป็นประเทศบริวารของโซเวียตมาตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยที่ประเทศเหล่านี้ได้ดำเนินนโยบายอิสระจากโซเวียตในช่วงนี้ ความขัดแย้งระหว่างโซเวียตและจีนไม่ได้สิ้นสุดในยุคครุสชอฟเท่านั้น เมื่อครุสชอฟพ้นอำนาจไปแล้วความสัมพันธ์ของทั้ง 2 ประเทศก็ไม่ดีขึ้น แต่กลับมีความตึงเครียดเพิ่มขึ้นกว่าเดิม มีทั้งการตอบโต้ทางสื่อสิ่งพิมพ์และใช้เวทีการประชุมต่าง ๆ โจมตีกัน จนถึงการปะทะทางทหารใน ค.ศ. 1969 ทั้งนี้เพราะผู้นำคนใหม่ของโซเวียตได้ดำเนินนโยบายต่างประเทศคล้ายกับสมัยของครุสชอฟ การเมืองในสมัยลีโอนิด เบรชเนฟน่าสนใจอย่างมาก เพราะผู้นำมีบุคลิกภาพที่แสบคายและซับซ้อนซึ่งได้สร้างสีสันให้กับเวทีการเมืองระหว่างประเทศ

3.1 ผลของการประชุมสมัชชาพรรคครั้งที่ 20 ต่อความสัมพันธ์ระหว่างโซเวียตและจีน

คำแถลงของครุสชอฟในการประชุมสมัชชาพรรคครั้งที่ 20 (ระหว่างวันที่ 14-25 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1956) ทำให้เกิดผลกระทบถึงความสัมพันธ์ระหว่างจีนและโซเวียตเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในประเด็นหลัก 2 ประเด็น คือ 1. การโจมตีลัทธิบูชาบุคคล ซึ่งเป็นความพยายามจำกัดอิทธิพลของสตาลินแม้จะไม่ได้กล่าวโจมตีสตาลินโดยตรงก็ตาม¹ และการเสนอทฤษฎีการอยู่ร่วมกันโดยสันติกับประเทศที่ต่างอุดมการณ์ เป็นเหตุให้จีนไม่พอใจ ความขัดแย้งของทั้ง 2 ประเทศปรากฏต่อนานาชาติประเทศด้วยการใช้สิ่งพิมพ์เป็นสื่อโจมตี รวมทั้งเวทีการประชุมต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ หลังการประชุมสมัชชาพรรคครั้งที่ 20 เพียงเดือนเศษ คณะกรรมการกรมการเมืองของจีนได้ประชุมกันในวันที่ 4 เมษายน ค.ศ. 1956 เกี่ยวกับคำแถลงของครุสชอฟ จีนได้ตอบโดยออกแถลงการณ์ "สตาลินมีคุณมากกว่าโทษ" บทความนี้ชี้จุดยืนของจีนเกี่ยวกับสตาลินว่าสตาลินมีความผิดอยู่บ้าง แต่ก็เป็นเรื่องของตัวบุคคลไม่ใช่ระบบ

¹ ครุสชอฟได้กล่าวโจมตีลัทธิเผด็จการของสตาลินอย่างหนักในการประชุมกองเกราครั้งที่ 22

ส่วนความดีของสตาลินก็มีอยู่มากโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการพยายามดำเนินนโยบายหลายอย่างเพื่อสืบทอดเจตนารมณ์ของเลนิน¹ เหตุที่จีนต้องออกมายืนยัน " ความถูกต้อง " ของสตาลินก็เพราะการกล่าวหาตึงถึงสตาลินของครุสชอฟนั้น มีผลกระทบมาถึงทั้งเหมาและการเมืองภายในจีนด้วย เนื่องจากเหมาได้รับเอาระบบสตาลินมาใช้ในจีนหลายอย่าง นอกจากนี้เหมายังไม่พอใจที่ครุสชอฟโจมตีลัทธิบูชาบุคคล ซึ่งจีนยอมรับและมีความสำคัญต่อสภาวะภายในจีนเป็นอย่างมาก สภาการณ์ในโซเวียตและจีนในกลางทศวรรษ 1950 มีความแตกต่างกันพรรคบอลเชวิคครอบครองโซเวียตมาเป็นเวลาเกือบ 30 ปี จึงมีความมั่นคงทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้ผู้นำที่มีความสามารถและได้รับการยอมรับอย่างเลนิน และผู้นำเผด็จการที่เข้มแข็งเจสียวฉลาตอย่างสตาลิน เมื่อมาถึงยุคครุสชอฟจึงไม่มีความจำเป็นจะต้องใช้การปกครองแบบเผด็จการเหมือนสมัยที่ผ่านมาอีกแล้ว การผ่อนคลายของครุสชอฟจะทำให้ได้รับคะแนนนิยมจากประชาชนมากขึ้น ส่วนจีนขณะนั้นเพิ่งก่อตั้งประเทศมาเพียง 5 ปี ยังขาดเสถียรภาพทางการเมือง เหมาจำเป็นต้องใช้ทั้งประเทศและพระคุณในการปกครองประเทศที่กว้างใหญ่และมีประชาชนมากถึงกว่า 500 ล้านคน การดำรงลัทธิบูชาตัวบุคคลน่าจะเป็นผลดีต่อเหมาและการดำเนินงานของพรรคในการปกครองประเทศ นอกจากนี้หลังจากการอสัญกรรมของสตาลินแล้ว เหมาจะดำรงสถานะผู้นำคอมมิวนิสต์รุ่นเก่าที่ปฏิวัติด้วยตนเอง หากเหมาเห็นด้วยกับการประนามลัทธิบูชาตัวบุคคลก็เท่ากับเหมาตัดโอกาสของตนเองที่จะเป็นผู้นำคอมมิวนิสต์โลกแทนสตาลิน การกระทำของครุสชอฟจึงเป็นการข้ามหน้าข้ามตาเหมาอีกด้วย

นอกจากนี้เหมายังกลัวว่าจะเกิดผลกระทบไปถึงผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์จีน เพราะสภาพภายในพรรคคอมมิวนิสต์จีนก็เช่นเดียวกับพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียตหรือพรรคคอมมิวนิสต์ของประเทศต่าง ๆ ที่มักมีการต่อสู้กันเสมอระหว่าง "กลุ่มฝ่ายขวา" และ "กลุ่มฝ่ายซ้าย" เพื่อให้มีการนำแนวนโยบายของตนนำไปปฏิบัติในการบริหารประเทศ หนึ่งในกลุ่มผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์จีนย่อมมีคนที่ไม่เห็นด้วยกับเหมาในเรื่องต่าง ๆ แต่ที่ผ่านมานั้นแนวทางที่ทุกคนยอมรับคือการเดินตามโซเวียตซึ่งได้แก่ลัทธิสตาลินนั่นเอง หากต่างจากนี้ก็ถือว่าเป็นพวกลัทธิแก้ (Revisionism)² ดังนั้นเมื่อผู้นำโซเวียตคนใหม่โจมตีสตาลินจึงเท่ากับเป็นการเปิดแนวทางใหม่ขึ้น

ชาตรี ฤทธารมณ. (2527). เล่มเดิม. หน้า 64.

¹ ลัทธิแก้ หมายถึงนำเอาระบบแนวทางที่มีลักษณะประจำชาติมาใช้ดำเนินนโยบายบริหารประเทศโดยมิได้นำเอาแบบอย่างจากโซเวียตมาทั้งหมด

การเดินทางตามลัทธิสังคมนิยมจึงไม่ใช่แบบสตาลินเพียงอย่างเดียว หรือจะพูดอีกอย่างก็คือไม่ใช่
 เหมากฎเสมอไป แนวความคิดที่แตกต่างจากเหมาจึงถูกนำออกมาใช้ในระยะนี้ เช่น กรณี
 หลิวเส้าฉี (Liu Shaoqi) ซึ่งได้ก้าวขึ้นมาดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการกลางแทนเหมา
 โดยมติของที่ประชุมสมัชชาแห่งชาติของประชาชนสมัยที่ 2 ในเดือนเมษายน ค.ศ. 1959
 หลิวได้ดำเนินนโยบายในทางที่เหมาไม่สามารถยอมรับได้ ไม่ว่าจะเป็นการใช้ผลประโยชน์เป็น
 เครื่องกระตุ้นผลผลิตทางการเกษตรและอุตสาหกรรม หรือการจัดสรรงบประมาณสำหรับโครงการ
 สาธารณสุขที่ให้ประโยชน์แก่ชาวเมืองมากกว่าชนบท¹ และในด้านต่างประเทศ กรณีสงคราม
 เวียดนามที่โซเวียตเสนอในค.ศ. 1957 ให้จีนร่วมมือทางทหารในการต่อต้านการรุกรานของสหรัฐ
 ได้เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างกลุ่มที่สนับสนุนโซเวียตซึ่งมีหลิวเป็นแกนนำและ
 กลุ่มต่อต้าน เพราะเป็นการสั่นเปลื้องกำลังทหารดังกรณีสงครามเกาหลี² ความขัดแย้งนี้เป็น
 ชนวนหนึ่งที่ทำให้เกิดการปฏิวัติวัฒนธรรม³

แม้ว่าขณะนั้นจีนจะไม่พอใจนโยบายของโซเวียต แต่ก็ไม่ได้มีปฏิกิริยาขั้นรุนแรง เพียง
 แต่แสดงออกให้โซเวียตรับรู้ว่าจีนยึดมั่นในอุดมการณ์สังคมนิยม และสนับสนุนการรวมตัวอย่าง
 เข้มแข็งในกลุ่มประเทศคอมมิวนิสต์ดังเช่น เหตุการณ์ในโปแลนด์⁴

¹Roderick MacFarquhar (ed.). (1991). *The Politics of China, 1949 - 1989*.

p.152.

²James C. F .Wang. (1995). *Contemporary Chinese Politics : an Introduction*. p.28.

³การปฏิวัติวัฒนธรรม (Cultural Revolution) เกิดขึ้นระหว่างค.ศ 1966 - 1976 สาเหตุของ
 การปฏิวัติวัฒนธรรมเนื่องจาก เหมากองว่าแนวทางของหลิวเส้าฉีในการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจที่ล้มเหลว
 มาจากการก้าวกระโดดใหญ่จะนำพาประเทศไปสู่ระบอบทุนนิยม เพราะเหมาต้องการปลุกฝังการปฏิวัติ
 ให้กับคนรุ่นใหม่ นอกจากนี้ยังเกิดจากการแย่งชิงอำนาจระหว่างผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์ ตลอดจนเกิด
 การแตกแยกกับโซเวียต ดูรายละเอียดจาก Immanuel C. Y. Hsu. (1990). *op.cit.* p.689 - 706.

⁴ในวันที่ 28 มิถุนายน ค.ศ. 1956 กรรมกร 50,000 คนที่เมืองพอซنان (Poznan) ทางภาค
 ตะวันตกของโปแลนด์ซึ่งเป็นเมืองอุตสาหกรรมใหญ่และได้ชื่อว่ามีระเบียบวินัยดีได้เดินขบวนเพื่อ
 เรียกร้องค่าแรงงานสูงขึ้น และเรียกร้องให้มีการเลือกตั้งโดยเสรี รัฐบาลโปแลนด์ส่งกองทหารและตำรวจ
 เข้าปราบปราม ทำให้ผู้คนล้มตายและบาดเจ็บเป็นอันมาก ต่อจากนั้นเหตุการณ์ก็เงียบสงบและมีการปล่อย
 ตัวผู้ถูกจับกุมส่วนใหญ่ ดูประทุมพร วัชรเสถียร. (2521). *เล่มเดิม*. หน้า 133.

และฮังการี¹ ในค.ศ. 1956 จีนสนับสนุนผู้นำโปแลนด์ในการจัดการระบอบข้อพิพาทระหว่างรัฐกับกลุ่มผู้ใช้แรงงานด้วยตนเอง โดยยินยอมให้โซเวียตเข้ามามีบทบาทใด ๆ เพราะจีนเห็นว่าโปแลนด์ไม่ได้หันเหออกจากกลุ่มอุดมการณ์สังคมนิยมจนถึงกับโค่นระบอบดังกล่าวให้หมดสิ้นไปจากโปแลนด์ แต่ในกรณีฮังการีจีนกลับสนับสนุนโซเวียตและกองทัพพวอร์ชออย่างเต็มที่ในการใช้กำลังปราบปรามกลุ่มที่เรียกร้องเสรีภาพ เพราะจีนเห็นว่ากลุ่มผู้ต้องการเสรีภาพในฮังการีจะทำลายความเป็นสังคมนิยมให้หมดไป²

เหมาไม่เห็นด้วยกับประเด็นการอยู่ร่วมกันโดยสันติกับประเทศต่างอุดมการณ์เพราะประเมินสถานการณ์ขณะนั้นต่างจากครุสชอฟ ในเรื่องดุลแห่งอำนาจทางการเมืองการทหาร เหมาเห็นว่าฝ่ายสังคมนิยมกำลังเป็นฝ่ายได้เปรียบ โดยเหมาได้กล่าวในสุนทรพจน์กับนักศึกษาจีนที่เดินทางไปศึกษาต่อที่มอสโกเมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน ค.ศ. 1957 ถึงความสำเร็จของการส่งดาวเทียมสองดวงขึ้นไปโคจรในห้วงอวกาศของสหภาพโซเวียตว่า "ไม่ใช่ลมตะวันตกอีกแล้วที่มีกำลังแรงกว่าลมตะวันออก แต่เป็นลมตะวันออกต่างหากที่มีกำลังแรงกว่าลมตะวันตก"³ นอกจากนี้หนังสือพิมพ์ต่าง ๆ ของทางการจีนก็พากันประโคมข่าวในลักษณะที่ว่า "ความสำเร็จในการทดลองขีปนาวุธข้ามทวีปของสหภาพโซเวียต ได้ทำให้ศักยภาพในการตอบโต้ทางการเมืองการทหารของสหรัฐ ต้องตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบในทุกแนวรบ"⁴ แต่ครุสชอฟกลับมองแตกต่างออกไป กล่าวคือแม้โซเวียตจะได้เปรียบสหรัฐในด้านการสร้างจรวดข้ามทวีปที่ใช้ส่งหัวรบนิวเคลียร์ได้ก็ตาม แต่ความได้เปรียบนี้ไม่ถาวร ทั้งนี้เพราะไม่วันใดวันหนึ่งสหรัฐอาจจะตาม

¹ในวันที่ 23 ตุลาคม ค.ศ.1956 มีการเดินขบวนครั้งใหญ่ของนักศึกษาและประชาชนเพื่อต่อต้านโซเวียตและรัฐบาลใหม่ของเออร์โน เกโร (Erno Gero) ที่มีโซเวียตหนุนหลังอยู่ และเพื่อเรียกร้องให้อิมเรนาเกี (Imre Nagy) ผู้ที่มีนโยบายเสรีกลับเข้ามารับตำแหน่งหลังจากที่ถูกโซเวียตถอดถอนไปในเดือนเมษายน ค.ศ. 1955 เมื่ออิมเร นาเกีเข้ามารับตำแหน่งได้ดำเนินนโยบายเป็นประชาธิปไตยมากเกินไป ในวันที่ 4 พฤศจิกายน ค.ศ. 1956 กองทัพโซเวียตจึงบุกเข้าสูกรุงบูดาเปสต์และทำการปราบปรามอย่างรุนแรง ดู ประทุมพร วัชรเสถียร. (2521). *เล่มเดิม*. หน้า 136.

²ประทุมพร วัชรเสถียร. (2527). *เล่มเดิม*. หน้า 192.

³ชาติรี ฤทธารมณ. (2527). *เล่มเดิม*. หน้า 70.

⁴แหล่งเดิม. หน้า 70.

โซเวียตหันในด้านนี้ก็ได้ ครุสชอฟจึงสนับสนุนให้ดำเนินนโยบายกับประเทศตะวันตก เป็นลักษณะแนวรับมากกว่า

ผู้นำจีนยังหวังเกรงว่านโยบายการอยู่ร่วมกันโดยสันติและการผ่อนคลายความตึงเครียดกับสหรัฐอเมริกาของโซเวียตจะเป็นการรวมกันระหว่างสองอภิมหาอำนาจเพื่อครอบงำชาติอื่น¹ จะเห็นได้ว่าเมื่อเกิดวิกฤตการณ์คีมอยในค.ศ. 1958 ครุสชอฟก็มีท่าทีระมัดระวังตัวและแสดงออกว่าจะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับข้อพิพาทระหว่างจีนและไต้หวันในกรณีหมู่เกาะคีมอยและมัตสึ ทั้งนี้ เพราะเกรงว่าการเข้าไปยุ่งเกี่ยวของตนจะนำไปสู่การเผชิญหน้าโดยตรงระหว่างโซเวียตและสหรัฐ และนโยบายผ่อนคลายความตึงเครียดของตนจะไม่บรรลุผล ครุสชอฟและอังเดร โกรมีโก (Andrei Gromyko) รัฐมนตรีต่างประเทศได้เดินทางไปเยือนสหรัฐระหว่างวันที่ 15 - 28 กันยายน ค.ศ. 1959 ใช้เวลา 2 วันในการเจรจาส่วนตัวกับประธานาธิบดีไอเซนฮาวร์ (Dwight D. Eisenhower) ที่แคมป์เดวิด (Camp David) เกี่ยวกับอันตรายของสงครามนิวเคลียร์และสันติภาพของโลก² ต่อมาในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1959 โซเวียตได้ยกเลิกข้อตกลงเรื่องความร่วมมือด้านอาวุธนิวเคลียร์กับจีนซึ่งทำให้เหมาไม่พอใจ เพราะสถานการณ์โลกในขณะนั้น อำนาจในการต่อรองขึ้นอยู่กับจำนวนและอำนาจที่ร้ายแรงของอาวุธนิวเคลียร์ และศักยภาพจีนในด้านนี้ยังไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร การที่โซเวียตตัดความช่วยเหลือได้สร้างผลกระทบให้กับจีนเป็นอย่างมาก ไม่เพียงแต่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาอาวุธยุทโธปกรณ์ของจีน ยังทำให้จีนมีโอกาสเป็นประเทศมหาอำนาจช้าไปด้วย³

หลังจากการเยือนสหรัฐอเมริกา ครุสชอฟได้มาเยือนจีนเพื่อเข้าร่วมฉลอง 10 ปีของสาธารณรัฐประชาชนจีนในค.ศ. 1959 ครุสชอฟกล่าวถึงการเยือนจีนครั้งนี้ว่า "...การเจรจาเต็มไปด้วยไมตรีจิตแต่ไม่มีผลก้าวหน้าอะไรจริงจิง ..." ⁴ และจีนเองก็ไม่พอใจกับการกล่าวสดุดีไอเซนฮาวร์ของครุสชอฟอีกด้วย การเปลี่ยนแปลงผู้นำในจีนเป็นอีกทางหนึ่งที่แสดงออกถึงความไม่พอใจโซเวียต ระหว่างเดือนสิงหาคม - กรกฎาคม ค.ศ. 1959 ได้มีการประชุมผู้นำของพรรค

¹ วิจารณ์ มุ่งการดี. (2533). เล่มเดิม. หน้า 73.

² Peter Jones & Sian Kevill. (1985). *op.cit.* p.14.

³ นรนิติ เศรษฐบุตร. (2520). พฤติกรรมทางการเมืองระหว่างประเทศของสหภาพโซเวียต.

หน้า 110.

⁴ สโรทร ทัลบอดต์. (2517). เล่มเดิม. หน้า 266.

คอมมิวนิสต์จีน เหมาได้ปลดเผิงเต๋อไฮ่ว (Peng Dehuai) ซึ่งสาเหตุประการหนึ่งก็คือ เป็นพวกที่สนับสนุนครูซอฟ

ต้นทศวรรษ 1960 เป็นช่วงที่ชาวโลกรับรู้ถึงความแตกแยกระหว่างโซเวียตและจีน เนื่องจากการประณามกันอย่างเปิดเผยทางสื่อสิ่งพิมพ์และเวทีประชุมต่าง ๆ ในวันที่ 16 เมษายน ค.ศ.1960 หนังสือพิมพ์รายปักษ์หงฉี (Hongqi) ได้ลงบทความ " เลนินนิสต์จงยั่งยืน " (Long Live Leninism) บทความนี้เน้นถึงคำสอนของเลนินที่ว่าไม่มีชนชั้นปกครองโดยอมแพ้โดยปราศจากการต่อสู้ ซึ่งหมายความว่าหากที่คอมมิวนิสต์จะชนะนายทุนนั้นจะต้องทำสงคราม¹ และโจมตีลัทธิแก้สมัยใหม่ซึ่งหมายถึงโซเวียตนั่นเอง

ครูซอฟได้ใช้เวทีการประชุมพรรคคอมมิวนิสต์ประจำปีครั้งที่ 3 ของประเทศโรมาเนีย (The 3rd Rumanian Party Congress) ณ กรุงบูคาเรสต์ (Bucharest) ระหว่างวันที่ 20 - 25 มิถุนายน ค.ศ. 1960 เปิดฉากโจมตีจีน การประชุมครั้งนี้จีนได้ส่งเผิงเจิน (Peng Zhen) เป็นตัวแทน ครูซอฟได้กล่าวว่าการที่จะยึดทฤษฎีของเลนินที่ว่า การต่อสู้ระหว่างนายทุนและลัทธิคอมมิวนิสต์เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ นั้น เป็นไปไม่ได้เสียแล้ว เผิงเจินได้ตอบโต้ว่าตราบไต่ที่จักรวรรดินิยมยังคงอยู่ ตราบนั้นสงครามยังไม่สิ้นสุด²

ความขัดแย้งไม่เพียงส่งผลให้โซเวียตตัดความช่วยเหลือทางทหารเท่านั้น ด้านเศรษฐกิจก็ได้รับผลกระทบไปด้วย เนื่องจากปลายทศวรรษ 1950 ในจีนอยู่ในช่วงนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจแบบก้าวกระโดดไปข้างหน้า (Great Leap Forward) โดยเน้นอุตสาหกรร ความเสียสละ วิทยุงานปฏิบัติและการปลุกกระดมมวลชน ครูซอฟกล่าวถึงเหตุการณ์นี้ว่า

เมื่อเรามีความคิดที่จะผลักดันจีนให้ก้าวหน้าทันสหรัฐภายในเวลา 5 ปี เขาก็เริ่มลงมือใช้วิธีการเป็นปรปักษ์กับเราอย่างเปิดเผย ขณะนั้นเป็นเวลาเดียวกันกับที่เขาหันมาใช้ระบบนารวมใช้เตาหลอมเหล็กและโลหะ เหมาได้ปลุกปั่นและโจมตีเราว่ามีหลักการเป็นแบบชนชั้นกระฎุมพี และยังมีคำแถลงการณ์ ออกมาว่าเราเป็นพวกติดสอยห้อยตามพวกชนชั้นกลาง บัดนี้เราได้มาถึงจุดแยกทางเดินกับจีนแล้ว...

¹ จีรัคกี้ มุทิทาภรณ์. (2528). เล่มเดิม. หน้า 27.

² Peter Jones, Sian Kevill. *op.cit.* p.20.

³ สโรรบ ทัลบอตต์. (2517). เล่มเดิม. หน้า 269.

ความแตกแยกระหว่างจีนกับโซเวียตดำเนินมาถึงจุดที่โซเวียตถอนความช่วยเหลือทางเทคโนโลยี และผู้เชี่ยวชาญจำนวน 1,390 คน ผลคือทำให้กิจการโรงงานและเหมืองแร่ของจีนไม่สามารถ ดำเนินไปถึงจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ ไม่เพียงเท่านั้นโซเวียตยังยกเลิกสัญญาที่จะให้ความช่วยเหลือ ในการผลิตอาวุธนิวเคลียร์แก่จีน ทั้งยังถอนที่ปรึกษาทางการทหารและลดจำนวนนักศึกษา แลกเปลี่ยน เรื่องนี้ทำให้จีนไม่พอใจมากเพราะการยกเลิกสัญญานี้เป็นการตัดสินใจแต่ฝ่าย เดียวของโซเวียต โดยที่จีนไม่ได้รับการติดต่อปรึกษาหารือเลย ¹

การติดต่อทางเศรษฐกิจระหว่างโซเวียตกับจีนลดลงอย่างมาก หากเทียบกับพันธมิตร ยุโรปตะวันออกอื่น ๆ ในค.ศ. 1960 สินค้าส่งออกของโซเวียตมายังจีนลดลงอยู่ที่ร้อยละ 84.8 และในค.ศ. 1961 เหลือเพียงร้อยละ 38.1 ในค.ศ. 1959 โซเวียตส่งออกเครื่องจักรไปจีนมี มูลค่า 600 ล้านดอลลาร์ ในค.ศ. 1961 มูลค่าส่งออกเครื่องจักรเหลือเพียง 108 ล้าน จีนได้พึ่งพิง โซเวียตด้านความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจตั้งแต่ค.ศ. 1955 โดยการค้าต่างประเทศมากกว่า 3 ใน 4 เป็นการค้ากับโซเวียต แต่ได้ลดลงจากร้อยละ 77 ในค.ศ. 1955 เป็นร้อยละ 64 ในค.ศ. 1960 สินค้าออกของโซเวียตสู่จีนลดลงจากร้อยละ 37 ในค.ศ. 1955 เป็นร้อยละ 42 ในค.ศ. 1960 ² กรณีนี้ นอกจากจะมีผลกระทบมาจากความขัดแย้งที่เกิดขึ้นแล้ว ยังอาจ เป็นผลมาจากสภาพเศรษฐกิจในจีนที่ตกต่ำลงด้วย เป็นเหตุให้จีนไม่สามารถจ่ายค่าตอบแทนโซเวียต ได้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย

นอกจากเรื่องของการค้าระหว่างประเทศแล้ว จีนยังไม่พอใจที่ความช่วยเหลือของ โซเวียตน้อยกว่าที่ควรจะเป็น เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศต่าง ๆ โซเวียตให้ความช่วยเหลือ แก่จีนเป็นมูลค่า 14 พันล้านรูเบิล คิดเป็นสัดส่วน 5 เหยียสหรัฐต่อหัวของจำนวนประชากร จีนทั้งหมด 670,000,000 คน เมื่อเปรียบเทียบกับความช่วยเหลือของตะวันตกสู่กรีซ (Greece) เป็นจำนวน 271 เหยียสหรัฐต่อคน ³ นับว่าความช่วยเหลือของโซเวียตต่อจีน เป็นอัตราที่น้อยมาก

¹ Harry Gelman. (1972). *op.cit.* p.146.

² David Floyd. (1963). *op.cit.* p.86.

³ *Ibid.* p.87.

3.2 ผลกระทบของความขัดแย้งต่อโลกคอมมิวนิสต์

หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง โซเวียตซึ่งมีกำลังทหารและอิทธิพลทางการเมืองอยู่ในยุโรปตะวันออกมาตั้งแต่ระหว่างสงคราม ได้เข้าไปมีบทบาททั้งทางตรงและทางอ้อมในการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลในประเทศต่าง ๆ ในยุโรปตะวันออก โดยให้มีการปกครองแบบเดียวกับตนและอยู่ใต้อำนาจการบงการของตน อีกทั้งมีเจตนาที่จะแยกกลุ่มประเทศเหล่านี้ให้ออกจากการมีสัมพันธภาพอันดีกับกลุ่มเสรีประชาธิปไตย ตัวอย่างที่สำคัญคือการที่โซเวียตห้ามโปแลนด์ เชโกสโลวาเกีย ฮังการี ยูโกสลาเวีย โรมาเนีย บัลแกเรีย อัลบาเนียและฟินแลนด์ เข้าร่วมประชุมเพื่อรับการช่วยเหลือตามแผนมาร์แชล¹ ที่กรุงปารีส เมื่อเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1947 สภาพการณ์เช่นนี้สะท้อนความจริงว่ากลุ่มเสรีประชาธิปไตย และกลุ่มสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ไม่สามารถจะมีสัมพันธไมตรีใกล้ชิดต่อกัน แต่ต้องแยกตัวออกจากกันโดยเด็ดขาด โซเวียตแสดงเจตจำนงและพฤติกรรมที่ต้องการเป็นหัวหน้ากลุ่มสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ โดยเฉพาะในกลุ่มประเทศยุโรปตะวันออก ดังนั้นจึงได้มีการเรียกกลุ่มประเทศยุโรปตะวันออกว่าเป็น " ประเทศบริวาร " ของโซเวียตนับตั้งแต่นั้นมา²

เมื่อเกิดความขัดแย้งระหว่างโซเวียตกับจีน ผลที่เกิดขึ้นได้กระทบเพียงความสัมพันธ์ของทั้ง 2 ประเทศเท่านั้น แต่กลับลุกลามไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในค่ายคอมมิวนิสต์ด้วย คอมมิวนิสต์บางประเทศในยุโรปตะวันออกได้ปลีกรัฐออกจากโซเวียต แสดงความไม่พอใจต่อโซเวียตออกมาอย่างเปิดเผย บางประเทศปลีกรัฐเพื่อดำเนินนโยบายของตนอย่างอิสระ บางประเทศหันเข้าหาจีนดังเช่น อัลบาเนีย

พรรคคอมมิวนิสต์อัลบาเนีย ภายใต้การนำของนายเอนเวอร์ ฮอกซา (Enver Hoxha) ทำการต่อสู้กับเยอรมนีที่เข้ามาครอบครองอัลบาเนียตั้งแต่เดือนมีนาคม ค.ศ. 1939 จนได้รับชัยชนะและจัดตั้งรัฐบาลได้ ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1945 มีการปกครองแบบ " สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชน " โดยความช่วยเหลือของยูโกสลาเวีย ซึ่งต่างจากยุโรปตะวันออก

¹แผนมาร์แชล (Marshall Plan) ตั้งตามชื่อของรัฐมนตรีต่างประเทศ คือ จอร์จ มาร์แชล (George C.Marshall) ในค.ศ. 1947 คือแผนการการฟื้นฟูและพัฒนาเศรษฐกิจประเทศต่าง ๆ ในยุโรปให้ความเข้มแข็งมั่นคง เพื่อต่อต้านการขยายอิทธิพลของลัทธิคอมมิวนิสต์ --ดาร์ริตัน รัตนังสี. (2538). เล่มเดิม. หน้า 191.

²ประทุมพร วัชรเสถียร. (2521). เล่มเดิม. หน้า 3.

ประเทศอื่น คือ มิได้รับความช่วยเหลือของพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียตหรือกองทัพแดง หลังจากที่พรรคคอมมิวนิสต์ได้ปกครองอัลบาเนียแล้ว ประเทศนี้จึงมีสภาพคล้ายกับเป็นบริวารของยูโกสลาเวียอยู่ภายในระยะเวลา 3-4 ปีแรก โดยร่วมเป็นหน่วยเดียวกันทั้งด้านการเงินและการศุลกากร มีบริษัทรวมทุนระหว่าง 2 ชาติก่อตั้งขึ้นมามากมายและครอบคลุมกิจการต่าง ๆ ทั่วประเทศ แต่ยังไม่ทันที่ 2 ประเทศนี้จะใกล้ชิดกันมากกว่านี้ องค์การคอมินฟอรมก็ได้ขับไล่ยูโกสลาเวียออกจากสมาชิกภาพ ซึ่งมีผลกระทบให้เกิดการแตกแยกขึ้นภายในพรรคคอมมิวนิสต์อัลบาเนียเป็นครั้งแรก คือมีกลุ่มนิยมยูโกสลาเวีย นำโดย โคชี โซซี (Koci Xoxe) หัวหน้าตำรวจลับอัลบาเนียและกลุ่มของออกซากับ เมห์เมท เชฮู (Mehmet Shehu) ผู้นิยมสตาลินในที่สุดฝ่ายนิยมสตาลินเป็นฝ่ายมีชัย เพราะสมาชิกในพรรคคอมมิวนิสต์อัลบาเนียส่วนใหญ่เริ่มระแวงว่ายูโกสลาเวียจะเข้ามาครอบครองอัลบาเนีย ออกซาและพวกจึงหาตุลถ่วงอำนาจกับยูโกสลาเวีย โดยการเข้าเป็นมิตรสนิทกับโซเวียต ความจริงโซเวียตไม่สนใจอัลบาเนียว่าจะตกอยู่ใต้อิทธิพลของยูโกสลาเวียหรือไม่ ตราบใดที่ยูโกสลาเวียยังคงผูกพันอยู่กับนโยบายของโซเวียต แต่เมื่อความสัมพันธ์ระหว่างโซเวียตกับยูโกสลาเวียเปลี่ยนไป โซเวียตจึงเพิ่มความสนใจอัลบาเนีย และเริ่มมีความสนิทสนมโดยตรงต่อกัน หลังจากนั้นได้มีการกวาดล้างพวกนิยมดีโต้ชนานใหญ่ โซซีและพวกถูกฆ่าตายหมด ส่วนอัลบาเนียก็เป็นประเทศคอมมิวนิสต์ซึ่งเป็นบริวารของโซเวียตตลอดมา¹

ค.ศ.1955 ความสัมพันธ์ระหว่างอัลบาเนียกับโซเวียตเกิดรอยร้าวขึ้นเป็นครั้งแรกเนื่องจากครุสชอฟได้เปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศ อีกทั้งยังคืนดีกับยูโกสลาเวียและทำการปลดมติยาส ราโคซี (Matyas Rakosi) ผู้นำฮังการี เพราะราโคซีกับดีโต้เป็นศัตรูต่อกันอย่างรุนแรง เอนเวอร์ ออกซา ซึ่งเป็นประมุขของอัลบาเนียขณะนั้นเกรงว่าตนจะตกอยู่ในชะตากรรมเดียวกันกับผู้นำฮังการี ประกอบกับครุสชอฟได้ประณามสตาลินในการประชุมสมัชชาพรรคครั้งที่ 20 จึงทำให้ฮ็อกซาหวั่นไหวยิ่งขึ้น เพราะตนเป็นผู้นำของยุโรปตะวันออกในกลุ่มจำพวกผู้นิยมสตาลิน² ดังนั้นฮ็อกซาจึงเริ่มมีสัมพันธ์ความใกล้ชิดกับจีนมากขึ้นและรับความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจจากจีนเป็นจำนวนมาก จากตารางจะพบว่าขณะเกิดความขัดแย้งกับ

¹ประทุมพร วัชรเสถียร. (2521). เล่มเดิม. หน้า 83-84.

²แหล่งเดิม. (2521). หน้า 138.

โซเวียตนั้น การค้าระหว่างจีนกับประเทศยุโรปตะวันออกลดลงเป็นจำนวนมาก คงมีแต่เพียงการค้าระหว่างจีนกับอัลบาเนียเท่านั้นที่เพิ่มขึ้น

ตารางที่แสดงการค้าระหว่างจีนกับประเทศยุโรปตะวันออก

ค.ศ.	1956	1960	1962	1963
สหภาพโซเวียต (ล้านรูเบิล)	1,347.5	1,498.7	-	540.2
อัลบาเนีย (ล้านเล็ค)	-	452.7	2,692.3	3,251.8
ฮังการี (ล้านฟอรินท์)	698.9	898	-	-
โรมาเนีย (ล้านเล)	-	341.6	-	167.6

ที่มาประทุมพร วัชรเสถียร. (2527). เล่มเดิม. หน้า 200.

เมื่อความสัมพันธ์ระหว่างอัลบาเนียกับจีนพัฒนาขึ้น ในทางกลับกันความสัมพันธ์ระหว่างอัลบาเนียกับโซเวียตก็เสื่อมถอยลงเป็นลำดับ ระหว่างฤดูร้อนค.ศ. 1960 รัฐบาลโซเวียตได้มีส่วนหนุนหลังให้มีการโค่นล้มรัฐบาลของเอนเวอร์ ฮอกซา และเมห์เมท เซอู แต่ปรากฏว่าการโค่นล้มกระทำไม่สำเร็จ พอถึงปลายปีนั้นโซเวียตก็เริ่มตัดความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและวิชาการต่ออัลบาเนียลงอย่างมาก ดังนั้นในการประชุมกลุ่มผู้นำของพรรคคอมมิวนิสต์ทั่วโลก 81 พรรคเดือนธันวาคม ค.ศ. 1960 เอนเวอร์ ฮอกซาจึงได้กล่าวโจมตีครุสชอฟอย่างเปิดเผย ทำให้รัฐบาลโซเวียตตอบโต้ด้วยการถอนการให้สินเชื่อที่ได้สัญญาว่าจะในโครงการ 5 ปี ครั้งที่ 3 ของอัลบาเนีย ในทันทีที่โซเวียตเริ่มตัดความช่วยเหลือ จีนก็ยื่นมือเข้ามารับภาระหน้าที่แทนในค.ศ. 1961 โดยตกลงจะเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือแก่อัลบาเนียด้วยสินเชื่อเป็นจำนวน 123 ล้านเหรียญสหรัฐ¹

เดือนกันยายน ค.ศ. 1961 ฮอกซาได้แสดงสุนทรพจน์ที่สถานทูตจีนในอัลบาเนียแสดงความชื่นชมต่อสัมพันธภาพระหว่างอัลบาเนียกับจีน ยอมรับความยิ่งใหญ่ของพรรคคอมมิวนิสต์

¹ เส้นทาง. (นามแฝง) (2523). อัลบาเนียได้จีน. หน้า 12.

จีน และความเป็นวีรบุรุษของผู้นำจีนในขณะนั้น ทำให้โซเวียตไม่พอใจเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นในวันที่ 17 ตุลาคม ค.ศ. 1961 ท่ามกลางที่ประชุมครั้งที่ 22 ของพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียต ครุสชอฟจึงประณามอัลบาเนียอย่างเปิดเผยว่ามีนโยบายผิดไปจากแนวทางโซเวียตและอุดมการณ์ มาร์กซ-เลนิน¹ สมควรที่อัลบาเนียจะต้องละทิ้งนโยบายดังกล่าวเสีย เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในกลุ่มสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ต่อไป ต่อมาในวันที่ 21 ตุลาคม พรรคคอมมิวนิสต์อัลบาเนียได้ออกแถลงการณ์ตอบโต้โซเวียตว่า ตนได้ปฏิบัติตามแนวทางมาร์กซ - เลนินทุกประการ โซเวียตเสียอีกที่ออกนอกกลุ่มนอกทางโดยแตกร้าวกับจีนซึ่งเป็นมาร์กซ - เลนินแท้ และโซเวียตยังทำการคั่นตึกกับยูโกสลาเวียซึ่งเป็นพวกนอกกริตนอกรอย แถลงการณ์นั้นจบลงด้วยการประกาศว่าอัลบาเนียขอเลือกเป็นฝ่ายจีนในการต่อสู้ไปตามแนวทางมาร์กซ - เลนินต่อไป²

ความสัมพันธ์ของอัลบาเนียและโซเวียตขาดจากกันโดยสิ้นเชิงในระยะต่อมา มีการเรียกตัวทูตของแต่ละฝ่ายกลับประเทศตน นับตั้งแต่ค.ศ. 1962 อัลบาเนียก็ไม่ได้เข้าร่วมประชุมองค์การสนธิสัญญาออร์ซออีกเลย จนถูกตัดขาดจากสมาชิกภาพอย่างเป็นทางการในค.ศ. 1968 อีกประเทศหนึ่งที่จีนหวังจะให้มาร่วมฝ่ายเดียวกัน คือ โรมาเนีย ประชาชนชาวโรมาเนียมีความรู้สึกต่อต้านยิวและโซเวียตมาตั้งแต่ดั้งเดิม หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 พรรคคอมมิวนิสต์ซึ่งขึ้นมามีอำนาจในโรมาเนียด้วยความช่วยเหลือของโซเวียตมีหัวหน้าเป็นชาวยิว และนิยมโซเวียต เนื่องจากได้รับการฝึกฝนจากโซเวียต ผู้นำคอมมิวนิสต์ระยะหลังสงคราม คือ อนา-โปกเกอร์ (Ana Pauker) และวาซิล ลูคา (Vasile Luca) ใน ค.ศ. 1952 ก่อนสตาลินถึงแก่อสัญกรรมเล็กน้อย มีการแย่งอำนาจในหมู่สมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ด้วยกัน ในที่สุดเดจ (Gheorghiu Dej) ก็ได้เป็นนายกรัฐมนตรี เดจเป็นผู้ทะเยอทะยานที่จะมีอำนาจ และมีนโยบายแข็งกร้าว แต่มีสิ่งที่ชาวโรมาเนียทั้งหลายนิยมคือ ไม่ใช่พวกนิยมโซเวียต และมีนโยบายต่อต้านสตาลินมาตั้งแต่ก่อนจะมีอำนาจ ดังนั้นเมื่อมีอำนาจแล้วก็ได้ทำการปลดพวกนิยมโซเวียตในพรรคและในรัฐบาล ตลอดจนหน่วยงานรัฐบาลอื่น ๆ ในค.ศ. 1958 เขาได้ขอร้องให้กองทัพโซเวียตซึ่งตั้งมั่นอยู่ในโรมาเนียมาตั้งแต่ระหว่างสงครามถอนออกไปเสีย

เดจมีอำนาจมากขึ้นจนได้ดำรงตำแหน่งทั้งหัวหน้าพรรคและประธานาธิบดีของ

¹ Peter Jones & Sian Kevill. (1985). *op.cit.* p. 24.

² ประทุมพร วัชรเสถียร. (2521). *เล่มเดิม*. หน้า 138

โรมาเนียทำให้มีความขัดแย้งในการวางนโยบายทั้งภายในและภายนอกประเทศ ระหว่างที่โซเวียตแตกร้าวกับจีนในปลายค.ศ. 1960 แสดงความเป็นกลาง โดยไม่ประณามจีน ซึ่งสร้างความไม่พอใจแก่ครุสชอฟเป็นอย่างมาก ต่อมาเจไดได้แสดงความไม่พอใจนโยบายแบ่งงานกันทำ (Division of Labor) ซึ่งครุสชอฟกำหนดให้เป็นนโยบายหลักขององค์การคอมิคอนมาตั้งแต่ ค.ศ. 1962 ด้วยนโยบายนี้โรมาเนียถูกกำหนดให้เป็นประเทศเกษตรกรรม ทั้ง ๆ ที่มีน้ำมันและ เป็นประเทศที่กำลังพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว แต่โซเวียตกำหนดให้โรมาเนียพัฒนาแต่ อุตสาหกรรมเบา ๆ เท่านั้น เจไดไม่พอใจมากและไม่รับฟังนโยบายของโซเวียต โซเวียตจึง ตัดความช่วยเหลือแก่โรงงานในโรมาเนีย โรมาเนียตอบโต้โดยการตัดการค้าขายกับ โซเวียตแล้วหันไปค้าขายกับยุโรปตะวันตกกับสหรัฐอเมริกาแทน

แม้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างโรมาเนียกับโซเวียตจะไม่ราบรื่นนัก แต่โรมาเนียก็ไม่ได้ติด ต่อจีนอย่างใกล้ชิดเหมือนอัลบาเนีย โรมาเนียวางบทบาทของตนเป็นกลาง นั้นเพราะโรมาเนีย ไม่ต้องการดำเนินนโยบายฝักใฝ่ฝ่ายใด จุดประสงค์หลักของโรมาเนียเพียงเพราะต้องการใช้ ความสัมพันธ์กับจีนเป็นตัวต่อรองที่จะดำเนินนโยบายอิสระจากโซเวียตมากกว่าเดิมเท่านั้น

ในค.ศ. 1962 ได้เกิดวิกฤตการณ์ที่สร้างความประหวั่นพรั่นพรึงให้กับนานาประเทศ เมื่อโซเวียตเผชิญหน้ากับสหรัฐอเมริกาในเหตุการณ์วิกฤตการณ์คิวบา (The Cuban Crisis) โซเวียตได้เข้าไปติดตั้งขีปนาวุธในคิวบา โดยให้เหตุผลว่าเพื่อปกป้องคิวบาจากการรุกรานของ ขีปนาวุธสหรัฐ¹ และยังเป็นการถ่วงดุลขีปนาวุธของสหรัฐในตุรกีและเยอรมันตะวันตกอีกด้วย² ก่อนการติดตั้งขีปนาวุธครุสชอฟกล่าวว่า " มันเป็นเวลาชั่วขณะที่ข้าพเจ้าอยู่ในบัลแกเรีย เมื่อเกิด

ก่อนหน้านั้นสหรัฐเคยส่งทหารเข้าคิวบาเพื่อโค่นผู้นำฟีเดล คาสโตร (Fidel Castro) ที่อ่าวหมู (The Bay of Pigs) ในเดือนเมษายน ค.ศ. 1961 แต่ต้องพ่ายแพ้แก่กองทัพของคาสโตร ครุสชอฟมั่นใจ ว่าสหรัฐจะไม่ยอมปล่อยคิวบาแน่เพราะคิวบาเปรียบเสมือนแม่เหล็กซึ่งจะดึงดูดประเทศกลุ่มละตินอเมริกาให้ เข้ามาอยู่ในเครือข่ายตน -- สโตรบ ทัลบอตต์. (2517). *เล่มเดิม*. หน้า 305 - 306. -- อีกทั้งนโยบาย ต่างประเทศของสหรัฐอเมริกาตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา มุ่งความสนใจไปยังประเทศต่าง ๆ ในละตินอเมริกา เป็นอย่างมาก

¹David MacKenzie. (1994). *From Messianism to Collapse (Soviet Foreign Policy. 1917 - 1991)*. p.183.

ความคิดที่จะติดหัวรบนิวเคลียร์ให้แก่คิวบาโดยไม่ให้อเมริการู้ หรือจะรู้จักต่อเมื่อสายเสียแล้ว " ¹ แต่ไม่นานสหรัฐก็รู้ความจริง ประธานาธิบดีจอห์น เอฟ. เคนเนดี (John F.Kennedy) ได้ออกแถลงการณ์เตือนว่าสหรัฐจะใช้มาตรการทุกอย่างในการขจัดขีปนาวุธออกจากคิวบา และยังสามารถแสดงแสนยานุภาพทางเรือโดยการปิดล้อมคิวบา ทำให้เหตุการณ์เข้าขั้นวิกฤต ครุสชอฟได้กล่าวถึงความรู้สึกในตอนนั้นว่า " จำได้ว่าข้าพเจ้าได้ใช้เวลาในช่วงวิกฤตนั้นอยู่ในสภานะรัฐมนตรีในวังเครมลินตลอดคืน ข้าพเจ้านอนหลับที่เก้าอี้นอน เสื้อผ้าไม่ได้เปลี่ยน " ² แต่แล้วเหตุการณ์ก็คลี่คลายไปในทางที่ดีเมื่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมโรเบิร์ต เคนเนดี (Attorney General Robert Kennedy) น้องชายของประธานาธิบดีเคนเนดี ได้หาช่องทางเพื่อเปิดการเจรจายุติปัญหาระหว่างเคนเนดีกับครุสชอฟ ในที่สุดสหรัฐยอมให้คำรับรองว่าจะไม่รุกรานคิวบา และโซเวียตยอมถอนขีปนาวุธออกจากคิวบา ³ เหตุการณ์นี้ทำให้จีนโจมตีโซเวียตว่าขี้ลาดและอ่อนข้อให้กับพวกจักรวรรดินิยม ในวันที่ 4 พฤศจิกายน ค.ศ. 1962 โซเวียตได้แถลงแก้ว่าเหตุการณ์ในคิวบาเป็นการอ่อนข้อของทั้งสองฝ่าย เป็นการอ่อนข้อต่อความจริงและสันติภาพ ซึ่งเป็นการกระทำที่อ้อมช้อมต่อกันด้วยปัญญา ⁴

นโยบายต่างประเทศใหม่ของโซเวียตมิได้สร้างผลกระทบเฉพาะในกลุ่มประเทศคอมมิวนิสต์เท่านั้นหากยังมีผลไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างโซเวียตกับประเทศในโลกที่ 3 อีกด้วย โซเวียตให้ความสนใจกับประเทศในโลกที่ 3 มาตั้งแต่กลางทศวรรษ 1950 โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของตนด้วยการช่วยเสริมสร้างความมั่นคงให้กับบรรดาประเทศที่มีอาณาเขตติดกับตน ⁵ และเป็นไปตามนโยบายการอยู่ร่วมกันโดยสันติกับประเทศต่างอุดมการณ์อีกด้วย ดังนั้นนโยบายต่างประเทศจีนและโซเวียตในกลางทศวรรษ 1950 จึงออกมาในรูปแบบแข่งขันกันสร้างความสัมพันธ์กับประเทศต่างอุดมการณ์ ทั้งประเทศที่เป็นกลางและประเทศอื่น ๆ ที่มีได้อยู่ในกลุ่มประเทศคอมมิวนิสต์ จะเห็นได้จากท่าทีของจีนที่ให้ความสำคัญแก่อินเดียในฐานะประเทศที่ 3 และไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด ทั้งๆ ที่ก่อนหน้านี้จีนไม่เคยยอมรับประเทศที่มี

¹ สโธรบ ทัลบอตต์. (2517). เล่มเดิม. หน้า 308.

² แหล่งเดิม. หน้า 315 - 316.

³ Peter Jones & Sian Kevill. (1985). *op.cit.* p.26.

⁴ จีรศักดิ์ มุกิตาภรณ์. (2508). เล่มเดิม. หน้า 38.

⁵ นรนิติ เศรษฐบุตร. (2520). เล่มเดิม. หน้า 12.

เจตนารมณ์ไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด โดยโจวเอินไหลเดินทางไปเยือนอินเดียอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 25-28 มิถุนายนค.ศ. 1954 ในระหว่างนั้นท่านได้แสดงความกระตือรือร้นโดยการพบปะปรึกษากับนายกรัฐมนตรีอินเดีย ยาวฮาร์ลาล เนห์รู (Jawaharlal Nehru) ถึง 6 ครั้ง และเนห์รูได้เยือนจีนอย่างเป็นทางการเป็นการตอบแทนในวันที่ 19-30 ตุลาคม ค.ศ. 1954 เหมาเจ๋อตุงก็ได้พบปะปรึกษากันกับเนห์รูถึง 4 ครั้ง นอกจากนั้นในพิธีต้อนรับและอำลาที่สนามบินของทั้ง 2 ประเทศ ทั้ง 2 ฝ่ายระดมคนไปแสดงนับเรือนแสน¹ อีกทั้งต่อมาจีนกับอินเดียได้ลงนามในข้อตกลงเกี่ยวกับทิเบตในเดือนมิถุนายนค.ศ. 1954 โดยอินเดียยอมรับฐานะของจีนในทิเบตและจีนก็ยอมรับหลักการปัญจศีล หรือหลัก 5 ประการของการอยู่ร่วมกันโดยสันติ (Peaceful Coexistence) ซึ่งประกอบด้วย

1. เคารพในอธิปไตยและบูรณภาพแห่งดินแดนของกันและกัน
2. ไม่ก้าวร้าวรุกรานซึ่งกันและกัน
3. ไม่แทรกแซงกิจการภายในของกันและกัน
4. ปฏิบัติอย่างเท่าเทียมต่อกัน
5. อยู่ร่วมกันโดยสันติ²

ต่อมาโจวเอินไหลได้เดินทางไปยังพม่าและได้ลงนามในข้อตกลงที่คล้ายคลึงกัน ในเดือนเมษายน ค.ศ. 1955 โจวเอินไหลได้เข้าร่วมประชุมของกลุ่มประเทศแอฟริกา-เอเชีย (Afro - Asian) ที่บันดุง (Bandung) ประเทศอินโดนีเซีย การประชุมที่บันดุงเปิดโอกาสให้โจวเอินไหลในฐานะผู้แทนของสาธารณรัฐประชาชนจีนได้พบปะเจรจากับผู้แทนของประเทศต่าง ๆ จีนได้แถลงหลักการอยู่ร่วมกันโดยสันติและพยายามที่จะสร้างความยอมรับนับถือและความรับผิดชอบในฐานะประเทศที่เฝ้าหาสันติภาพกับทุกประเทศ ภาพลักษณ์ของจีนในช่วงนี้ดีขึ้นมาก จีนได้ขยายการให้ความช่วยเหลือต่างประเทศที่มีใช้คอมมิวนิสต์เป็นครั้งแรกในค.ศ. 1956 โดยให้ความช่วยเหลือแก่ กัมพูชา ลังกา อินโดนีเซีย และเยเมน เป็นต้น ในช่วงนี้นับว่าจีนได้ประสบความสำเร็จทางด้านนโยบายต่างประเทศในการเชื่อมสัมพันธ์กับมิตรประเทศมากขึ้น เมื่อความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับโซเวียตมาถึงจุดแตกหัก ประเทศในโลกที่ 3 ก็ยิ่งทวีความสำคัญในตัวเองขึ้น เหตุผลข้อหนึ่งที่ทำให้โซเวียตตัดสินใจให้ความช่วยเหลือต่อประเทศใน

¹เขียน ชีววิทย์. (2541). นโยบายต่างประเทศจีน. หน้า 410.

²Immanuel C. Y. Hsu. (1990). *op.cit.* p.662.

โลกที่ 3 คือการกำจัดอิทธิพลจีนออกไปจากประเทศนั้น หรือใช้ประเทศนั้นเพื่อสกัดกั้นการขยายอำนาจของจีน เช่นกรณีการปะทะบริเวณชายแดนจีน - อินเดีย¹ ในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1959 โซเวียตไม่ช่วยเหลือจีนแต่ประกาศตัวเป็นกลางและยังให้ความช่วยเหลืออินเดียมากขึ้นเป็น 2 เท่า โดยเสนอให้เครดิตที่มีมูลค่ากว่า 375 ล้านดอลลาร์แก่อินเดีย เพื่ออินเดียจะได้ใช้ในโครงการ 5 ปีครั้งที่ 3 ข้อตกลงนี้ได้รับการลงนามในวันที่ 13 กันยายน ค.ศ. 1959 ขณะที่อินเดียกับจีนกำลังมีข้อพิพาทพรมแดนกันอยู่² ครุสชอฟได้เดินทางไปเยือนอินเดียและอินโดนีเซียในระหว่างที่เกิดกรณีพิพาท และได้สดุดีมิตรภาพระหว่างโซเวียตกับอินเดียและอินโดนีเซียโดยไม่ให้เกียรติยกย่องจีนเลย สำหรับในโลกสังคมนิยมนั้นหากไม่ได้กล่าวถ้อยกย่องนั้นคือการกำลังดูหมิ่นกัน³

ต่อมาในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1962 ได้เกิดกรณีพิพาทกรณีเส้นแม่โขงอีกครั้ง จีนได้ตัดสินใจแก้ปัญหาโดยการใช้อำนาจยึดพื้นที่ที่เป็นปัญหาไว้ นอกจากโซเวียตจะประณามจีนแล้วยังให้ความช่วยเหลือแก่อินเดียอีกด้วย เช่น ขายเครื่องบินมิก 21 (MIG 21) และการให้ความ

ปัญหาเกิดจากทิเบตที่อยู่ภายใต้อำนาจอธิปไตยของจีน ภายหลังจากอังกฤษได้อินเดียเป็นเมืองขึ้นแล้วได้พยายามแผ่อิทธิพลเข้าไปในทิเบต เพราะจีนสมัยราชวงศ์ชิงไม่มีการปกครองโดยตรง อังกฤษต้องการใช้ทิเบตเป็นรัฐกันชนระหว่างอินเดียนกับจีน ภายหลังจากไคโลมาของค์ที่ 13 พยายามต่อต้านจีนโดยหันไปพึ่งอังกฤษ เซอร์เฮนรี แม็คมาฮอนในฐานะรัฐมนตรีอินเดียเห็นเป็นโอกาสอันดี จึงเชิญผู้แทนทิเบตกับผู้แทนรัฐบาลจีนมาเจรจาทำสัญญา ในวันที่ 3 กรกฎาคม ค.ศ. 1914 กำหนดเส้นพรมแดนระหว่างอินเดียนกับทิเบตที่เรียกภายหลังว่า " เส้นแม็คมาฮอน " โดยเลื่อนเอาดินแดนทิเบตตามแนวยอดเขาหิมาลัยทางด้านตะวันออกของภูฐาน 2,000 ตารางไมล์มาผนวกเข้ากับจักรภพอังกฤษ รัฐบาลจีนไม่ว่าจะเป็นสมัยหยวนซื่อไข่หรือเจียงไคเช็คจนถึงเหมาเจ๋อตงล้วนปฏิเสธสัญญาดังกล่าว เมื่อเกิดกรณีพิพาทเรื่องพรมแดนในสมัยเนห์รูเป็นนายกรัฐมนตรีอินเดีย ผู้นำจีนเห็นว่าทั้ง ๆ ที่โซเวียตเป็นผู้นำค่ายสังคมนิยมแท้ ๆ แต่กลับไม่ยอมพิจารณาหรือรับรู้ถึงความเป็นมาของเรื่องราว มีหน้าซำยังเห็นสมควรให้จีนถือตามเส้นแม็คมาฮอน ทั้ง ๆ ที่จีนถือว่าตนเป็นฝ่ายถูกต้อง ดู ทวีป วรดิลก. (2538). ประวัติศาสตร์จีน. หน้า 1120.

นรินดี เศรษฐบุตร. (2520). เล่มเดิม. หน้า 114.

เขียน ธีรวิทย์. (2509). นโยบายต่างประเทศของจีนคอมมิวนิสต์. หน้า 50.

ช่วยเหลือทางการทหาร¹ จะเห็นว่าระยะนี้ทั้งจีนและโซเวียตแสดงจุดมุ่งหมายในการดำเนินนโยบายต่างประเทศเพื่อผลประโยชน์แห่งชาติชัดเจนขึ้น และให้ความสำคัญมากกว่าอุดมการณ์ของโลกคอมมิวนิสต์ โซเวียตให้ความสำคัญกับอินเดียซึ่งเป็นประเทศต่างอุดมการณ์มากกว่าจีนซึ่งเป็นประเทศที่ปกครองด้วยลัทธิสังคมนิยม เพราะความขัดแย้งระหว่างจีนกับโซเวียตมีเรื่องผลประโยชน์ที่ขัดกันเข้ามาเกี่ยวข้อง ทำให้ยากจะประสานได้แม้ว่าหลายประเทศจะพยายามไกล่เกลี่ย

ในค.ศ. 1963 อังกฤษ สวีเดน และบรรดาประเทศสังคมนิยมได้เสนอให้มีการยุติการโต้เถียงปัญหาความขัดแย้งกันอย่างเปิดเผยที่ดำเนินอยู่ในขณะนั้น แต่ความพยายามของนานาประเทศไม่เป็นผลสำเร็จ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อโซเวียตได้ลงนามในสนธิสัญญาห้ามทดลองนิวเคลียร์บางส่วนกับอังกฤษและสหรัฐในวันที่ 25 กรกฎาคม ค.ศ. 1963 จีนต่อต้านการลงนามในครั้งนี้เพราะว่าจีนกำลังทำการค้นคว้าอาวุธนิวเคลียร์และคาดว่าอีกไม่นานจะประสบความสำเร็จ จึงไม่เห็นด้วยกับการห้ามทดลองอาวุธตามสนธิสัญญา ในระหว่างที่มีการเจรจาเกี่ยวกับจัดทำสนธิสัญญาดังกล่าว โซเวียตได้เริ่มหารือกับจีนเพื่อแสวงหาช่องทางแก้ไขความขัดแย้งระหว่างกัน โดยฝ่ายโซเวียตคาดว่าจะการที่ตนเปิดการเจรจากับฝ่ายตะวันตกอาจทำให้จีนมีท่าทีผ่อนปรน แต่การเจรจาไม่บรรลุถึงความตกลงแต่อย่างใด²

ปลายเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1964 โซเวียตได้มีจดหมายถึงบรรดาประเทศคอมมิวนิสต์ 26 ประเทศ ให้มาประชุมร่วม ณ กรุงมอสโก ในวันที่ 15 ธันวาคม เพื่อจัดให้เป็นแถลงการณ์ที่จะมีการประชุมพรรคคอมมิวนิสต์ทั่วโลกในกลางค.ศ. 1964 และกล่าวว่าถ้าจีนปฏิเสธการร่วมประชุม จีนจะต้องรับผิดชอบต่อการแตกแยกของขบวนการคอมมิวนิสต์ แท้จริงแล้วอาจเป็นไปได้ว่าโซเวียตต้องการใช้เวทีนี้เป็นการโจมตีบังคับจีนให้ยอมจำนนหรือตัดจีนออกจากวงการคอมมิวนิสต์¹ แต่จีนก็ปฏิเสธที่จะเข้าร่วมการประชุมใด ๆ ทั้งสิ้น จะเห็นได้ว่าโซเวียตพยายามแสดงให้ประเทศต่าง ๆ เห็นว่าจีนไม่มีศักยภาพในการเป็นผู้นำเท่าที่โซเวียตเป็นอยู่ พยายามจะลดความสำคัญของจีนลงในสายตาของประเทศในกลุ่มสังคมนิยมต่าง ๆ ในความเป็นจริงแล้ว มาถึงทศวรรษนี้โซเวียตไม่ได้มีความสำคัญต่อประเทศเหล่านี้มากเท่าที่ผ่านมา เพราะนโยบายการควบคุมประเทศต่าง ๆ ของโซเวียต ทำให้ประเทศคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันออกไม่พอใจและ

¹ จีรศักดิ์ มุกิตาภรณ์. (2508). เล่มเดิม. หน้า 37.

² วไล ฌ. ป้อมเพชร และ น.ช. ญาณวุฒิ. (2516). สหภาพโซเวียต. หน้า 119.

พยายามปลีกตัวออกจากโซเวียตอยู่แล้ว เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นระหว่างจีนและโซเวียต ประเทศต่าง ๆ ที่ไม่พอใจโซเวียตเป็นทุนอยู่จึงได้แยกตัวออกมาโดยเข้าข้างจีนบ้าง หรือไม่เช่นนั้น ก็ดำเนินนโยบายเป็นกลางระหว่าง 2 ประเทศนี้ เพื่อเป็นการแสดงออกว่าจะเริ่มดำเนินนโยบาย ในแบบของตนเองแล้ว

ต่อมาการเมืองในโซเวียตเปลี่ยนแปลงไป เมื่อครุสชอฟถูกถอดออกจากตำแหน่งในวันที่ 14 ตุลาคม ค.ศ. 1964 เป็นที่คาดหมายว่าหลังจากนี้ความสัมพันธ์ของทั้ง 2 ประเทศคงจะกลับมา คินดีกันได้หากความขัดแย้งมีสาเหตุมาจากตัวผู้นำของทั้ง 2 ประเทศ แต่สถานการณ์กลับ ไม่ได้เป็นเช่นนั้น เพราะนโยบายของโซเวียตได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว ประการแรกคือการ เปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศอย่างสิ้นเชิงจากสมัยสตาลิน ประการที่ 2 คือการดำเนิน นโยบายเป็นปรปักษ์กับลัทธิสตาลิน ดังนั้นเพียงการเปลี่ยนตัวผู้นำไม่ได้ทำให้มีการเปลี่ยนแปลง ในความสัมพันธ์ระหว่างจีนและโซเวียตมากนัก อย่างไรก็ตามการสิ้นอำนาจของครุสชอฟ ก็ได้ทิ้งทั้งปัญหาภายในและภายนอกประเทศให้กับรัฐบาลชุดใหม่

3.3 นโยบายต่างประเทศของเบรชเนฟ

ในวันที่ 16 ตุลาคม ค.ศ. 1964 เหมาได้ส่งสาส์นแสดงความยินดีไปยังผู้นำคนใหม่ของ โซเวียต คือลีโอนิด เบรชเนฟ (Leonid Brezhnev) ซึ่งเข้ารับตำแหน่งเลขาธิการพรรคคนที่ 1 (First Secretary of the Party) และอเล็กซี โคซีกิน (Alexei Kosygin) นายกรัฐมนตรี มีความ ว่า " ความสัมพันธ์ที่แตกร้าวระหว่างจีนและโซเวียตจะได้รับการพัฒนาที่ดีขึ้น " ² โจวเอินไหลยัง ได้เดินทางไปร่วมฉลองวันครบรอบปีที่ 47 ของการปฏิวัติบอลเชวิกในวันที่ 5 พฤศจิกายน ค.ศ. 1964 ต่อมาในวันที่ 22 พฤศจิกายน หนังสือพิมพ์ห่งฉิงของจีนได้ตีพิมพ์บทความ " ทำไม ครุสชอฟจึงสิ้นอำนาจ " (Why Khrushchev fell) บทความนี้ได้กล่าวประณามว่า ภายใต้อำนาจการกระทำของครุสชอฟทำให้โซเวียตเข้าสู่ยุคที่เสื่อมที่สุด บทความนี้ได้ชี้ให้เห็นว่า ครุสชอฟดำเนินการผิดพลาด 12 ประการดังต่อไปนี้

1 ด้วยการใช้นโยบายโจมตีลัทธิบูชาบุคคูล ได้โจมตีสตาลินผู้นำของพรรคคอมมิวนิสต์ โซเวียตและผู้นำของประชาชนชาวโซเวียต การต่อต้านสตาลินเป็นการปฏิบัติต่อลัทธิ

จิรศักดิ์ มุทิตาภรณ์. (2508). เล่มเดิม. หน้า 51.

Peter Jones & Sian Kevill. (1985). *op.cit.* p.60.

มาร์กซ - เลนิน

2 ครุสชอฟได้ละเมิดต่อประกาศและแถลงการณ์ของพรรคคอมมิวนิสต์ค.ศ. 1957 และค.ศ. 1960 โดยร่วมมือกับสหรัฐ และในกรณีคิวบา ครุสชอฟได้ยอมให้สหรัฐลบหลู่เกียรติของโซเวียตอย่างไม่เคยมีมาก่อนเลยนับตั้งแต่การปฏิวัติสำเร็จในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1917

3 ครุสชอฟได้กระทำการร่วมมือกับสหรัฐในการป้องกันไม่ให้จีนผลิตอาวุธนิวเคลียร์ด้วยการลงนามในสนธิสัญญาห้ามทดลองนิวเคลียร์บางส่วนกับสหรัฐและอังกฤษ การกระทำของครุสชอฟดังกล่าวเป็นการขายผลประโยชน์ของประชาชนชาวโซเวียตและประชาชนในค่ายสังคมนิยมและประชาชนที่รักสันติภาพทั้งหลาย

4 ด้วยวิธีการเปลี่ยนแปลงอย่างสันติไปสู่ลัทธิคอมมิวนิสต์ ครุสชอฟเป็นอุปสรรคขัดขวางขบวนการปฏิวัติของประชาชนที่อยู่ในประเทศทุนนิยม

5 ภายใต้สัญลักษณ์ของการอยู่ร่วมกันโดยสันติ ครุสชอฟได้ขัดขวางและเป็นปฏิปักษ์ต่อขบวนการต่อสู้เพื่อเสรีภาพของชาติด้วยการร่วมมือกับสหรัฐ เช่น ในการให้ผู้แทนของโซเวียตลงคะแนนเสียงสนับสนุนส่งกำลังไปคองโก

6 ครุสชอฟไม่เพียงแต่ละเมิดคำแถลงการณ์ในค.ศ. 1960 ในมติที่ว่า ประเทศยูโกสลาเวียกำลังกลับไปสู่ระบบนายทุน หากยังเข้าข้างดีได้ว่าเป็นพวกที่มีความคิดหรืออุดมการณ์เหมือนกัน

7 ครุสชอฟทำความผิดอย่างร้ายแรงที่ได้ประณามอัลบาเนีย และตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศนั้น

8 ครุสชอฟได้จ้งเกลียดชังต่อพรรคคอมมิวนิสต์จีนอันสืบเนื่องมาจากพรรคคอมมิวนิสต์จีนได้ขัดขวางการดำเนินการต่าง ๆ ของครุสชอฟ ซึ่งเป็นเหตุให้ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับโซเวียตเสื่อมลง

9 ครุสชอฟได้ละเมิดหลักการปฏิบัติระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์ด้วยการแทรกแซงภายในของประเทศอื่นภายใต้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ

10 ครุสชอฟนอกจากจะละเมิดหลักความเสมอภาคในการปฏิบัติระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์แล้ว ยังทำยิ่งใหญ่ด้วยการพยายามอย่างผิด ๆ ในการที่จะให้มีการประชุมพรรคคอมมิวนิสต์ 26 ประเทศขึ้น และให้เตรียมการประชุมนี้มีขึ้นในระหว่างวันที่ 15 ธันวาคม ค.ศ. 1964

11 ครุสซอฟไม่เพียงแต่ละเมิดต่อหลักการปฏิบัติกันด้วยความเสมอภาค ยังพยายามที่จะดำเนินการปิดบังและเป็นปฏิปักษ์ต่อหลักการนี้

12 ครุสซอฟพยายามที่จะทำให้ประเทศโซเวียตซึ่งเป็นประเทศสังคมนิยมประเทศแรกในโลกที่สร้างด้วยหยาดเหงื่อของเลนินและสตาลินกลับไปสู่ลัทธินายทุน

จากบทความนี้ จีนตั้งใจจะชี้ให้ผู้นำคนใหม่ของโซเวียตเห็นความผิดพลาดของครุสซอฟ และหวังว่าโซเวียตจะหันไปใช้นโยบายเดิมในสมัยสตาลิน แต่ความหวังของจีนไม่บรรลุผล เนื่องจากเบรชเนฟได้ยืนยันที่จะดำเนินนโยบายต่างประเทศเช่นเดียวกับครุสซอฟ ทั้งยังพบว่า ผู้นำคนใหม่ของโซเวียตมีนโยบายที่ล้าลึกและมีเล่ห์เหลี่ยมมากกว่าครุสซอฟอีกด้วย¹

เดือนมกราคม ค.ศ. 1965 นายกรัฐมนตรีโคชีกินได้แถลงนโยบาย ณ สภาเปรซีเดียม โดยมีสาระสำคัญเกี่ยวกับโครงการของรัฐค.ศ. 1965 เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจของโซเวียต สดุด์ท้ายโคชีกินได้กล่าวถึงนโยบายต่างประเทศของโซเวียตว่า

... ในด้านนโยบายต่างประเทศของโซเวียตคือประกันให้มีภาวะสันติอยู่เพื่อการก่อสร้างสังคมนิยมและคอมมิวนิสต์ และการป้องกันมิให้เกิดสงครามโลกครั้งใหม่ขึ้น เป็นนโยบายของการปฏิบัติตามหลักการอยู่ร่วมกันโดยสันติระหว่างประเทศที่มีระบบต่างกัน นโยบายสันติภาพของเลนินตามที่รัฐบาลโซเวียตดำเนินอยู่นั้นได้ผ่านการทดสอบอย่างยากลำบากมาแล้วกว่าครั้งหนึ่ง แม้ว่าจักรวรรดินิยมจะใช้เล่ห์เหลี่ยมประการใดก็ตาม ความคิดการอยู่ร่วมกันโดยสันติยังฝังในจิตใจของประชาชน และการปฏิบัติของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศยิ่ง ๆ ขึ้นนี้ ได้ทำให้สามารถบรรลุถึงความผ่อนคลายความตึงเครียดระหว่างประเทศได้บ้าง การตกลงกันในเรื่องการห้ามทดลองนิวเคลียร์บางส่วน และการลดอาวุธนี้เป็นการปฏิบัติเพื่อการบรรลุถึงซึ่งการผ่อนคลายความตึงเครียดของโลก และการที่ผู้นำฝ่ายตะวันตกได้พูดถึงความปรารถนาในการผ่อนคลายความตึงเครียดระหว่างประเทศนั้นเป็นสิ่งที่โซเวียตจะรับไว้พิจารณา ...²

¹ น.ชญานูตม์. (2511). *เล่มเดิม*. หน้า 58.

² จีรศักดิ์ มุทิตาภรณ์ (2508). *เล่มเดิม*. หน้า 54. อ้างอิงมาจาก เอกสารโฆษณา. (1965).

ความสัมพันธ์ระหว่างจีนและโซเวียตในยุคผู้นำเบรชเนฟจึงไม่ต่างจากยุคครุสชอฟเท่าใดนัก โดยเฉพาะช่วงปลายทศวรรษ 1960 เป็นช่วงที่สงครามเวียดนามกำลังดำเนินไปอยู่อย่างรุนแรง และภายในจีนก็ปั่นป่วนด้วยกระแสการปฏิวัติวัฒนธรรม ความสัมพันธ์จีน-โซเวียตจึงเครียดหนักขึ้นทุกที นักศึกษาและคณะทูตโซเวียตถูกขับออกจากจีนในค.ศ. 1966 และโซเวียตก็ตอบโต้ด้วยการขับนักศึกษาจีนในเดือนตุลาคมปีเดียวกัน การโจมตีนโยบายของจีนซึ่งเคยระงับไปหลังจากที่ครุสชอฟหมดอำนาจก็กลับมาเริ่มใหม่อย่างรุนแรง จีนถูกกล่าวหาว่าไม่เพียงแต่สร้างความแตกแยกขึ้นในขบวนการคอมมิวนิสต์เท่านั้น แต่ยังบ่อนทำลายความพยายามในการปลดปล่อยชาติต่าง ๆ ซึ่งก็เท่ากับเป็นการอำนวยความสะดวกให้แก่พวกจักรวรรดินิยม ในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1967 การปะทะกันตามพรมแดนปะทุขึ้นอย่างรุนแรงใกล้ ๆ กับที่บรรจบกันของแม่น้ำอามูร์และอุสซูรี อันเป็นดินแดนที่เป็นกรณีพิพาทอยู่แล้ว

จะเห็นได้ว่าเมื่อสิ้นทศวรรษ 1960 มอสโกพยายามทุกวิถีทางที่จะยับยั้งการท้าทายของปักกิ่ง แต่มาตรการบางอย่างที่โซเวียตนำมาใช้กลับทำให้ความสัมพันธ์ที่ร้าวฉานอยู่แล้วทรุดลงไปอีก มาตรการที่เป็นการคุกคามมากที่สุดของโซเวียตคือการเสริมสร้างกำลังทหารตามแนวพรมแดนจีนในช่วงปลายทศวรรษ 1960 จากเดิมเคยมีอยู่ 15 กองพลในค.ศ. 1967 ได้เพิ่มเข้าไปอีก 15 กองพล¹ กองกำลังเหล่านี้มีอาวุธที่ดีกว่าของจีนมาก การเพิ่มกำลังตามแนวพรมแดนจีนของโซเวียตจึงเป็นการกดดันจีนอย่างมาก นอกจากนี้จีนยังระแวงโซเวียตในกรณีเชโกสโลวะเกีย กล่าวคือวันที่ 20 สิงหาคม ค.ศ. 1968 กำลังทหารโซเวียตพร้อมด้วยกองกำลังจากโปแลนด์ เยอรมนีตะวันออก ฮังการี และบัลแกเรีย ได้ยกทัพเข้าสู่ดินแดนเชโกสโลวะเกียเพื่อยึด

ครองและปราบกลุ่มของดুবเชค (Alexander Dubcek)¹ หลังจากเหตุการณ์นี้แล้วเบรชเนฟได้กำหนดหลักการขึ้นใหม่สำหรับดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์ซึ่งเรียกว่าหลักการเบรชเนฟ (Brezhnev Doctrine) คือประกาศยืนยันความเป็นเอกราชในประเทศยุโรปตะวันออกที่เป็นบริวารของโซเวียต โดยจะไม่ยอมให้ฝ่ายตะวันตกเข้าไปมีอิทธิพล และถือว่าอธิปไตยของประเทศค่ายสังคมนิยมของโซเวียตจะต้องมีขอบเขตจำกัด โซเวียตอาจจะเข้าแทรกแซงได้ถ้าเห็นว่าเป็นอันตรายต่ออุดมการณ์ ผลประโยชน์และความมั่นคง² จึงมีปฏิกริยาโต้ตอบลัทธิเบรชเนฟทันที โดยได้ประมาณว่าโซเวียตเป็นพวกจักรวรรดินิยมและสังคมนิยมฟาสซิสต์ (Social Fascism)³ มีผู้ให้ข้อสังเกตเหตุการณ์ในระยะนี้ว่า

วไล ฅ.ป้อมเพชร และ น. ชญานุตม์. (2516). อ้างแล้ว. หน้า 122. วิฤตการณ์ที่โซเวียตใช้กำลังเข้าปราบปรามประชาชนเชคโกสโลวะเกีย ในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1968 เกิดจากความคิดเสรีนิยมของบุคคล 2 คน คือ ศาสตราจารย์โอตา ซิค (Ota Sik) ผู้เชี่ยวชาญทางด้านเศรษฐศาสตร์ชาวเชค และอเล็กซานเดอร์ ดุบเชค ประธานาธิบดี ได้หันมาใช้นโยบายระบบตลาด คือการค้าโดยพิจารณาตามอุปสงค์อุปทานเป็นสำคัญ รัฐไม่ให้เงินสนับสนุน ให้แต่ละโรงงานหาทุนเอง เมื่อผลิตได้สามารถนำออกจำหน่ายในท้องตลาดโดยไม่ต้องนำรายได้ทั้งหมดส่งเข้ารัฐ แต่สามารถเก็บไว้เพื่อขยายการผลิตต่อไป โซเวียตไม่เห็นด้วยกับนโยบายนี้ เพราะจะทำให้เชคโกสโลวะเกียกลายเป็นประเทศทุนนิยมและออกนอกระบบสังคมนิยมแบบโซเวียตไปในที่สุด ในวันที่ 20 สิงหาคม ค.ศ. 1968 โซเวียตจึงได้เป็นผู้นำขบวนการนำกองทัพองค์การสนธิสัญญาออร์ซอบุกเข้าเชคโกสโลวะเกีย การรุกรานสิ้นสุดลงด้วยการลงนามในสนธิสัญญาระหว่างโซเวียตกับเชคโกสโลวะเกีย โดยฝ่ายหลังยินยอมให้กองทัพโซเวียตมาตั้งในประเทศตนได้ชั่วคราว และต่อมาในเดือนมีนาคมค.ศ. 1968 ดุบเชคจึงได้ถูกปลดอย่างเป็นทางการ ดู ประทุมพร วัชรเสถียร. (2521). เล่มเดิม. 2521. หน้า 144 - 147.

¹ดำริรัตน์ รัตนรังสี. (2538). เล่มเดิม. หน้า 210.

²Peter Jones & Sian Kevill. (1985). *op.cit.* p.85.

ไม่เพียงแต่โซเวียตจะเริ่มตั้งกองกำลังสำคัญอยู่ตามแนวพรมแดนจีนเท่านั้น แต่การที่มอสโคว์
 รุกรานเชโกสโลวะเกียในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1968 และประกาศหลักการในเวลาต่อมาว่าด้วย
 " อธิปไตยจำกัด " สำหรับประเทศสังคมนิยมได้ก่อให้เกิดลู่ทางความเป็นไปได้ที่ว่า สาธารณรัฐ
 ประชาชนจีนจะเป็นเป้าต่อไปสำหรับการข่มขู่คุกคามหรือไม่ก็เป็นการโจมตีทางทหารโดยตรงเลย
 ที่เดียวหลังจากรุกรานเชโกสโลวะเกียแล้ว นี่เองที่สหภาพโซเวียตถูกตราหน้าเป็นครั้งแรกโดย
 บทวิจารณ์ของจีนว่าเป็น " รัฐจักรวรรดินิยมแบบสังคมนิยม " นั่นคือเป็นสังคมนิยมแต่เพียง
 ในนามแต่โดยพฤติกรรมแล้วเป็นจักรวรรดินิยม...¹

นโยบายของโซเวียตระยะนี้พยายามที่จะโดดเดี่ยวจีนแต่ก็ไม่ค่อยจะประสบความสำเร็จ
 สำเร็จ ทั้ง ๆ ที่ภาพพจน์ของเหมาที่ถูกมองจากสายตานานาประเทศไม่ดีขึ้น เนื่องจากเหตุการณ์
 ปฏิวัติวัฒนธรรม หากนโยบายที่แข็งกร้าวของเบรชเนฟทำให้บรรดาประเทศในยุโรปตะวันออก
 กังวลในอิทธิพลของโซเวียต โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อความแตกร้าวกับจีนดำเนินมาถึงจุดแตกหัก
 โดยมีการใช้กำลัง เนื่องจากปัญหาชายแดนบริเวณแม่น้ำอุสซูรี เกิดเหตุการณ์นอง
 เลือดเพื่อแย่งชิงเกาะตามันสกี (Damansky หรือเรียกภาษาจีนว่าเงินเป่า Chen Bao)² ทั้ง 2

¹ Jonathan D. Pollack. (1982). *Sino - Soviet Relations in Strategic Perspective*. p.278.

² ปัญหาเรื่องดินแดนมีพื้นฐานมาจากประวัติศาสตร์ โดยจีนถือว่าการทำสัญญากับรัสเซียสมัย
 ชาร์ 2 ฉบับคือ สนธิสัญญาเนอชินสค์ ค.ศ. 1689 กับสนธิสัญญาเคียตเซ ค.ศ. 1727 ทำให้ต้องสูญเสียดินแดน
 ไปตามสนธิสัญญาฉบับแรก 93,000 ตารางไมล์ และฉบับที่ 2 40,000 ตารางไมล์ แม้ว่าโดยทั่วไปจะถือ
 ว่า สนธิสัญญาทั้ง 2 ฉบับเป็นสนธิสัญญาที่ทำกันด้วยความเสมอภาค แต่ตามสนธิสัญญาไอกุนค.ศ. 1858
 จีนสมัยจักรพรรดิเสียนเฟิงก็ยอมยกดินแดนให้รัสเซียมีพื้นที่ถึง 185,000 ตารางไมล์ ต่อมารัสเซียทำสนธิ
 สัญญากับจีนอีกในค.ศ. 1860 ซึ่งยืนยันข้อความสนธิสัญญาไอกุน จีนยอมยกดินแดนให้รัสเซียอีก 133,000
 ตารางไมล์ทางด้านตะวันออกของแม่น้ำอุสซูรี แล้วยังมีสนธิสัญญาเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก ค.ศ. 1881 ผนวก
 เอาดินแดนจีนไปอีก 15,000 ตารางไมล์ ดู ทวีป วรดิลก. (2538). เล่มเดิม. หน้า 1125 - 1126
 ต่อมาเมื่อเลนินสถาปนาสหภาพโซเวียต ได้ให้สัญญาว่าจะแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมที่รัสเซียสมัยชาร์
 ได้ทำไว้กับจีน แต่จนกระทั่งมาถึงยุคของเหมาก็ยังไม่ได้รับการแก้ไขโดยเฉพาะในเรื่องดินแดน

ฝ่ายใต้เสริมสร้างกำลังทหารของตนตามแนวพรมแดนยาว 4,000 ไมล์ ประมาณกันว่าสหภาพโซเวียตเสริมกำลังทหารของตน 54 กองพลซึ่งมีพลราว 1 ล้านคน และเพียบพร้อมด้วยกำลังอาวุธนิวเคลียร์โจมตีระยะสั้นราว 900 ลูก ทั้งนี้ไม่นับขีปนาวุธระยะไกลอีก 200 ลูกที่เล็งเป้าไปยังจีน¹ ก่อนหน้านี้นี้ได้มีการเจรจาเรื่องพรมแดนในปักกิ่งวันที่ 25 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1964 แต่ต้องเลิกเจรจากันไปในวันที่ 15 ตุลาคมในปีเดียวกันนั่นเอง ผลที่ตามมาคือเหตุร้ายชายแดนทวีมากขึ้น การปะทะกันถี่ขึ้นและรุนแรงขึ้น ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1968 เบรชเนฟและโคซีกินก็ตัดสินใจดำเนินนโยบายแข็งกร้าวขึ้น ผลคือเกิดการปะทะกันด้วยกำลัง

ตามข้ออ้างของจีน นับตั้งแต่การเจรจาได้ล้มเลิกไปใน ค.ศ. 1964 จนถึงเดือนมีนาคม ค.ศ. 1969 โซเวียตได้ละเมิดพรมแดนของจีน 4,189 ครั้ง ความตึงเครียดทางชายแดนนี้ ทำให้เกิดการปะทะกันระหว่าง 2 ประเทศครั้งใหญ่ ๆ 2 ครั้งเมื่อวันที่ 2 มีนาคม กับวันที่ 14-15 มีนาคม ค.ศ. 1969 ในคืนวันที่ 1 - 2 มีนาคม ทหารจีนซึ่งพลอมตัวมากกว่า 300 คนได้ยกมายังเกาะเงินเป่า ขุดหลุมเป็นโพรงสำหรับหลบกระสุนในบริเวณป่าไม้เพื่อเอาไว้สำหรับชும்โจมตีโซเวียต และเข้าโจมตีทหารโซเวียตวันรุ่งขึ้น สามารถจับทหารโซเวียตไปเป็นเชลยได้ 19 คน พร้อมอาวุธยุทโธปกรณ์จำนวนหนึ่ง วันที่ 14-15 มีนาคม ทหารโซเวียตเป็นฝ่ายเริ่มก่อนโดยใช้รถถังและทหารจำนวนมาก ยังผลให้ทหารโซเวียตบาดเจ็บล้มตายไป 60 คน ส่วนทหารจีนบาดเจ็บและล้มตายมากกว่า 800 คน² จีนถึงกับระดมคนขุดอุโมงค์หลบภัยขนานใหญ่ทั่วกรุงปักกิ่ง เซียงไฮ้และตามเมืองใหญ่ ๆ³ โดยสะสมอาหาร น้ำและยารักษาโรคด้วย⁴

นโยบายต่างประเทศที่แข็งกร้าวในยุคเบรชเนฟทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างจีนและโซเวียตตึงเครียดขึ้น เนื่องจากทั้ง 2 ชาติไม่เพียงแต่เห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตนเท่านั้น ยังกระทำทุกวิถีทางที่จะให้อีกฝ่ายตกเป็นฝ่ายรับอีกด้วย ดังเช่นกรณีการประกาศหลักการเบรชเนฟที่ทำท่าจะเข้าแทรกแซงกิจการภายในของประเทศสังคมนิยมที่หันเหออกจากแนวทางของโซเวียต และการใช้กำลังทางทหารในเหตุการณ์สงครามชายแดน ค.ศ. 1969 ในปลายทศวรรษ 1960

¹ นรนิติ เศรษฐบุตร. (2520). *เล่มเดิม*. หน้า 36.

² ทวีป วรดิolk. (2538). *เล่มเดิม*. หน้า 1127.

³ เขียน ชีววิทย์. (2527). *จีนผลิตแผ่นดิน*. หน้า 86.

⁴ ทวีป วรดิolk. (2538). *เล่มเดิม*. หน้า 1129.

นโยบายของทั้ง 2 ประเทศยังมีแนวโน้มที่จะเปิดความสัมพันธ์กับสหรัฐซึ่งทำให้เพิ่มความระแวงระหว่างกันและความบาดหมางก็ยังคงดำเนินต่อไป

3.4 ความสัมพันธ์สามเส้า : โซเวียต จีน เวียดนาม

สงครามระหว่างเวียดนามกับฝรั่งเศสยุติลงด้วยการลงนามในสนธิสัญญาเจนีวา เวียดนามต้องผิดหวังกับผลการประชุมที่ออกมาเมื่อจีนและโซเวียตบีบให้เวียดนามซึ่งเป็นฝ่ายได้เปรียบสงครามยอมรับข้อกำหนดเส้นแบ่งเขตระหว่างเวียดนามเหนือและใต้ที่เส้นขนานที่ 17 รวมทั้งการกำหนดการเลือกตั้งทั่วไปเพื่อรวมเวียดนามในค.ศ. 1956 ที่เป็นเช่นนี้เพราะจีนเห็นว่าหากการเจรจายืดเยื้อออกไปรัฐบาลของมองแตส ฟรองซ์ซึ่งสัญญาว่าหากไม่สามารถแก้ปัญหาอินโดจีนได้ที่เจนีวา ภายในวันที่ 20 กรกฎาคม ค.ศ. 1954 จะลาออก ซึ่งจะเป็นผลเสียต่อเวียดนามเพราะรัฐบาลใหม่อาจจะต่อสู้ต่อไปและทำให้สหรัฐเข้าแทรกแซง ในขณะที่เดียวกันจีนไม่พร้อมที่จะทำสงครามใหญ่ ส่วนทางด้านโซเวียตก็ต้องเอาใจฝรั่งเศสเพื่อไม่ให้เข้าร่วมประชาคมป้องกันยุโรปกับสหรัฐ

ในสงครามเวียดนามช่วงแรก โซเวียตไม่ได้มีบทบาทเท่าใดนักเพราะว่าเวียดนามอยู่ไกลจากความสนใจของโซเวียต โซเวียตจะมุ่งความสนใจไปที่ยุโรปตะวันออกมากกว่าความช่วยเหลือที่โซเวียตให้เวียดนาม ส่วนใหญ่เป็นด้านเศรษฐกิจซึ่งเป็นจำนวนร้อยละ 7 ของความช่วยเหลือในประเทศสังคมนิยม และเป็นเพียงร้อยละ 10 ของความช่วยเหลือต่อประเทศที่ไม่ได้เป็นสังคมนิยม¹ อาจกล่าวได้ว่าช่วงแรกของสงครามเวียดนาม เวียดนามได้รับการช่วยเหลือจากจีนมากกว่าโซเวียต แต่ก็ยังไม่พอกับความต้องการของเวียดนาม เพราะความช่วยเหลือของจีนส่วนใหญ่เป็นรูปอาวุธเบา เวียดนามต้องการอาวุธหนักซึ่งโซเวียตมี ดังนั้นในระยะต่อมาเมื่อโซเวียตได้ยื่นความช่วยเหลือ ความสัมพันธ์ระหว่างเวียดนามกับโซเวียตจึงก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็วและกระชับกว่าจีน เพราะผลประโยชน์เป็นตัวเชื่อม โซเวียตได้ให้การสนับสนุนโดยการส่งเครื่องบิน จรวด รถถัง ปืนใหญ่ ปืนเล็ก กระสุนดินดำ และยุทโธปกรณ์อื่น ๆ ให้แก่สาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนาม อีกทั้งยังได้จัดให้โรงจักรโรงงานทั้งชุด ปัจจุบันในการขนส่งผลิตภัณฑ์น้ำมัน โลหะ เหล็กและไม่ใช้เหล็ก อาหาร ปุ๋ยเคมี ยารักษาโรค และสิ่งของอื่น ๆ อีกมาก

¹Douglas Pike. (1987). *Vietnam and The Soviet Union*. p.110

มายหลายประเภทให้แก่เวียดนาม สหภาพโซเวียตได้ให้การช่วยเหลือในการบูรณะปฏิสังขรณ์ โรงจักรโรงงาน สถานีไฟฟ้าที่ได้ถูกทำลายไปโดยถูกระเบิดของสหรัฐ สถาบันการศึกษาทางทหารของโซเวียตได้ฝึกอบรมนายทหารสำหรับหน่วยรบทุกประเภทของกองทัพประชาชนเวียดนาม มีนักศึกษาและผู้ฝึกงานเป็นจำนวนกว่า 10,000 คน¹ อิทธิพลโซเวียตจึงก่อตัวในเวียดนาม เหนือนับตั้งแต่นั้นมา

เมื่อฝรั่งเศสถอนตัวออกไปจากสงครามเวียดนามแล้ว สหรัฐได้เข้ามาแทรกแซงใน สงครามเวียดนามเพราะความกลัวการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ตามทฤษฎีโดมิโน ทั้งนี้โดย ให้การสนับสนุนโง่ ดินห์ เดียม (Ngo Dinh Diem) นายกรัฐมนตรีเวียดนามใต้ สหรัฐมองว่า เวียดนามใต้เป็นปราการต้านคอมมิวนิสต์ที่สำคัญ ดังนั้นจึงต้องคำจุนเวียดนามใต้ให้อยู่รอด รัฐบาลสหรัฐหลายสมัยจึงถือนโยบายให้ความช่วยเหลือเวียดนามใต้อย่างมาก นับตั้งแต่ กลางทศวรรษ 1950 เป็นต้นไป สนามสงครามเย็นก็ขยายจากยุโรปมายังเอเชียและแอฟริกา สำหรับในเอเชีย เวียดนามใต้มีความสำคัญในฐานะเป็นตัวแทนอุดมการณ์ของสหรัฐ จากค.ศ. 1955-1961 สหรัฐได้ให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและทางทหารแก่เวียดนามมากกว่า 1,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ และเมื่อถึงค.ศ. 1961 รัฐบาลของโง่ ดินห์ เดียมก็ได้รับความช่วยเหลือจาก สหรัฐสูงเป็นอันดับ 5 ในบัญชีบช่วยเหลือต่างประเทศของสหรัฐ²

ความช่วยเหลือของสหรัฐไม่ได้ทำให้กองทัพเวียดนามใต้ปฏิบัติการได้ผลเท่าใดนัก เพราะความไม่มีเสถียรภาพและความอ่อนแอในกองทัพเอง ประกอบกับระยะต่อมาเมื่อความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับโซเวียตเสื่อมลง และรัฐบาลของเบรชเนฟมีความคิดที่จะขยายอิทธิพลใน เวียดนาม เพราะหากประสบความสำเร็จก็เท่ากับเป็นการสร้างฐานอำนาจของตนขึ้น รวมทั้งเป็น การปิดกั้นจีนทางตอนใต้อีกด้วย ซึ่งประจวบกับสถานการณ์ภายในจีนอยู่ในช่วงปฏิวัติวัฒนธรรม ทำให้ต้องลดความช่วยเหลือเวียดนามลง เป็นเหตุให้โซเวียตสามารถแผ่อิทธิพลแทนที่จีนใน เวียดนามได้ง่าย ความช่วยเหลือของโซเวียตทำให้เวียดนามใต้ปฏิบัติการได้ผลมากยิ่งขึ้น เพราะ ประสิทธิภาพของอาวุธที่ทันสมัยนั่นเอง นับตั้งแต่กลางทศวรรษ 1960 ถึงสิ้นสุดสงคราม เวียดนามใต้ต่อสู้ด้วยความช่วยเหลือที่ได้รับจากโซเวียตเป็นส่วนใหญ่ เช่น ปลายเดือนมกราคม ค.ศ.1964 โซเวียตติดตั้งสถานีต่อสู้อากาศยานให้แก่เวียดนาม กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1965

ราอิช ตูซมูฮาเหม็ด. (2519). สหภาพโซเวียตกับประเทศไม่สังกัดกลุ่ม. หน้า 67.

ชาติชาย พจนานนท์. (ม.ป.ป). เล่มเดิม. หน้า 79 - 80.

ส่งปืนเรดาร์ต่อสู้อากาศยาน 1,500 กระบอก และต่อมาได้ส่งเครื่องบินรบและเครื่องบินทิ้งระเบิดให้แก่เวียดนาม¹ สรุปแล้วตั้งแต่ ค.ศ. 1965 - 1975 โซเวียตส่งยุทโธปกรณ์ให้เวียดนามเป็นเงินทั้งสิ้น 3,600 ล้านดอลลาร์ เจลีย์แล้วโซเวียตช่วยเหลือสงครามเวียดนามเป็นจำนวนร้อยละ 65 จีนร้อยละ 25 ยุโรปตะวันออกร้อยละ 10²

ตลอดระยะเวลาสงครามเวียดนาม เวียดนามทำตนเป็นผู้รับที่ดีมาโดยตลอด ทั้ง ๆ ที่ในความจริงเวียดนามไม่พอใจทั้งจีนและโซเวียต ในด้านจีน บทเรียนจากประวัติศาสตร์ที่เคยถูกจีนครอบงำและมีอาณาเขตที่ติดต่อกัน ทำให้เวียดนามระแวงระวังจีนอยู่ตลอดเวลา เวียดนามเกรงว่าการช่วยเหลือของจีนจะเป็นการขยายอิทธิพลเข้าสู่เวียดนาม นอกจากนี้ความเสียหายที่เวียดนามได้รับจากสงครามจะทำให้เวียดนามอ่อนแอลงและจีนจะเข้าครอบครองง่ายขึ้น ต่อมาเมื่อจีนมีปัญหาภายในประเทศไม่สามารถช่วยเหลือเวียดนามได้อย่างเต็มที่ เวียดนามจึงหันไปหาโซเวียตที่สามารถให้ความช่วยเหลือด้านยุทโธปกรณ์ทันสมัยซึ่งจีนไม่สามารถให้ได้ นอกจากนี้ความแตกต่างด้านเชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม รวมทั้งอาณาเขตที่ไม่ได้ติดต่อกันทำให้เวียดนามรู้สึกอึดอัดจากการกลืนชาติโดยโซเวียตจะไม่เกิดขึ้นได้ง่ายเช่นกรณีของจีน ด้วยความฉลาดของผู้นำเวียดนามรวมทั้งเกียรติภูมิของโฮจิมินห์ในขบวนการคอมมิวนิสต์สากล จึงเป็นปัจจัยที่ทำให้เวียดนามสามารถวางตัวเป็นกลางได้ในความขัดแย้งระหว่างจีนกับโซเวียต

ระหว่างสงครามเวียดนามยังดำเนินไปอยู่นั้น แม้จะมีการแย่งชิงการมีอิทธิพลเหนือเวียดนามเหนือระหว่างโซเวียตกับจีน แต่ทั้ง 2 ประเทศก็มีโอกาสได้ปรับความเข้าใจกัน เมื่อนายกรัฐมนตรีโคชีกินไปเยือนปักกิ่งในเดือนกันยายน ค.ศ. 1969 ในระหว่างการเดินทางกลับจากฮานอย ได้เข้าพบนายกรัฐมนตรีโจวเอินไหล และในเดือนต่อมามีการเจรจาปัญหาพรมแดนขึ้นใหม่อีกครั้ง จากนั้นพอสิ้นค.ศ. 1970 ทั้ง 2 ประเทศได้แลกเปลี่ยนทูตกันอีก รวมทั้งมีการร่วมลงนามกันในข้อตกลงใหญ่ ๆ ทางการค้า และในการประชุมสมัชชาพรรคครั้งที่ 24 ของสหภาพโซเวียต เดือนมีนาคม ค.ศ. 1971 ผู้นำโซเวียตยังยื่นข้อเสนอแก่จีนเพื่อปรับปรุงสัมพันธภาพ เบลสเนฟกล่าวว่า "สถานการณ์ในตอนนี้อาจจำเป็นต้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน" พร้อมกันนั้นก็ย้ำความเต็มใจของมอสโกที่ไม่เพียงแต่จะลดความตึงเครียดกับปักกิ่งเท่านั้น แต่รวมไป

¹ Douglas Pike. (1987). *op.cit.* p.120.

² *Ibid.* p.120 - 121.

ถึงการฟื้นฟูความสัมพันธ์ฉันท์มิตรด้วย¹

อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ของจีนและโซเวียตก็แตกร้างกันอีกครั้งเมื่อนโยบายต่างประเทศต่อประเทศทุนนิยมของโซเวียตและจีนเปลี่ยนแปลงไป ต่างฝ่ายต่างหาทางเชื่อมความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกา จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการทูตนิกลัน

¹ วิวัฒน์ มุ่งการดี. (2527). เล่มเดิม. หน้า 82.

บทที่ 4

มิติใหม่ของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (ค.ศ. 1969 - 1989)

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในค่ายคอมมิวนิสต์และทุนนิยมได้เปลี่ยนแปลงไปเมื่อเข้าสู่ทศวรรษ 1970 เพราะมีทั้งปัจจัยภายในและภายนอกเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้ประเทศทั้ง 2 ค่ายต้องปรับเปลี่ยนแนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศระหว่างกัน ความตึงเครียดที่ดำเนินมาตั้งแต่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ผ่อนคลายลงเมื่อถึงกลางทศวรรษ 1960 แต่การลดทอนความตึงเครียดนี้กลับไม่ได้ส่งผลกระทบในทางบวกต่อความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับโซเวียตแต่อย่างใด กลับเพิ่มความบาดหมางขึ้นเพราะทั้ง 2 ชาติต่างระแวงว่าอีกฝ่ายจะร่วมมือกับสหรัฐกดดันทางทหารกับตน และในทศวรรษนี้ความขัดแย้งของทั้ง 2 ประเทศไม่ได้จำกัดแค่เพียงประเทศในยุโรปตะวันออกและจีนเท่านั้น ยังรวมถึงประเทศต่าง ๆ ในทุกภูมิภาคที่ทั้งโซเวียตและจีนให้การสนับสนุน ต่างแบ่งออกเป็นประเทศที่ฝักใฝ่ฝ่ายจีนและฝ่ายโซเวียตอย่างชัดเจน กรณีพิพาทที่เกิดขึ้นในภูมิภาคต่าง ๆ หากวิเคราะห์ลงไปจะพบว่าไม่น้อยที่มีพื้นฐานมาจากการตีความขัดแย้งของจีนและโซเวียต หรืออย่างน้อยประเทศที่ได้รับการสนับสนุนทางอาวุธและเศรษฐกิจจากจีนก็จะมีคู่กรณีซึ่งโซเวียตหนุนหลังอยู่เสมอ

อย่างไรก็ตามความขัดแย้งระหว่างจีนและโซเวียตหลังทศวรรษ 1970 เป็นต้นมา ก็ถูกจำกัดอยู่เพียงการโต้ตอบกันทางสื่อสิ่งพิมพ์ หรือรูปแบบการทำสงครามตัวแทนตามที่กล่าวมา ไม่ได้ขยายผลเป็นการปะทะกันโดยตรง เพราะทั้ง 2 ประเทศพยายามหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดขึ้น เพราะถึงแม้จีนจะมีศักยภาพทางอาวุธดีกว่าโซเวียต แต่ก็ไม่คุ้มหากโซเวียตคิดจะรุกรานจีน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเข้าสู่ทศวรรษ 1980 ทั้งจีนและโซเวียตให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศมากขึ้น งบประมาณและความสนใจจึงมุ่งไปในการพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศมากกว่าทุ่มเททางทหารเหมือนในอดีต ด้วยเหตุนี้จึงส่งผลให้ความขัดแย้งระหว่างจีนและโซเวียตลดความรุนแรงลงในปลายทศวรรษ 1980

4.1 การทูตนิกัน

นโยบายต่างประเทศสหรัฐตั้งแต่สมัยประธานาธิบดีไอเซนฮาวร์ จนถึงสมัยประธานาธิบดีจอห์นสันนั้น จะพบว่ากระแสการต่อต้านคอมมิวนิสต์ได้รับการสืบทอดต่อกันมาทุกยุคทุกสมัย

สหรัฐวางบทบาทตนเองเป็นผู้ต่อต้านคอมมิวนิสต์ และสกัดกั้นการขยายตัวของคอมมิวนิสต์ที่นำโดยสหภาพโซเวียตและสาธารณรัฐประชาชนจีน โดยพื้นฐานของความเชื่อในทฤษฎีโดมิโน¹ ทำให้สหรัฐถล่มเข้าไปในสงครามเวียดนาม ทุ่มเททั้งกำลังคนและกำลังทรัพย์ เป็นเหตุให้เกิดผลกระทบต่อเศรษฐกิจของประเทศ และมวลชนชาวอเมริกัน ปลายค.ศ. 1968 มีทหารอเมริกันปฏิบัติการอยู่ในเวียดนามได้ถึง 549,500 คน การทุ่มเททั้งกำลังคนและทรัพย์สินอย่างมากก่อให้เกิดผลกระทบอย่างสูงต่อมหาชนชาวอเมริกัน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ ได้แก่การที่ประชาชนชาวอเมริกันถูกเรียกเก็บภาษีสูงขึ้น ในขณะที่การปฏิรูปที่จำเป็นภายในประเทศและการสาธยายนโยบายถูกเลื่อนออกไป เนื่องจากต้องนำเงินไปใช้ในสงคราม สภาพเศรษฐกิจในประเทศได้รับการกระทบกระเทือน

ผลกระทบที่เกิดต่อสังคมอเมริกันคือ การสูญเสียอันเนื่องมาจากการพลัดพรากจากญาติพี่น้องที่ถูกเกณฑ์ไปรบยังดินแดนที่ห่างไกล และเมื่อกลับมาหลังจากปฏิบัติหน้าที่ได้ 365 วัน ก็มีทั้งผู้บาดเจ็บ พิการและเสียชีวิตในสงคราม เกิดการเสียชีวิตและกำลังใจ

ผลกระทบทางด้านการเมืองนั้น ในสายตาของโลก สหรัฐเสียภาพพจน์มากว่าเป็นประเทศที่ไร้มนุษยธรรม² ด้วยเหตุนี้ชาวอเมริกันจึงเรียกร้องให้รัฐบาลยุติและถอนตัวออกจากสงคราม การเคลื่อนไหวต่อต้านการเข้าร่วมสงครามของรัฐบาลเริ่มขึ้นจากการประชุมของแนวร่วมต่อต้านสงครามแห่งชาติครั้งที่ 1 ซึ่งมีขึ้นในเดือนเมษายน ค.ศ. 1965 มีผู้เข้าร่วมถึง 20,000

¹ทฤษฎีโดมิโน (Domino Theory) คือ ทฤษฎีที่เชื่อว่าถ้าประเทศหรือภูมิภาคที่มีความสำคัญทางภูมิรัฐศาสตร์ตกไปอยู่ใต้อิทธิพลของคอมมิวนิสต์ ประเทศอื่น ๆ ก็จะตกอยู่ใต้ปกครองของคอมมิวนิสต์ด้วย ซึ่งทฤษฎีนี้ นายมัลคอม แมคโดนัล (Malcolm Macdonald) ผู้อำนวยการฝ่ายกิจการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของรัฐบาลอังกฤษกล่าวเตือนถึงการแทรกแซงของสาธารณรัฐประชาชนจีนเข้ามาในแหลมอินโดจีน ทฤษฎีนี้ถูกนำมาใช้โดยประธานาธิบดีไอเซนฮาวร์ในนโยบายต่างประเทศ ค.ศ. 1954. ดำริรัตน์ รัตนรังสี. (2538). เล่มเดิม. หน้า 192.

แหล่งเดิม. หน้า 194.

คน³ และการเดินขบวนต่อต้านสงครามเริ่มขึ้นอีก 10 วันหลังจากนั้น ต่อมาในวันที่ 15 ตุลาคม ค.ศ. 1965 มีการเดินขบวนที่เบิร์กลีย์ (Berkeley) ถึง 15,000 คน และ 20,000 คน ที่แมนฮัตตัน (Manhattan) การจลาจลขยายกว้างขึ้นในฤดูร้อน ค.ศ. 1965 - 1966 โดยใช้สโลแกน "long, hot summer"² และภายใต้การนำของ มาร์ติน ลูเธอร์ คิงส์ จูเนียร์ (Martin Luther King Jr.) ผู้ต่อต้านสงครามโดยกล่าวโจมตีรัฐบาลที่นำประเทศเข้าสู่สงคราม เขาสามารถชักจูงคนเข้าร่วมการเดินขบวนครั้งใหญ่วันที่ 15 เมษายน ค.ศ. 1967 ที่นิวยอร์ก ได้มากกว่า 100,000 คน³ การต่อต้านทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ มติมหาชนนี้มีอิทธิพลต่อประธานาธิบดีจอห์นสันมาก ในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1968 จอห์นสันได้วางเงื่อนไขสำหรับเจรจายุติสงครามและประกาศว่าตนจะไม่เข้าแข่งขันเลือกตั้งประธานาธิบดีครั้งต่อไป⁴ นับว่าความต้องการของมหาชนมีผลกระทบต่อนโยบายของรัฐมาก ทำให้ผู้เข้ารับการเลือกตั้งประธานาธิบดีคนต่อไปต้องดำเนินนโยบายต่อเวียดนามอย่างระมัดระวังมากขึ้น

ริชาร์ด เอ็ม นิกสัน ได้รับการเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีคนที่ 37 ของสหรัฐอเมริกาใน ค.ศ. 1968 โดยการหาเสียงว่าจะยุติสงครามและนำมาซึ่งสันติภาพ ปัญหาเฉพาะหน้าที่รัฐบาลนิกสันต้องหาทางแก้ไขโดยด่วนคือ ปัญหาสงครามเวียดนาม เพราะได้รับกระแสต่อต้านเพื่อยุติสงคราม นิกสันได้ใช้ทั้งไม้อ่อนและไม่แข็ง เริ่มจากการโจมตีอย่างรุนแรงเพื่อบีบให้เวียดนามเหนือยอมเจรจาพร้อมกับดำเนินนโยบายคืนความรับผิดชอบให้กับเวียดนาม (Vietnamization) ด้วยการสร้างความเข้มแข็งให้กับกองทัพเวียดนามใต้ จัดที่ปรึกษาและจัดสรรอาวุธให้กับกองทัพเวียดนามใต้ เพื่อให้เวียดนามใต้สามารถปกป้องตนเองแล้วสหรัฐจะถอนทหารในเวลาต่อมา แต่เมื่อเวลาผ่านไป 1 ปีการดำเนินตามนโยบายของนิกสันไม่มีอะไรคืบหน้า ทำให้ประชาชนเริ่มก่อการประท้วงขึ้นอีก กระแสประท้วงรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ เป็นเหตุให้นิกสันต้องออกมาปราศรัยเกี่ยวกับสงครามเวียดนามในวันที่ 14 พฤษภาคม ค.ศ. 1970 โดย

¹Douglas Allen & Ngo Vinh Long. (1991). *Coming to Terms : Indochina, the United States and the war.* p.192.

²Marvin E. Gettleman. (1985). *Vietnam and America : A Documented History.* p.293.

³Douglas Allen & Ngo Vinh Long. (1991). *op.cit.* p.193.

⁴กุสุมา สนิทวงศ์ ณ.อยุธยา. (2524). *ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเอเชีย.* หน้า 59.

เสนอให้เวียดนามเหนือและทหารสหรัฐถอนออกจากเวียดนามใต้พร้อม ๆ กันในระยะเวลา 1 ปี แต่ไม่ได้รับความร่วมมือจากเวียดนามเหนือ เนื่องจากเวียดนามเหนือตระหนักดีว่าหากทำเช่นนั้น ตนจะไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ในเวียดนามใต้ได้ เพราะเวียดกงไม่มีกำลังเพียงพอที่จะต้านทานฝ่ายเวียดนามใต้ได้ จึงยื่นข้อเสนอมให้เหงียน วัน เทียว (Nguyen Van Thieu) ประมุขประเทศลาออกเพื่อจัดตั้งรัฐบาลผสมที่มีฝ่ายคอมมิวนิสต์ร่วมด้วย แต่นิกสันไม่ยอม¹ นิกสันเริ่มหาทางออกอีกทางหนึ่งเพื่อบีบเวียดนามเหนือให้ยอมเจรจา คือการเข้ามาหาอำนาจที่มีอิทธิพลและสนับสนุนเวียดนามเหนือมาบีบเวียดนามเหนือ จึงเป็นที่มาของการเจริญความสัมพันธ์ไมตรีระหว่างจีนและสหรัฐอเมริกา

แต่เดิมความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกากับสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นความสัมพันธ์ในเชิงปฏิปักษ์ สาเหตุเพราะหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สหรัฐดำเนินนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ ดังนั้นจึงให้ความช่วยเหลือแก่กัว๋หมินตั๋งเพื่อต่อต้านคอมมิวนิสต์จีน ครั้นเมื่อกัว๋หมินตั๋งพ่ายแพ้แก่พรรคคอมมิวนิสต์จีนจนต้องหนีไปยังเกาะไต้หวัน สหรัฐยังส่งกำลังคุ้มครองน่านน้ำไต้หวัน เมื่อเกิดเหตุการณ์ตึงเครียดบริเวณช่องแคบไต้หวันในค.ศ. 1956 จอห์น ฟอสเตอร์ ดัลเลส ได้ประกาศว่า " อเมริกาอาจจะดำเนินสงครามปรมาณูในอาณาบริเวณไต้หวัน " ² ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกาและจีนเป็นอริกันมาตลอด

ในปลายทศวรรษ 1960 นโยบายความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับสหรัฐได้เปลี่ยนรูปแบบไป ซึ่งเกิดจากอิทธิพลของปัจจัยต่าง ๆ หลายประการ สหรัฐจำเป็นต้องยุติการมีส่วนร่วมในสงครามเวียดนาม วิธีที่ดีที่สุดคือสร้างความสัมพันธ์กับจีนและโซเวียตเพื่อบีบให้เวียดนามเหนือยอมเจรจา นอกจากนี้ในช่วงปลายทศวรรษ 1960 ความสัมพันธ์ในค่ายคอมมิวนิสต์ก็ไม่ได้แนบแน่นเหมือนหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 อีกต่อไป โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างโซเวียตและจีน เฮนรี คิสซิงเจอร์ (Henry Kissinger) ที่ปรึกษาด้านความมั่นคงของนิกสันผู้ที่มีบทบาทสำคัญในด้านความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐกับจีนและโซเวียตได้ให้ความเห็นว่า

¹ชาติชาย พวนานนท์. (ม.ป.ป.). เล่มเดิม. หน้า 161.

²บุญศักดิ์ แสงระวี (แปล). (ม.ป.ป.). เล่มเดิม. หน้า 143

ความขัดแย้งที่ลึกซึ้งที่สุดในโลกปัจจุบันนี้ มิใช่ระหว่างเรากับสหภาพโซเวียต แต่เป็นระหว่างสหภาพโซเวียตกับจีน ดังนั้นลู่ทางที่จะเป็นไปในทางใดผลดีในปัจจุบัน คือผู้นำโซเวียตนั้นเผชิญหน้ากับจีน ซึ่งดูจะเพิ่มพลังขึ้นเรื่อย ๆ และมีความรู้สึกอย่างศัตรูอย่างไม่มีที่ท่าว่าจะลดลง ดังนั้นไม่ว่าพวกผู้นำเหล่านี้จะมีเจตจำนงพื้นฐานเช่นใดก็ตาม ก็คงจะต้องการลดความสัมพันธ์อันตึงเครียดฝ่ายตะวันตกลงระยะหนึ่ง ทั้งนี้ไม่จำเป็นต้องเนื่องมาจากการเปลี่ยนอุดมการณ์ แต่เพราะไม่ต้องการอยู่ในสถานะที่ต้องเผชิญ วิกฤตการณ์ใหญ่พร้อมกันทั้งสองด้าน...¹

นโยบายปรับความสัมพันธ์กับจีนเริ่มขึ้นโดยผ่านทางฝรั่งเศส นิกสันได้ขอร้องอย่างลับ ๆ ให้ประธานาธิบดีริชาร์ด เดอ โกลล์ ช่วยเปิดประตูไปสู่จีน² โดยได้แสดงเจตนาว่าสหรัฐมีความตั้งใจที่จะสร้างสัมพันธภาพกับจีน และในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1970 นิกสันได้ขอร้องให้ประธานาธิบดียาสาคานแห่งปาเกีสถานซึ่งกำลังจะเดินทางไปเยือนปักกิ่งให้แจ้งเจตนาของสหรัฐที่จะสร้างสัมพันธภาพให้ปักกิ่งทราบ ต่อมาในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1970 นายอาภา ฮิลาลี (Agha Hilaly) เอกอัครราชทูตปาเกีสถานประจำอสังตันได้มาพบคิสซิงเจอร์ และได้นำเอกสารภาษาจีนที่เขียนด้วยลายมือมาฉบับหนึ่ง ซึ่งเป็นจดหมายส่วนตัวของโจวเอนไหลที่มีถึงประธานาธิบดีนิกสัน มีข้อความเชื่อเชิญนิกสันไปเยือนจีน คิสซิงเจอร์จึงได้ตอบผ่านเอกอัครราชทูตฮิลาลีว่ายินดีรับเชิญ

วันที่ 6 เมษายน ค.ศ. 1971 คณะนักกีฬาป้องกันของสหรัฐอเมริกาซึ่งไปแข่งขันชิงแชมป์โลกที่นาโงย่า ประเทศญี่ปุ่นได้รับคำเชิญจากคณะนักป้องกันจีนให้ไปเยือนจีน มีการตอบรับคำเชิญในวันรุ่งขึ้น และฝ่ายจีนยังได้ออกวีซ่าแก่นักข่าวชาวตะวันตก 7 คนให้ไปทำข่าวด้วย โจวเอนไหลได้มาให้การต้อนรับคณะนักกีฬาป้องกันของสหรัฐ และกล่าวกับคณะนักกีฬาว่า "โดยการที่พวกท่านรับคำเชิญของเรา นี่ ท่านได้พลิกหน้าใหม่ในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนจีนกับประชาชนอเมริกันแล้ว"³

¹Sudershan Chawla. (1974). *Southeast Asia under the New Balance of Power*. p.15.

²สมบัติ จันทรวงศ์. (2516). *นโยบายต่างประเทศของประธานาธิบดีนิกสัน*. หน้า 52.

Roderick MacFarquhar. (1972). *Sino - American Relations 1949 - 1971*. p.253

การเยือนจีนอย่างลับ ๆ ของคิสซิงเจอร์เริ่มด้วยการเดินทางเยือนประเทศแถบเอเชีย เริ่มจากปากีสถานเป็นประเทศแรกในวันที่ 1 กรกฎาคม ค.ศ.1971 แล้วเดินทางต่อไปยังปักกิ่ง ในวันที่ 9 กรกฎาคม และได้พบปะสนทนากับโจวเอินไหล โจวได้เสนอให้นิกสันเดินทาง มาเยือนปักกิ่งในฤดูร้อนค.ศ. 1972 เมื่อคิสซิงเจอร์แจ้งข่าวนี้แก่นิกสันในวันที่ 15 กรกฎาคม นิกสันได้ออกแถลงการณ์ทางโทรทัศน์และวิทยุทั่วประเทศที่ลอสแอนเจลิสหลังการประชุมลับกับที่ปรึกษาและรัฐมนตรีคนสำคัญที่บ้านพักของประธานาธิบดีที่ซานคลีเมนต์ มีใจความว่า

... ข้าพเจ้าได้ชี้ให้เห็นในหลายโอกาสมาแล้ว ตลอดช่วงเวลาสามปีที่ผ่านมาว่าจะไม่มีสันติภาพ การที่เชื่อมั่นได้ในโลกนี้เป็นอันตราย หากว่าสาธารณรัฐประชาชนจีนและประชากรจีนทั้ง 750 ล้านคนจะไม่มีส่วนเข้าร่วมด้วย และข้าพเจ้าจึงได้พยายามอย่างยิ่งทุกวิถีทางในการจะ เปิดประตูสู่การสถาปนาสัมพันธภาพตามปกติระหว่างประเทศของเราทั้งสอง ... ข้าพเจ้า ได้ส่งดร.คิสซิงเจอร์เดินทางไปเยือนปักกิ่ง เพื่อปรึกษากับนายกรัฐมนตรีโจว ... นายกรัฐมนตรี โจว ในนามของรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีนได้เชิญประธานาธิบดีนิกสันให้เดินทางไปเยือนจีน ในวันที่ได้กำหนดต่อไปตามความเหมาะสม ก่อนเดือนพฤษภาคม 1972 ...¹

แถลงการณ์ครั้งนี้ทำให้ทั่วโลกตกตะลึงในการเปลี่ยนแปลงอย่างที่ไม่คาดคิดมาก่อน นิกสันได้เปลี่ยนฉายาตนเองจาก Old Tricky Dick มาเป็น New Nixon นับเป็นเหตุการณ์เหนือความ คาดหมายของชาติพันธมิตรของสหรัฐ เนื่องจากนิกสันได้ฉายา Old Tricky Dick เพราะเป็นนัก ต่อต้านคอมมิวนิสต์ตัวยง แต่ปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งไม่เพียงแต่กรณีเวียดนามเท่านั้นยังรวมถึงสถานการณ์ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และอิทธิพลของจีนที่เพิ่มมากขึ้นในประเทศกำลังพัฒนาและชาติ ที่เกิดใหม่ทั้งในแอฟริกา เอเชีย ลาตินอเมริกาและยุโรป ล้วนผลักดันให้นิกสันต้องเปลี่ยนท่าทีใหม่ กับจีน

นิกสันได้เดินทางเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนระหว่างวันที่ 21 - 27 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1972 ทำให้มีแถลงการณ์ร่วมเซี่ยงไฮ้ (Shanghai Communique) ที่ว่า

¹ สิริ เปรมจิตต์. (2515). บทบาทเมืองจีน. หน้า 38.

สหรัฐอเมริการับรองว่า ชาวจีนทั้งปวงไม่ว่าจะอยู่ด้านใดของช่องแคบไต้หวันล้วนเป็นจีนเดียวกัน และไต้หวันเป็นส่วนหนึ่งของจีน รัฐบาลสหรัฐอเมริกาไม่ท้าทายต่อสถานะนี้ แต่ยืนยันถึงความสนใจของตนที่ว่า การตกลง กันในปัญหาไต้หวันนี้เป็นไปโดยสันติวิธี โดยชาวจีนเอง สหรัฐอเมริกามีเป้าหมายท้ายสุดอยู่ที่การถอนกำลังทหารและสิ่งติดตั้งทางทหารออกไปจากไต้หวันทั้งหมด โดยจะดำเนินการลดลงไปตามลำดับ ในเมื่อความตึงเครียดในอาณาบริเวณนี้ลดลงไป...'

แถลงการณ์ร่วมเชียงไฮ้ได้ก่อให้เกิดความประหลาดใจต่อชาติพันธมิตรของสหรัฐอเมริกาและก่อปฏิกิริยาไม่พอใจให้กับไต้หวัน แต่ต่อมาประเทศต่าง ๆ ได้ปรับเปลี่ยนท่าทีต่อจีน ญี่ปุ่นได้ปรับตนเองอย่างรวดเร็ว นายกรัฐมนตรีทานากะ คาคุเอะ (Tanaka Kakuei) ได้เดินทางไปเยือนปักกิ่งทันทีที่เข้ารับตำแหน่ง และในวันที่ 24 กันยายน ค.ศ. 1972 ได้แถลงการณ์ต่อรัฐบาลปักกิ่งว่าสนธิสัญญาสงบศึกที่ญี่ปุ่นทำกับจีนขณะชาติเป็นโมฆะ ในครั้งนี้ญี่ปุ่นยังได้แถลงการณ์ร่วมยอมรับผิดที่รุกรานจีนอีกด้วย อย่างไรก็ตามญี่ปุ่นยังคงความสัมพันธ์ทางการค้าและวัฒนธรรมกับไต้หวัน ประเทศต่าง ๆ เช่น ไทย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ ได้เลียนแบบญี่ปุ่นโดยตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับไต้หวันและหันมาเปิดความสัมพันธ์กับปักกิ่ง แต่สหรัฐอเมริกาผู้บุกเบิกการดำเนินนโยบายดังกล่าวกลับไม่อาจพัฒนาความสัมพันธ์ให้บรรลุถึงขั้นปกติได้ เพราะจีนตั้งเงื่อนไขสำคัญ 2 ประการ คือจีนต้องการให้สหรัฐอเมริการ่วมมือกับตนอย่างใกล้ชิด เพื่อสกัดกันไม่ให้โซเวียตดำเนินนโยบายแสวงหาความเป็นเจ้าได้โดยสะดวก และจีนต้องการให้สหรัฐยอมรับเงื่อนไขเกี่ยวกับปัญหาไต้หวัน ดังนั้นสหรัฐจึงต้องตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับไต้หวัน ถอนกำลังทหารออกจากไต้หวันและยกเลิกสนธิสัญญาป้องกันร่วมกันกับไต้หวัน เงื่อนไขทั้ง 2 ประการสร้างความลำบากใจให้กับสหรัฐ เนื่องจากไม่สามารถปล่อยเกาะไต้หวันได้ เพราะนอกจากจะเป็นการหักหลังชาติพันธมิตรแล้วยังอาจทำให้สูญเสียความเชื่อมั่นในประเทศแถบเอเชียอีกด้วย ทั้งเงื่อนไขในข้อที่เกี่ยวกับโซเวียตยังขัดกับนโยบายของสหรัฐที่จะปรับปรุงความสัมพันธ์กับโซเวียตให้ดีขึ้น จึงเป็นเหตุให้ความสัมพันธ์ทางการทูตขึ้นปกติกับจีนยังไม่อาจเป็นไปได้ในขณะนั้นต้องรอจนถึง ค.ศ. 1979

แม้ว่าจะยังไม่สามารถสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตขึ้นปกติกับจีนได้ แต่ก็นับว่านโยบายผ่อนคลายความตึงเครียดที่นิกสันดำเนินอยู่มีประสิทธิผลมาก เพราะนอกจากจะยุติสงครามเย็นระหว่างสหรัฐกับจีนแล้ว นโยบายการทูตนิกสันยังทำให้โซเวียตลดท่าทีที่แข็งกร้าวลง ความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐกับโซเวียตยังขึ้นสู่ระดับสูงสุดในในช่วงนี้เดือนพฤษภาคม เมื่อนิกสันไปเยือนมอสโก ทำให้การเจรจาในเรื่องการจำกัดอาวุธยุทธศาสตร์ที่ชะงักมาตั้งแต่ค.ศ. 1970 เป็นผลสำเร็จ มีการลงนามในสนธิสัญญาจำกัดอาวุธยุทธศาสตร์ (Strategic Arms Limitation Agreement (SALT 1) ในวันที่ 26 พฤษภาคม ค.ศ. 1972 ทั้งต่อมายังมีส่วนทำให้สหรัฐถอนตัวออกจากสงครามเวียดนามเป็นผลสำเร็จอีกด้วย

ในขณะที่นโยบายการทูตนิกสันทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐกับจีนและโซเวียตพัฒนาขึ้น แต่กลับส่งผลกระทบต่อนความสัมพันธ์ระหว่างจีนและโซเวียต โซเวียตได้แสดงความไม่พอใจต่อการเยือนจีนของนิกสัน ด้วยการประกาศซ้อมรบใหญ่ในเขตไซบีเรียตะวันออกก่อนหน้านิกสันไปเยือนจีนไม่กี่วัน เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับสหรัฐมีผลต่อการแผ่อิทธิพลของโซเวียตในอินโดจีน และยังทำให้ดุลอำนาจเอนเอียงไปเป็นประโยชน์ต่อจีนซึ่งเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของโซเวียต

4.2 ความสัมพันธ์ระหว่างจีน โซเวียต สหรัฐหลังยุคนิกสัน

ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับสหรัฐอเมริกากลางการเยือนประเทศจีนของประธานาธิบดีนิกสันได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าต่อมาจีนจะอ้างถึงทฤษฎีสามโลก อันเป็นการวิเคราะห์สถานการณ์โลกของเหมาเจ๋อตุง และมีส่วนกล่าวพาดพิงถึงสหรัฐในด้านลบ แต่เป้าหมายการโจมตีมุ่งไปที่โซเวียตมากกว่าสหรัฐ จะเห็นได้จากการที่เติ้งเสี่ยวผิงนำทฤษฎีนี้ไปแถลงในสมัยประชุมพิเศษขององค์การสหประชาชาติเดือนเมษายน ค.ศ 1974 เติ้งได้ประกาศเน้นว่าค่ายสังคมนิยมได้ตายไปแล้ว ซึ่งหมายความว่ากรรือฟื้นความสัมพันธ์ไมตรีแบบเดิมระหว่างสหภาพโซเวียตกับจีนนั้นไม่อาจคาดหวังได้ในอนาคต¹

ต้นทศวรรษ 1970 เป็นต้นมา นับเป็นยุคทองของจีนในการเปิดความสัมพันธ์กับนานาประเทศ จีนได้เข้าเป็นสมาชิกถาวรในองค์การสหประชาชาติแทนที่ไต้หวันในวันที่ 25 ตุลาคม

¹ทวีป วรดิลก. (2538). เล่มเดิม. หน้า 1296.

ค.ศ. 1971 ด้วยคะแนนเสียง 76 ต่อ 35 (ไม่ออกเสียง 17 ประเทศ) และได้ออกแถลงการณ์ร่วมเชื่อมโยงกับสหรัฐอเมริกา ซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศหลายประการ ประเทศต่าง ๆ เช่น ญี่ปุ่นได้เปิดความสัมพันธ์กับจีน และสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตโดยการลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพและมิตรภาพ (Treaty of Peace and Friendship) ในเวลาต่อมา ในค.ศ. 1971 ประเทศต่าง ๆ รวม 60 ประเทศได้สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีน ต่อมาได้เพิ่มเป็น 70 ประเทศในค.ศ. 1972 และ 85 ประเทศในค.ศ. 1973 ตามลำดับ ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนคือ มาเลเซีย ค.ศ. 1974 ฟิลิปปินส์และไทย ค.ศ. 1975¹ และช่วงปลายทศวรรษ 1970 ยังสามารถจัดอุปสรรคระหว่างความสัมพันธ์จีน-สหรัฐในกรณีโซเวียตและไต้หวัน จนนำไปสู่การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตขึ้นปกติกับอเมริกาอีกด้วย

สหรัฐอเมริกาและจีนไม่สามารถสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตขึ้นปกติตั้งแต่ ค.ศ. 1972 เนื่องจากจากเงื่อนไขในเรื่องโซเวียตและไต้หวันที่จีนได้ยื่นเป็นข้อเสนอมาแต่ในปลายทศวรรษ 1970 สถานการณ์ต่าง ๆ รวมทั้งอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในประเทศจีนและการพัฒนาปัญหาระหว่างประเทศได้กดดันให้ทั้งสองฝ่ายร่วมมือกันพัฒนาลู่ทางไปสู่ความสัมพันธ์ทางการทูตให้เป็นจริงมากยิ่งขึ้น

หลังการอสัญกรรมของเหมาเจ๋อตงในวันที่ 9 กันยายน ค.ศ. 1976 เกิดการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ในจีน นั่นคือการสิ้นสุดอำนาจของแก๊ง 4 คน (เจียงชิง จางซุนเจียว หวังหงเหวิน เหยาเหวินหยวน) และการกลับคืนสู่อำนาจของเติ้งเสี่ยวผิง เติ้งกลับมาพร้อมกับรื้อฟื้นนโยบายสี่ทันสมัยอันได้แก่ การพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การพัฒนาด้านการป้องกันประเทศ อุตสาหกรรมและการเกษตรกรรมแบบใหม่ ทำให้จีนต้องหันไปพึ่งพิงวิทยาการเทคโนโลยีและทุนจากประเทศทุนนิยม จึงต้องพัฒนาความสัมพันธ์กับประเทศพันธมิตรทางอุตสาหกรรมชั้นนำของสหรัฐทั้งในยุโรปและเอเชียมากขึ้น และเสี่ยงไม่พ้นที่จะต้องซื้อสินค้าต่าง ๆ จากสหรัฐอเมริกา ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่ผลิตสินค้าอุตสาหกรรมโดยส่วนรวมได้มากกว่าชาติอื่น ๆ ทั้งหมด จีน

¹ จูลซีฟ ชินวรโรณ. (2523, กรกฎาคม-กันยายน). "นโยบายต่างประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน อดีตถึงปัจจุบัน," เอเชียปริทัศน์. 1(4). หน้า 98.

พยายามเปิดความสัมพันธ์ขึ้นปกติกับสหรัฐอเมริกาให้ได้ เพื่อทำลายอุปสรรคขัดขวางโดยเฉพาะข้อจำกัดทางการค้าบางประเภท ซึ่งกฎหมายอเมริกันห้ามไม่ให้เอกชนและรัฐบาลทำการค้ากับชาติคอมมิวนิสต์บางชาติที่ยังไม่มีความสัมพันธ์ทางการทูต¹ ทางด้านรัฐบาลของสหรัฐเองก็ถูกกดดันจากนักลงทุนชาวอเมริกัน เพราะชาวอเมริกันไม่มีโอกาสแข่งขันในตลาดขนาดใหญ่นี้ได้ รัฐบาลสหรัฐตระหนักดีว่าการค้ากับจีนจะทำให้สภาพเศรษฐกิจที่ตกต่ำมาตั้งแต่หลังสงครามเวียดนามกระเตื้องขึ้น ดังนั้นปัญหาไต้หวันจึงไม่ได้เป็นปัญหาที่ยากจะแก้ไขอีกต่อไป และเงื่อนไขของโซเวียตที่เคยทำให้รัฐบาลนิคสันชะงักในการเปิดความสัมพันธ์กับจีนก็ไม่ใช่อีกต่อไป เพราะในขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับสหรัฐได้รับการสานต่อ ความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐกับโซเวียตกลับตกต่ำลง ดังนั้นความสัมพันธ์ทางการทูตขึ้นปกติระหว่างจีนกับสหรัฐจึงเริ่มตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 1979 ในระหว่างที่เติ้งเสี่ยวผิงไปเยือนสหรัฐอเมริกา (29 มกราคม - 5 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1979)

อย่างไรก็ตาม แม้แถลงการณ์ร่วมระหว่างจีนกับสหรัฐในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1978 จะยอมรับว่าไต้หวันเป็นเพียงส่วนหนึ่งของจีน แต่หลังจากสหรัฐตัดสัมพันธ์ทางการทูตกับไต้หวันแล้ว ก็ยังคงรักษาความสัมพันธ์ทางด้านการค้าและวัฒนธรรมกับไต้หวันต่อไป และยังขายอาวุธทันสมัยเพื่อให้ไต้หวันใช้ป้องกันตนเอง การที่สหรัฐทำเช่นนี้เพราะไม่ต้องการให้ประเทศต่าง ๆ ที่เป็นพันธมิตรหมดความเชื่อมั่นในตน ในทศวรรษ 1980 ความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐกับจีนยังคงมีความต่อเนื่อง ความเคลื่อนไหวที่ชี้ถึงพัฒนาการของความสัมพันธ์จีน - สหรัฐในช่วงทศวรรษ 1980 คือการแลกเปลี่ยนการเยือนของผู้ในระดับสูงระหว่างกัน ได้แก่ การเยือนจีนในช่วงต้นทศวรรษของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ อเล็กซานเดอร์ เฮก รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม แคลส ปาร์ไวน์เบอร์เกอร์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทหารเรือจอห์น เอฟ. เลห์แมน ประธานคณะเสนาธิการร่วม พลเอก จอห์น ดับบลิว เวสซีย์ และเสนาธิการทหารอากาศ ชาร์ลส์ เจ แกเบรียล ฝ่ายจีนตอบแทนด้วยการเดินทางไปเยือนวอชิงตันของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และหลังจากประธานาธิบดีเรแกน เดินทางไปเยือนจีนในค.ศ. 1984 ประธานาธิบดีหลี่เจียนเหียนก็ไปเยือนวอชิงตันในปีต่อมา ในฤดูใบไม้ร่วงของปีเดียวกันรองประธานาธิบดี

¹ ภาวดี ทรงประเสริฐ. (2522). เล่มเดิม. หน้า 26.

จอร์จบุชได้เดินทางไปเยือนจีนเป็นการตอบแทนอีกครั้ง¹

ในขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับประเทศต่าง ๆ ในโลกทุนนิยมก้าวหน้าไปในทางที่ดีขึ้น แต่ความสัมพันธ์ระหว่างโซเวียตกับสหรัฐอเมริกากลับไม่ลงรอยกันอย่างที่ควรจะเป็น ทั้งๆ ที่ต้นทศวรรษ 1970 มีแนวโน้มไปในทางที่ดี จะเห็นได้ชัดเจนจากการประชุมสุดยอดระหว่างสหรัฐกับโซเวียตในช่วงระหว่างค.ศ. 1945 ถึงค.ศ. 1971 ผู้นำของทั้งสองฝ่ายเคยพบปะกันเพียง 3 ครั้ง (คือที่เจนีวา ค.ศ. 1955 ในสหรัฐ ค.ศ. 1959 และที่เวียนนา ค.ศ. 1961) แต่ในช่วง 4 ปีที่ประธานาธิบดีนิกสันดำรงตำแหน่งกลับได้ประชุมพบปะกับเบรชเนฟถึง 3 ครั้ง (ค.ศ. 1972, 1973 และ 1975) และมีการประชุมสุดยอดระหว่างเบรชเนฟกับประธานาธิบดีฟอรัค 2 ครั้ง (ในวลาดิวอสต็อก ค.ศ. 1974 และที่เฮลซิงกิ ค.ศ. 1975)² นักวิเคราะห์มักเรียกยุคนี้ว่าเป็นช่วงแห่งการผ่อนคลายความตึงเครียด เพราะเป็นยุคที่มหาอำนาจหันหน้าเข้าหากันทำให้ประสบความสำเร็จในการตกลงลดการแข่งขันทางอาวุธนิวเคลียร์ได้ระดับหนึ่ง ผลที่ได้คือข้อตกลงจำกัดอาวุธยุทธศาสตร์ ฉบับที่ 1 ระหว่างสหรัฐอเมริกาและโซเวียตซึ่งลงนามในวันที่ 26 พฤษภาคม ค.ศ. 1972

ในช่วงนี้นักวิเคราะห์กล่าวว่าระบบ 2 ขั้วอำนาจได้สิ้นสุดลงแล้ว แต่ได้เกิดระบบหลายขั้ว (Multipolar World System) ขึ้นแทน ซึ่งมีสหรัฐอเมริกา สหภาพโซเวียต จีน ยุโรป ตะวันตก และญี่ปุ่นเป็นขั้วที่สำคัญขึ้นแทน นักวิเคราะห์อีกจำนวนหนึ่งสรุปว่ากลุ่มประเทศกำลังพัฒนามีสถานะเป็นขั้วสำคัญอีกขั้วหนึ่งด้วย³ นับได้ว่าประเทศต่าง ๆ ที่เคยสูญเสียอำนาจไปหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้เริ่มเข้ามามีบทบาทในการเมืองระหว่างประเทศมากยิ่งขึ้นมีการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจและนโยบายต่างประเทศของตน ไม่ได้เดินตามสหรัฐอเมริกาหรือสหภาพโซเวียตดังเดิมอีกแล้ว

อย่างไรก็ตามปัจจัยด้านอุดมการณ์ที่แตกต่างและความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ของ

¹ธีระ นุชเปี่ยม. (2531, มกราคม-เมษายน). "สถานการณ์ในเอเชียกับบทบาทของประเทศมหาอำนาจ," เอเชียปริทัศน์. 9(1). หน้า 118- 19.

²สมพงษ์ ชูมาก. (2540). ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศยุคปัจจุบัน. หน้า 153.

แหล่งเดิม. หน้า 154.

ประเทศ ทำให้ยุคผ่อนคลายความตึงเครียดต้องยุติลง สาเหตุมาจากโซเวียตได้ส่งทหารคิวบาเข้าไปในแอฟริกาซึ่งเป็นพื้นที่ที่ทั้งสหรัฐอเมริกา สหภาพโซเวียตและจีนต่างแย่งชิงกันขยายอิทธิพลของตนเข้าไป แต่เดิมดินแดนแห่งนี้ไม่ได้เป็นที่สนใจของจีนและโซเวียตเท่าใดนักเพราะเป็นดินแดนที่อยู่ห่างไกลและยังเป็นประเทศอาณานิคมภายใต้การปกครองระบอบจักรวรรดินิยมของยุโรปอยู่ ต่อมาเมื่อระบอบจักรวรรดิในดินแดนนี้ได้สลายตัวในทศวรรษ 1960¹ ทั้งจีนและโซเวียตก็ให้ความสนใจแอฟริกามากยิ่งขึ้น เพราะนอกจากจะพยายามจูงใจให้ประเทศต่าง ๆ มาเป็นบริวารตนแล้ว ยังพยายามกีดกันการแผ่ขยายอิทธิพลของอีกฝ่ายในแอฟริกาอีกด้วย แต่เมื่อเข้าสู่ช่วงปฏิวัติวัฒนธรรมเป็นต้นมา อิทธิพลจีนในแอฟริกาลดลง ดังนั้นในทศวรรษ 1970 คู่แข่งอิทธิพลของโซเวียตในแอฟริกาจึงมีเพียงสหรัฐอเมริกา เป็นผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างโซเวียตและสหรัฐที่ทำท้าวว่าจะดีในต้นทศวรรษกลับเปลี่ยนแปลงไป

เมื่อประธานาธิบดีจิมมี คาร์เตอร์ แห่งสหรัฐได้กล่าวสุนทรพจน์ตอนเข้ารับตำแหน่งอย่างเป็นทางการในเดือนมกราคม ค.ศ. 1977 นั้นได้กล่าวเชื่อมโยงถึงการกระทำของโซเวียตในทั่วทุกภูมิภาคของโลกว่าเป็นการทำลายผลประโยชน์ของสหรัฐในระดับโลก คาร์เตอร์ยังได้เสนอแนวคิดใหม่ของสหรัฐหรือ "ลัทธิคาร์เตอร์" (Carter Doctrine) ว่า สหรัฐอเมริกาจะถือเอาความพยายามใด ๆ จากประเทศภายนอกที่จะเข้าครอบครองภูมิภาคอ่าวเปอร์เซีย "เป็นการโจมตีต่อผลประโยชน์อันสำคัญยิ่งของสหรัฐ" และยังคงกล่าวอีกว่า "การโจมตีเช่นนั้นจะถูกตอบโต้โดยทุกวิถีทางที่จำเป็น รวมทั้งการใช้กำลังทางทหาร"¹ แม้ภายหลังเมื่อประธานาธิบดีคาร์เตอร์จะพ้นตำแหน่งไปแล้ว ความบาดหมางระหว่างโซเวียตกับสหรัฐยังคงดำเนินต่อไป ต่อมาโรนัลด์ เรแกนขึ้นดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีในเดือนมกราคม ค.ศ. 1981 เรแกนได้ประกาศสหภาพโซเวียตว่าเป็นประเทศที่คุกคามอย่างใหญ่หลวงต่อสันติภาพของโลกแต่เพียงผู้เดียว ความบาดหมางของทั้งสองประเทศรุนแรงขึ้น แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงตัวผู้นำของโซเวียต(เบเรชเนฟอสัญกรรมในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1982 แอนโดรปอฟ เข้ารับตำแหน่ง ต่อมาเป็นเวลา 2 ปีกว่า ค.ศ. 1982 - 1984 และเชอร์เนนโก 1 ปีครึ่ง ค.ศ. 1984 - 1985) แต่นโยบายของผู้นำแอนโดรปอฟและเชอร์เนนโกไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากยุคเบเรชเนฟเท่าใดนัก

¹ อ่านรายละเอียดใน ศิโรตม์ ภาคสุวรรณ. (2522). บทบาทและอิทธิพลของสหภาพโซเวียตและจีนคอมมิวนิสต์ในแอฟริกา.

ความตึงเครียดระหว่างโซเวียตกับสหรัฐ มีผลทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับโซเวียตยิ่งทรุดลงกว่าเดิม เพราะนอกจากความขัดแย้งเดิมยังไม่ได้รับการแก้ไขแล้วยังเพิ่มความระแวงแคลงใจในความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับสหรัฐ โซเวียตเกรงว่าสหรัฐจะร่วมมือกับจีนปิดล้อมตน อาจกล่าวได้ว่าทศวรรษ 1970 ของความสัมพันธ์ 3 เสา ระหว่างสหรัฐอเมริกา จีนและโซเวียต ได้ส่งผลกระทบต่อโซเวียต เพราะการดำเนินนโยบายแข็งกร้าวของโซเวียตทำให้เกิดความบาดหมางระหว่างโซเวียตกับสหรัฐ ซึ่งต่างจากความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐกับจีน การประกาศใช้นโยบายสีทันสมัยทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับสหรัฐใกล้ชิดกันยิ่งขึ้น โดยมีการค้าและเศรษฐกิจเป็นตัวเชื่อม อีกทั้งการทำสนธิสัญญาสันติภาพระหว่างจีนและมิตรภาพกับญี่ปุ่นในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1978 ก็เป็นการกรุยทางให้จีนและสหรัฐสามารถเปิดความสัมพันธ์ขึ้นปกติต่อกันได้อีกด้วย สนธิสัญญานี้ยังมีข้อความต่อต้านลัทธิความเป็นเจ้า ซึ่งได้ทำขึ้นทั้งที่ไม่มีการตกลงทำสนธิสัญญาแบบเดียวกันกับโซเวียต และทั้งที่ได้รับการเตือนจากโซเวียตแล้วก็ตาม¹ รวมทั้งการที่จีนได้หันไปพึ่งพาชาติตะวันตกและญี่ปุ่นในการพัฒนาประเทศ ทำให้ดูราวกับว่าเกิดการรวมตัวต่อต้านโซเวียตระหว่างจีน ญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกา ดังนั้นเมื่อจีนทำสนธิสัญญากับญี่ปุ่น โซเวียตจึงพยายามแก้ตุลอำนาจในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยการกระชับความสัมพันธ์กับเวียดนาม ในรูปแบบการทำสนธิสัญญามิตรภาพและความร่วมมือ เดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1978 นโยบายต่างประเทศของโซเวียตในทศวรรษ 1970 จึงหันมาสร้างความสัมพันธ์กับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้น

4.3 การปิดล้อมจีนของโซเวียต

ปฏิกิริยาของมอสโกที่มีต่อประกาศการไปเยือนปักกิ่งของนิกสัน ได้แก่การโฆษณาชวนเชื่ออย่างดุเดือดขนานใหญ่ พร้อมกับดำเนินมาตรการทางการทูตทุกอย่างที่มีโอกาสเพื่อต่อต้านจีน โซเวียตได้ลงนามในสนธิสัญญามิตรภาพกับอินเดียในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1971 ซึ่งแทบจะเรียกได้ว่าเป็นสนธิสัญญาพันธมิตรที่ทำให้จีนต้องทบทวนบทบาทของตนในสงครามอินเดีย - ปากีสถานในเดือนธันวาคมปีนั้น นอกจากนั้นการพบปะระหว่างนิกสันกับผู้นำจีนในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1972 ก็มีผลทำให้มอสโกเล็งคิดที่จะยกเลิกการพบปะระหว่าง

¹ สมพงษ์ ชูมาก. (2540). เล่มเดิม. หน้า 157.

นิกสันและเบรสนเฟที่กำหนดไว้แล้ว สาเหตุที่ทำให้เกือบมีการยกเลิกเพราะวิกฤตการณ์ในสงครามเวียดนาม แต่เมื่อนิกสันไปเยือนจีน มอสโกจึงต้องทบทวนความคิดที่จะยกเลิกการพบปะระหว่างผู้นำทั้ง 2 ประเทศ เพราะทั้งจีนและโซเวียตต้องการแข่งขันกันสร้างมิตรภาพกับสหรัฐ จะเห็นว่าโซเวียตได้รับผลกระทบต่อการทูตนิกสันมากพอสมควร และต่อมาเมื่อความสัมพันธ์ระหว่างโซเวียตกับสหรัฐอเมริกาดึงเครียดขึ้น ยิ่งส่งผลให้โซเวียตดำเนินนโยบายต่อต้านจีนมากขึ้น รูปแบบของปฏิริยาความขัดแย้งระหว่างโซเวียตกับจีนในช่วงปลายทศวรรษ 1970 กลายเป็นต่างฝ่ายต่างพยายามจะปิดล้อมกันและกัน โซเวียตได้เสริมสร้างและขยายแนวปิดล้อมจีนทางตะวันออกและด้านใต้ของจีน พร้อมกับเพิ่มกำลังทหารกดดันจีนทางตอนเหนือด้วย ส่วนจีนนั้นตอบโต้โซเวียตด้วยการหาแนวร่วมจากประเทศต่าง ๆ เช่น สหรัฐ ญี่ปุ่น ยุโรปตะวันตก

อิทธิพลของโซเวียตปรากฏชัดในเวียดนามเหนือในช่วงปลายของสงครามเวียดนาม เนื่องจากอิทธิพลของจีนในเวียดนามลดลงในช่วงปฏิวัติวัฒนธรรม และต่อมาเมื่อเวียดนามเหนือสามารถปลดแอกเวียดนามใต้และรวมประเทศได้ในค.ศ. 1976 ความสัมพันธ์ระหว่างเวียดนามและโซเวียตยิ่งใกล้ชิดขึ้น เพราะเวียดนามต้องพึ่งพาความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและทางทหารในการรวมประเทศจากโซเวียต โดยเฉพาะความช่วยเหลือทางทหารในช่วงทศวรรษ 1980 ตกเป็นภาระของโซเวียตแทบทั้งหมด คือ ร้อยละ 97 (ที่เหลืออีกร้อยละ 2 เป็นภาระของเยอรมนีตะวันออก และร้อยละ 1 เป็นของสาธารณรัฐเชคและโปแลนด์รวมกัน) โซเวียตได้เพิ่มความช่วยเหลือจาก 44.7 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ฯ ในค.ศ. 1976 เป็นประมาณ 1.7 และ 1.5 พันล้านเหรียญสหรัฐ ฯ ในค.ศ. 1985 และ 1986 ตามลำดับ ¹

ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจก็เพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วภายหลังสงครามเวียดนาม กล่าวคือ เพิ่มจากประมาณ 80 ล้านดอลลาร์สหรัฐต่อปี ระหว่างค.ศ. 1955 - 1960 และ 103.5 ล้านดอลลาร์สหรัฐต่อปี ระหว่างค.ศ. 1961 - 1965 มาเป็น 360 ล้านดอลลาร์สหรัฐต่อปี ระหว่างค.ศ. 1976 - 1980 ตัวเลขนี้เพิ่มเป็น 2 เท่าในระยะ 5 ปีต่อมา คือ 797.5 ล้านดอลลาร์สหรัฐระหว่างค.ศ. 1981 - 1985 จนกระทั่งถึง 2,088 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ฯ ในช่วง ค.ศ. 1986 - 1990 ²

¹ธีระ นุชเปี่ยม. (2537). เวียดนามหลัง 1975. หน้า 165.

²แหล่งเดิม. หน้า 166.

ไม่เพียงในแต่เวียดนามเท่านั้น โซเวียตยังพยายามเข้าไปมีอิทธิพลในลาวและกัมพูชา กรณีกัมพูชาเป็นอีกเหตุการณ์ที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับโซเวียตหมองเมินกันยิ่งขึ้น เพราะโซเวียตเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือเวียดนามด้านอาวุธยุทโธปกรณ์ในการรุกรานกัมพูชา ซึ่งขณะนั้นอยู่ใต้การปกครองของรัฐบาลพลพตที่จีนสนับสนุนอยู่ ทำให้จีนไม่พอใจเพราะนอกจากจะเป็นการเสียหน้าแล้ว ยังเป็นการทำลายดุลอำนาจของตนกับโซเวียตในอินโดจีนอีกด้วย¹

การรุกรานกัมพูชาของเวียดนามส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับโซเวียต เพราะเวียดนามได้แสดงออกอย่างชัดเจนว่าฝักใฝ่ทางโซเวียต และมีการกระทำที่เป็นศัตรูกับจีน เวียดนามคาดว่าจีนไม่กล้าทำอะไรรุนแรงกับตน เพราะตนมีโซเวียตคุ้มกันอยู่ แต่เวียดนามคาดผิด ในที่สุดจีนก็ทำสงครามที่ไม่ประกาศกับเวียดนามระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงมีนาคม ค.ศ. 1979 โดยจีนอ้างว่าเป็นการส่งสอนลงโทษเวียดนาม จีนเองพยายามสกัดสงครามให้อยู่ในกรอบที่แคบ เพื่อเป็นการแสดงเจตนาว่าจีนต้องการลงโทษเวียดนามเท่านั้น ไม่ได้ต้องการดินแดนของเวียดนามเลย ผลของสงครามคือการประจบความสูญเสียทั้ง 2 ฝ่าย และในเหตุการณ์นี้โซเวียตไม่ได้ดลหลังจีน อาจเป็นเพราะกลัวจะมีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างตนกับสหรัฐ เพราะสหรัฐมีท่าทีเห็นด้วยกับจีน โดยมีเหตุผลว่าเวียดนามทำผิดที่บุกกัมพูชา ผลกระทบที่สำคัญจากการปฏิบัติการทางทหารของจีนต่อเวียดนามในครั้งนี้คือ ทำให้เวียดนามเข้าไปผูกพันกับโซเวียตอย่างใกล้ชิด (แม้ว่าโซเวียตจะไม่ได้ดำเนินการแทรกแซงเพื่อช่วยเหลือเวียดนามก็ตาม) อันเป็นประโยชน์มหาศาลทางด้านยุทธศาสตร์แก่โซเวียต ในแง่ที่สามารถใช้ฐานทัพเรือที่อ่าวคัมรานห์และฐานทัพอากาศที่ตานังของเวียดนาม

แม้โซเวียตจะไม่ได้เข้าแทรกแซงในสงครามส่งสอนเวียดนาม แต่ความสัมพันธ์ของจีนและโซเวียตก็ไม่กระเตื้องขึ้น แม้ต้นค.ศ. 1978 จะมีการเจรจาเพื่อรื้อฟื้นความสัมพันธ์ระหว่างกัน แต่ในค.ศ. 1980 ก็เกิดเหตุการณ์ตึงเครียดบริเวณชายแดนแถบแม่น้ำอาร์กุน อีกทั้งปลายทศวรรษ 1970 จีนหันไปหาสหรัฐอเมริกามากยิ่งขึ้น นับจากมีแถลงการณ์ร่วมว่าด้วยการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างจีนและสหรัฐอเมริกาในวันที่ 16 ธันวาคม ค.ศ. 1978 และตามมาด้วยการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตขึ้นปกติในวันที่ 1 มกราคม ปีถัดมา อีกทั้งในช่วงค.ศ. 1979 - 1985 จีนได้พัฒนากองทัพโดยพึ่งพาสหรัฐอเมริกามากขึ้น ทำให้

ดารา ดวงดี และจำลอง พิสนาคะ. (2522). สงครามจีน-เวียดนาม. หน้า 28.

โซเวียตตระเวนว่าความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับสหรัฐจะเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของตน ปัจจัยที่ทำให้จีนและสหรัฐมีความสัมพันธ์ที่แนบแน่นมากขึ้นในช่วงนี้ส่วนหนึ่งมาจากความต้องการร่วมมือกันต่อต้านโซเวียต เพราะนอกจากโซเวียตจะทำการแผ่ขยายอิทธิพลเข้าไปในเวียดนามแล้วในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1979 ยังแทรกแซงทางทหารในอัฟกานิสถานอีกด้วย

จีนกับอัฟกานิสถานมีความสัมพันธ์ทางการทูตกันตั้งแต่วันที่ 20 มกราคม ค.ศ. 1955 เป็นความสัมพันธ์ราบรื่นพอควร ผู้นำของทั้งสองประเทศแลกเปลี่ยนการเยือนกันอยู่เนือง ๆ สัญลักษณ์ที่สำคัญในความสัมพันธ์อันดีต่อกันคือ สนธิสัญญามิตรภาพและไม่รุกรานซึ่งกันและกัน (Treaty of Friendship and Mutual Non-Aggression, 20 สิงหาคม ค.ศ. 1960) สนธิสัญญาพรมแดน (Sino-Afghan Boundary Treaty, 22 พฤศจิกายน ค.ศ. 1963) นอกจากนี้จีนยังให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและวิชาการแก่อัฟกานิสถานในหลายโครงการ¹ อย่างไรก็ตามจีนสนับสนุนรัฐบาลอัฟกานิสถานที่เป็นเอกราชมากกว่ารัฐบาลที่มีใครหรือพรรคการเมืองใดที่ขึ้นมาครองอำนาจ ดังนั้นจึงต่อต้านรัฐบาลคาบูลซึ่งโซเวียตส่งทหารเข้าไปยึดครองและค้าจุนระหว่างวันที่ 25 ธันวาคม ค.ศ. 1979 - 15 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1989 ระยะเวลาดังกล่าวเป็นระยะที่จีนถือว่าอัฟกานิสถานเป็น "สมุน" ของโซเวียตร่วมกันคุกคามความมั่นคงของจีน² ผลของการรุกรานอัฟกานิสถานทำให้ความคิดของทั้งจีนและโซเวียตที่จะหันหน้าเข้าหากันเพื่อเจรจาเรื่องสนธิสัญญามิตรภาพ พันมิตรและความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ค.ศ. 1950 ต้องหยุดชะงักลง ซึ่งก็หมายความว่าสนธิสัญญาดังกล่าวต้องสิ้นสุดลงด้วยในวันที่ 11 เมษายน ค.ศ. 1980 ตามที่ปักกิ่งได้แสดงความจำนงไว้³

ในค.ศ. 1980 นับว่าสหภาพโซเวียตได้บรรลุเป้าหมายหลักของตนคือการปิดล้อมจีน ไม่ว่าจะเป็นทางใต้ ทางเหนือ และด้านตะวันออก โดยเฉพาะอย่างยิ่งโซเวียตสามารถใช้ฐานทัพในเวียดนาม ซึ่งอยู่ในเส้นทางสื่อสารคมนาคมทั้งทางทะเลและทางอากาศของสหรัฐจากโยโกสุกะและอ่าวซูบิก ไปยังดีเอโกการ์เซียและไปยังทะเลอาหรับและอ่าวเปอร์เซียในที่สุด⁴

¹เขียน ชีววิทย์. (2541). เล่มเดิม. หน้า 444 - 445

²แหล่งเดิม. หน้า 445.

³วิวัฒน์ มุ่งการดี. (2533). เล่มเดิม. หน้า 87.

⁴แหล่งเดิม. หน้า 86 - 87.

4.4 ยุคเศรษฐกิจนำการเมือง

ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับโซเวียตในปลายทศวรรษ 1970 และต้นทศวรรษ 1980 ดึงเครียดขึ้น อันเนื่องมาจากการดำเนินการปิดล้อมจีนของโซเวียตและการที่ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับสหรัฐกระชับมิตรมากขึ้น โซเวียตได้กลายมาเป็นศัตรูหมายเลขหนึ่งของจีน แม้ว่าประธานาธิบดีโรนัลด์ เรแกนขึ้นสู่อำนาจระยะแรก จะเน้นถึงความสัมพันธ์กับไต้หวันมากกว่าจีน และยังทำการควบคุมการถ่ายทอดเทคโนโลยีที่สำคัญให้กับไต้หวัน ซึ่งทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับสหรัฐเกิดความหมกมุ่นกันขึ้น ระยะนี้เองคือ ในค.ศ. 1982 โซเวียตได้ฉวยโอกาสให้ข้อเสนอใหม่ในการฟื้นฟูความสัมพันธ์กับจีน แต่การฟื้นฟูความสัมพันธ์ของทั้ง 2 ประเทศไม่ได้คืบหน้าเท่าที่ควรเพราะติดขัดที่เงื่อนไขที่จีนตั้งไว้ 3 ประการคือ จีนต้องการให้โซเวียตถอนทหารออกจากอัฟกานิสถาน ยุติการสนับสนุนเวียดนามในการรุกรานกัมพูชา และให้โซเวียตถอนกำลังทหารที่ตรึงอยู่ตามพรมแดนโซเวียต-จีน ตลอดจนถึงกองทหารโซเวียตที่ตั้งอยู่ในมองโกเลีย¹ แต่โซเวียตปฏิเสธที่จะยอมรับเงื่อนไขในการเจรจาที่เกี่ยวกับประเทศที่ 3 ไม่ว่าจะเป็นอัฟกานิสถาน เวียดนาม หรือมองโกเลีย ทำให้ความตั้งใจฟื้นฟูความสัมพันธ์ของทั้งสองชะงักงันอีกครั้ง

มีผู้วิจารณ์การดำเนินนโยบายผ่อนคลายความตึงเครียดสมัยเบรชเนฟว่า แท้จริงเป็นการขยายอิทธิพลเข้าไปในส่วนต่าง ๆ ของโลกมากกว่า โดยเฉพาะการติดตั้งขีปนาวุธ SS-20 และการรุกรานอัฟกานิสถาน² ดังนั้นบทบาทที่สำคัญของกอร์บาเชฟที่ต้องการเปลี่ยนแปลงการดำเนินนโยบายต่างประเทศ คือ การแสดงความเป็นปรปักษ์กับนโยบายต่างประเทศในสมัยเบรชเนฟ กอร์บาเชฟจึงเป็นอีกผู้หนึ่งที่วิจารณ์นโยบายต่างประเทศของโซเวียตในอดีต ที่สำคัญที่สุดคือในที่ประชุมพรรคคอมมิวนิสต์แห่งสหภาพโซเวียตเมื่อวันที่ 28 มิถุนายน ค.ศ. 1988 โดยนอกจากจะโจมตีถึงโครงสร้างและกระบวนการกำหนดนโยบายต่างประเทศในระยะก่อนหน้านี้ว่า "ดำเนินไปในวงแคบ บ่อยครั้งจำกัดการพิจารณาหรืออยู่ในหมู่ "มิตรสหาย" เพียงไม่กี่คน มิได้มีการพิจารณาหรือในลักษณะที่มีการตรวจสอบและวิเคราะห์อย่างกว้างขวาง จึงก่อให้เกิด

¹"จีน-โซเวียต กระแสลมที่เปลี่ยนทาง," (2526, กันยายน 23-29). ไทยแลนด์. 2(534) :

²David Pryce-jones. (1995). *The war that never was*. p.105.

การผิดพลาดและคาดการณ์ผิดขึ้นบ่อยครั้ง" และสรุปถึงผลการดำเนินนโยบายลักษณะดังกล่าวว่า

ก่อให้เกิดการกระทำทางทหารแทนที่จะเป็นการตอบโต้ทางการเมือง และผลที่ตามมาคือเกิดผล
ในทางลบโดยโซเวียตถูกมองว่าเป็นภัยคุกคามทางด้านการทหาร เป้าหมายต่าง ๆ ที่มีลักษณะ
ก้าวหน้าและสร้างสรรค์ก็กลับได้รับการมองและเข้าใจผิดจากนานาชาติ แม้แต่ประเทศที่เป็น
สังคมนิยมด้วยกันและเคยเป็นมิตรกับโซเวียต อาทิ โรมานี และยูโกสลาเวีย ก็ประกาศไม่เห็น
ด้วยกับลัทธิเบรชเนฟ ซึ่งใช้เป็นเหตุผลในการบุกเชโกสโลวะเกียในปี 1968...¹

เมื่อมีคาอิล เอส. กอร์บาชอฟ (Mikhail S.Gorbachev) เข้ารับตำแหน่งเลขาธิการใหญ่
ของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งสหภาพโซเวียต ภายหลังอสังกรรมของเซอร์เนโกในเดือนมีนาคม
ค.ศ. 1985 กอร์บาชอฟเข้ารับตำแหน่งพร้อมกับต้องแบกรับปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำและการเมือง
ภายในที่สะสมมาเป็นเวลานาน เพื่อแก้ปัญหา กอร์บาชอฟย้ำในเรื่องความจำเป็นที่จะต้องมี
"การจัดโครงสร้างใหม่" (perestroika)² เพื่อที่จะนำสังคมโซเวียตไปสู่ "การฟื้นฟูบูรณะเศรษฐกิจ"
และ "การเปิดกว้าง" (glasnost)³ ผลคือเกิดความปั่นป่วนทางการเมืองตามมาเพราะ
นโยบายกลาสโนสต์ที่เปิดกว้างทางความคิดและการพูดจา เปรียบดั่งน้ำมันเบนซินที่ราดลงบน
กองไฟ ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ⁴ ที่รวมกันอยู่ในสหภาพโซเวียตกล้าที่จะเรียกร้องอิสรภาพ

¹ชาติรัฐ ฤทธารมย์. (2537). เล่มเดิม. หน้า 328.

²เปเรสทรอยก้า เป็นนโยบายการปฏิรูปเศรษฐกิจของกอร์บาชอฟเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจที่กำลัง
ตกต่ำ ประสบความสำเร็จในขณะนั้น

³แหล่งเดิม. หน้า 322. กลาสโนสต์ เป็นนโยบายที่เปิดให้ประชาชนชาวโซเวียตมีสิทธิ
อภิปรายได้กว้างขวางยิ่งขึ้น และให้เสรีภาพในการแสดงออก

⁴โซเวียตประกอบขึ้นด้วย "สาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียต" 15 แห่ง โดยมี "สาธารณรัฐสังคม
นิยมแห่งรัฐบาลกลางโซเวียตรัสเซีย" เป็นสาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียตที่ใหญ่ที่สุด แต่ละสาธารณรัฐ
สังคมนิยมโซเวียตมีรัฐธรรมนูญเป็นของตนเอง นอกจากนี้ยังมีชนกลุ่มน้อยหรือชนเผ่าอื่น ๆ ซึ่งกระจัด
กระจายกันอยู่ตามพื้นที่ต่าง ๆ ในสหภาพโซเวียตที่มีอยู่รวมถึงกว่า 100 เผ่าพันธุ์และเชื้อชาติ
ความหลากหลายนี้เองนำมาซึ่งปัญหาที่สร้างความหนักใจให้แก่รัฐบาลกลางในกรุงมอสโกมาโดยตลอด สาริ
ชญะเรื่องเดช. (2532. มกราคม). "โซเวียตกับการทำลายของชนกลุ่มน้อย," พบโลก. 2(15) : 33.

ในการพูดและการจับกลุ่มสนทนามากขึ้น และนโยบายกลาสนอสต์ยังจุดประกายไฟแห่งเสรีภาพให้แก่ประชาชนชาวโซเวียต ซึ่งส่งผลกระทบอย่างใหญ่หลวงต่อพัฒนาการของสังคมโซเวียต ด้านหนึ่งได้ก่อให้เกิดการอภิปรายอย่างกว้างขวางเกี่ยวกับทิศทางในอนาคตของประชาชาติอันนำไปสู่ความขัดแย้งและความตึงเครียดภายในสังคม จนเกิดการรัฐประหารโดยกลุ่มอนุรักษ์นิยมในที่สุด อีกด้านหนึ่งการเปิดกว้างก็ได้สร้าง "วัฒนธรรมการเมืองใหม่" ให้แก่โซเวียต ซึ่งได้กระตุ้นให้พวกเขาเหล่านี้ลุกขึ้นสู่อำนาจเผด็จการถึงที่สุดจนการก่อรัฐประหารต้องล่มสลายไป

แม้นโยบายภายในประเทศของกอร์บาชอฟจะประสบปัญหามาก แต่การกำหนดจุดยืนใหม่ในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของกอร์บาชอฟ หรือที่เรียกว่า "แนวคิดใหม่" (New Thinking) กลับประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก ทำให้สมัยของกอร์บาชอฟเป็นยุคที่โซเวียตมีความสัมพันธ์ที่ดีกับประเทศต่าง ๆ ทั้งค่ายคอมมิวนิสต์และทุนนิยม ต่างกับยุคที่ผ่านมา นโยบายแนวคิดใหม่ได้รับการประกาศอย่างเป็นทางการในที่ประชุมสมัชชาใหญ่พรรคคอมมิวนิสต์โซเวียตครั้งที่ 27 เดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1986 ซึ่งกอร์บาชอฟได้ย้ำถึงความสำคัญของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน (interdependence) มากกว่าความขัดแย้งทางชนชั้น (class conflict) และประเด็นปัญหาระดับโลกมากกว่าอุดมการณ์ รวมทั้งการกำหนดตนเอง (self-determination) มากกว่าการยึดเยี่ยระบบสังคมไปสู่ต่างประเทศ นโยบายแนวคิดใหม่ของกอร์บาชอฟนี้เกิดขึ้นบนพื้นฐานของความต้องการลดอุณหภูมิทางการเมืองระหว่างประเทศลง และเพื่อลดงบประมาณทางการทหารของโซเวียตและหันมาแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจในประเทศ นับว่านโยบายต่างประเทศของกอร์บาชอฟได้ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างโซเวียตกับจีนก้าวหน้าขึ้นเป็นอย่างมาก รวมไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างโซเวียตกับสหรัฐยังบรรลุในข้อตกลงหลายเรื่อง เป็นต้นว่า ในการประชุมสุดยอดครั้งที่ 3 กับประธานาธิบดีโรนัลด์ เรแกน ที่กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. ผู้นำทั้งสองได้ร่วมลงนามในสนธิสัญญาจำกัดขีปนาวุธนิวเคลียร์พิสัยกลาง (Intermediate Range Nuclear Forces Treaty, I.N.F.)² และในวันที่ 29 พฤษภาคม ค.ศ. 1988 ประธานาธิบดีเรแกนและนางแนนซี ภรรยา ได้เยือนมอสโกอย่างเป็นทางการ ทำให้ความตึงเครียดระหว่าง

¹ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. (2536). *รัสเซียยุคเบเรลด์ซึน*. หน้า 92.

²เศรษฐพร กนิษฐานนท์. (2531, กรกฎาคม) "ผลการประชุมสุดยอดที่มอสโก," *พบโลก*.

2 ประเทศผ่นคลายลง

นโยบายต่างประเทศของกอร์บาชอฟทำให้การตกลงกันระหว่างจีนกับโซเวียตง่ายเข้า เมื่ออีการ์ โรกาชอฟ รัฐมนตรีช่วยว่าการต่างประเทศของโซเวียตได้แถลงที่ปักกิ่งหลังจากสิ้นสุดการพบปะกับเจ้าหน้าที่ระดับสูงของจีนเพื่อบรรยายสรุปเกี่ยวกับผลการประชุมสุดยอดระหว่างผู้นำสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตว่า ขณะนี้ไม่มีความสงสัยใด ๆ เกี่ยวกับวิสัยที่จะมีการประชุมสุดยอดดังกล่าวเกิดขึ้นระหว่างผู้นำปักกิ่งและมอสโก¹ ในคำกล่าวสุนทรพจน์ของกอร์บาชอฟที่วลาดิวอสตอค เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม ค.ศ. 1986 มีสาระเป็นการตอบสนองการเรียกร้องของจีน 2 ประการคือ โซเวียตมีนโยบายจะถอนทหารออกจากอัฟกานิสถาน ก่อนสิ้นปี 1986 และกำลังเจรจากับมองโกเลียเพื่อถอนทหารออกจากประเทศนั้น และเสริมว่าโซเวียตยินดีจะเจรจาปรับปรุงสัมพันธภาพกับจีนทุกเรื่อง²

นับจากปีที่กอร์บาชอฟมีอำนาจสูงสุดในโซเวียตคือ ค.ศ. 1985 จนถึงการสิ้นสุดของสหภาพโซเวียตในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1991 ได้มีการเจรจาแก้ไขข้อพิพาทเรื่องพรมแดนระหว่างจีนกับโซเวียตคือ

1 ตกลงร่วมเจรจาแก้ไขปัญหพรมแดนตลอดแนวทั้งส่วนตะวันออก (จากมองโกเลียจรดเกาหลีเหนือ) และส่วนตะวันตก (จากมองโกเลียจรดอัฟกานิสถาน)

2 ตกลงร่วมเจรจากันบนพื้นฐานของสนธิสัญญาที่ทำกันไว้ และในส่วนที่เป็นร่องน้ำให้ใช้กลางน้ำสายใหญ่เป็นหลัก

3 ตกลงร่วมจัดตั้งคณะทำงานร่วมซึ่งเริ่มทำงานตั้งแต่ต้นปี 1988 โดยมีหน้าที่ทำภาพถ่ายทางอากาศเพื่อปักปันเขตแดน

4 พรมแดนส่วนตะวันออก (เป็นร่องน้ำยาวประมาณ 3700 กิโลเมตร และทางบกประมาณ 600 กิโลเมตร) นั้น ในส่วนที่อยู่ในแม่น้ำอูสซูรี และแม่น้ำเฮยหลงเจียง เกาะที่พิพาทกันมี 4 เกาะ เกาะเงินเป่าให้เป็นของจีน ส่วนอีก 3 เกาะ (Heixiazhi, Tarabarovsky, Bolshoy) ยังตกลงกันไม่ได้ ให้รักษาสภาพคงที่ (ครอบครองโดยฝ่ายโซเวียต) ไว้ก่อน

¹"ซัมมิทปักกิ่ง-มอสโก," (2531, กรกฎาคม). เล่มเดิม. 1(9) : 13.

เขียน ธีรวิทย์. (2541). เล่มเดิม. หน้า 461.

5 พรมแดนในส่วนตะวันตก แม้ปัญหาจะซับซ้อนขึ้นโดยการแยกตัวเป็นเอกราชของ 3 สาธารณรัฐที่มีพรมแดนติดกับจีน (รวมกันยาวประมาณ 2830 กิโลเมตร) แต่ทั้ง 3 ประเทศใหม่ก็ร่วมมือกับรัฐบาลโซเวียตภายใต้การนำของกอร์บาชอฟและรัฐบาลรัสเซียต่อมาอย่างดีในการเจรจาแก้ไขปัญหาพรมแดนกับจีน¹

เกี่ยวกับข้อเรียกร้อง 3 ประการของจีน และการถอนทหารออกจากอัฟกานิสถานนั้น ได้เริ่มถอนในค.ศ. 1988 และเสร็จสิ้นในค.ศ. 1989² ต่อมาโซเวียตได้ถอนทหารจำนวน 11,000 คน ออกจากมองโกเลีย (โดยยังเหลืออยู่อีก 60,000 คน)³ อีกทั้งยังมีบทบาททำให้เวียดนามถอนทหารออกจากกัมพูชาก่อนกำหนดที่เวียดนามเคยยืนยันว่าจะถอนในค.ศ. 1990 อีกด้วย แม้ว่าการกระทำของโซเวียตจะไม่ได้สร้างความพอใจให้แก่จีนจนขึ้นจะรื้อฟื้นความสัมพันธ์ระหว่างกันเหมือนต้นทศวรรษ 1950 แต่ก็ทำให้ลดความรู้สึกบาดหมางลงได้มาก จีนไม่ได้มองโซเวียตว่าเป็นศัตรูหมายเลขหนึ่งดังเช่นในอดีตอีกต่อไป และในวันที่ 15 พฤษภาคม ค.ศ. 1989 กอร์บาชอฟได้ไปเยือนจีน และเกิดความเข้าใจกันดีระหว่าง 2 ประเทศขึ้น เป็นจุดเริ่มต้นของการติดต่อระหว่างเจ้าหน้าที่ระดับสูงของทั้ง 2 ประเทศในระยะต่อมา และเป็นการจัดความขัดแย้งระหว่างจีนและโซเวียตที่ได้ดำเนินมาตั้งแต่กลางทศวรรษ 1950 เป็นต้นมา แต่เมื่อกอร์บาชอฟกลับสู่มอสโกก็ต้องเผชิญกับการต่อต้านภายในประเทศ ซึ่งเกิดจากความล้มเหลวในการปฏิรูปการเมืองและเศรษฐกิจจนทำให้ต้องพ้นอำนาจไปในที่สุด อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ระหว่าง 2 ประเทศได้รับการสานต่อจากรัฐบาลของนายบอริส เยลซิน ซึ่งเป็นผู้นำของสหพันธรัฐรัสเซีย

¹ เชียน ธีรวิทย์. (2541). เล่มเดิม. หน้า 463.

² สมพงษ์ ชูมาก. (2540). เล่มเดิม. หน้า 163.

³ วีระ นุชเปียม. (2531, มกราคม - เมษายน). "สถานการณ์ในเอเชียกับบทบาทของประเทศมหาอำนาจ," เอเชียปริทัศน์. 9(1) : 29

บทสรุป

ความสัมพันธ์ระหว่างสาธารณรัฐประชาชนจีนและสหภาพโซเวียตนับตั้งแต่มีการสถาปนาระบอบสังคมนิยมในจีน ค.ศ. 1949 จนถึง ค.ศ. 1989 ซึ่งเป็นปีสิ้นสุดงานวิจัยฉบับนี้ มีความสัมพันธ์แบบปกปักรักษามากกว่าเป็นมิตร ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้ คือ ความสัมพันธ์ในอดีต ความขัดแย้งทางอุดมการณ์ การแข่งขันขยายอำนาจทางทหารและบทบาทของทั้ง 2 ประเทศในการเมืองระหว่างประเทศ ปัจจัยเหล่านี้ล้วนทำให้สูญเสียผลประโยชน์แห่งชาติ และเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งระหว่าง 2 ประเทศ

กรณีชนชาติมองโกลบุกเมืองเกียฟในคริสต์ศตวรรษที่ 13 แม้ไม่ได้มีผลโดยตรงต่อความสัมพันธ์จีน-โซเวียตในยุคหลัง แต่ก็มีผลทางจิตวิทยาที่ทำให้ชนชาติทั้งสองมีความรู้สึกต่อกันในด้านลบ ประกอบกับในสมัยล่าอาณานิคม รัสเซียร่วมกับมหาอำนาจชาติต่าง ๆ แสวงหาผลประโยชน์ในประเทศจีน จีนต้องทำสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมกับรัสเซีย ได้แก่ สนธิสัญญาไคกุ๋น ค.ศ. 1858, สนธิสัญญาเทียนจิน ค.ศ. 1858 และสนธิสัญญาเซนต์ปีเตอส์เบิร์ก ค.ศ. 1881 ฉะนั้นแม้ต่อมาเมื่อพรคบอลเชวิคได้ทำการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศเป็นสังคมนิยม และผู้นำเลนินได้แถลงคำประกาศการาราชานว่าจะล้างกรรมสิทธิ์ทุกอย่างที่โซเวียตมีอยู่เหนือแผ่นดินจีนอันได้มาจากสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมในสมัยพระเจ้าซาร์ก็ตาม แต่ในความเป็นจริง สนธิสัญญาต่าง ๆ กลับไม่ได้รับการแก้ไขให้เป็นไปตามคำประกาศการาราชาน จึงกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ในประวัติศาสตร์ก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์จีน-โซเวียต

สหภาพโซเวียตได้ให้การรับรองสาธารณรัฐประชาชนจีนในวันรุ่งขึ้นของการสถาปนาระบอบสังคมนิยม และมีการทำสนธิสัญญามิตรภาพ พันธมิตรและความช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นระยะเวลา 30 ปี ระยะแรกความช่วยเหลือของโซเวียต มีทั้งการให้เงินกู้ระยะยาวและความช่วยเหลือด้านการพัฒนาอุตสาหกรรมและการอบรมเจ้าหน้าที่ทางเทคนิค ระยะนี้นักประวัติศาสตร์บางคนเรียกว่ายุคน้ำผึ้งพระจันทร์ เพราะเป็นระยะที่ทั้ง 2 ประเทศมีความสัมพันธ์แบบพึ่งพาซึ่งกันและกัน โซเวียตต้องการเป็นพันธมิตรกับจีน เพราะจีนเป็นประเทศที่มีพื้นที่กว้างใหญ่ มีประชากรจำนวนมาก สามารถเพิ่มความเข้มแข็งให้กับค่ายคอมมิวนิสต์ ส่วนจีนต้องการพึ่งพาโซเวียตทั้งในด้านความมั่นคงและความช่วยเหลือเพื่อฟื้นฟูสภาพเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์แบบพึ่งพากันนี้มีระยะเวลาเพียง 8 ปีเท่านั้น จุดหักเหของความสัมพันธ์อยู่ที่การประชุมสมัชชาพรรคครั้งที่ 20 ของสหภาพโซเวียต ค.ศ. 1956 ซึ่งคำแถลงของครุสชอฟในการประชุมนั้นนอกจากจะกล่าวโจมตี

ติสตาลินแล้ว ยังกล่าวถึงแนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศของโซเวียตแบบใหม่อีกด้วย ภายใต้นั้นโซเวียตเป็นผู้นำค่ายสังคมนิยม ดังนั้นความเปลี่ยนแปลงของโซเวียตจึงส่งผลกระทบต่อประเทศต่าง ๆ ในค่าย โดยเฉพาะจีนซึ่งยึดแนวทางตามแบบโซเวียตมาตั้งแต่เริ่มก่อตั้งระบบสังคมนิยมในจีน นอกจากนั้นนโยบายใหม่ของครุสชอฟในเรื่องหลักการอยู่ร่วมกันโดยสันติกับประเทศต่างอุดมการณ์และนโยบายผ่อนคลายความตึงเครียดก็ไม่เพียงแต่ส่งผลต่อจีนในด้านการขัดแย้งต่ออุดมการณ์ของจีน หากยังส่งผลต่อความช่วยเหลือด้านการผลิตอาวุธที่โซเวียตเคยให้แก่จีนอีกด้วย เพราะนโยบายผ่อนคลายความตึงเครียดของครุสชอฟมีสาเหตุมาจากความต้องการลดการแข่งขันในการผลิตอาวุธนิวเคลียร์ระหว่างโซเวียตกับสหรัฐ จีนจึงได้รับผลกระทบจากนโยบายนี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ต่อมาแม้โซเวียตจะเปลี่ยนแปลงตัวผู้นำจากครุสชอฟเป็นลีโอนิด เบรชเนฟ แต่ความสัมพันธ์ของทั้ง 2 ประเทศก็ไม่กระเตื้องขึ้น เนื่องจากความขัดแย้งของทั้ง 2 ประเทศมิได้มีเพียงสาเหตุหลักมาจากตัวผู้นำ แต่มาจากหลักการในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ ในสมัยของเบรชเนฟความขัดแย้งของทั้ง 2 ประเทศเพิ่มความรุนแรงขึ้น จนเกิดการปะทะกันบริเวณชายแดนในค.ศ.1969 และโซเวียตยังตรึงกำลังเพื่อกดดันจีนต่อมาอีกเกือบ 2 ทศวรรษ นอกจากนี้จีนยังเพิ่มบทบาทตนเองในเวทีระหว่างประเทศ ในทศวรรษ 1960 จีนกลายเป็นอีกขั้วอำนาจหนึ่งเพิ่มจากการที่โลกได้แบ่งเป็น 2 ค่าย คือค่ายทุนนิยมและค่ายสังคมนิยมภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มหาอำนาจจีนในทศวรรษ 1960 ได้ดำเนินนโยบายเป็นมิตรกับประเทศต่าง ๆ ทั่วประเทศ ไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดและประเทศทุนนิยม ครั้นถึงปลายทศวรรษ 1960 จีนได้ถ่างทางเพื่อก่อความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกา และประสบผลสำเร็จในค.ศ. 1972 เมื่อนิกสันไปเยือนปักกิ่งอย่างเป็นทางการ

ในทศวรรษ 1970 ความสัมพันธ์ระหว่างจีนและสหรัฐได้พัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ จนสามารถสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตขึ้นปกติได้ในวันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 1979 ในขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับโซเวียตกลับตึงเครียดขึ้น จีนเชื่อว่าโซเวียตหนุนหลังเวียดนามในการบุกกัมพูชาและแผ่ขยายอิทธิพลเข้าไปในกัมพูชาเพื่อลดอิทธิพลของจีนและปิดล้อมจีนทางตอนใต้ อีกทั้งในค.ศ.1980 โซเวียตยังส่งกำลังเข้าแทรกแซงอัฟกานิสถานซึ่งเป็นมิตรที่ดีของจีน ดังนั้นในทศวรรษ 1970 และต้นทศวรรษ 1980 โซเวียตจึงเป็นศัตรูหมายเลขหนึ่งของจีนแทนสหรัฐอเมริกา เพราะจีนถือว่าการกระทำของโซเวียตคุกคามความมั่นคงปลอดภัยของจีน

ความสัมพันธ์ระหว่างโซเวียตกับจีนหากแบ่งตามปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์

ของทั้ง 2 ประเทศ สามารถแบ่งได้เป็น 2 ช่วง โดยมีปัจจัยเรื่องอุดมการณ์และผลประโยชน์เป็นหลัก คือสมัยสตาลิน มีอุดมการณ์เป็นปัจจัยหลักที่ทำให้จีนและโซเวียตเป็นพันธมิตรต่อกัน เพราะว่าต่างก็เป็นประเทศที่ปกครองด้วยระบอบสังคมนิยม อีกทั้งในขณะนั้นทั้ง 2 ประเทศต่างต้องร่วมมือกันต่อต้านประเทศทุนนิยม ต่อมาหลังการอสัญกรรมของสตาลิน ผู้นำคนใหม่คือครุสชอฟได้เปลี่ยนแปลงหลักการดำเนินนโยบายกับประเทศทุนนิยม เป็นการอยู่ร่วมกันโดยสันติกับประเทศต่างอุดมการณ์ ทำให้เกิดความขัดแย้งทั้งนี้มีปัจจัยมาจากความขัดแย้งในด้านผลประโยชน์เป็นใหญ่ สาเหตุเพราะสถานการณ์ภายในจีนกับโซเวียตแตกต่างกัน จีนไม่พร้อมที่จะเดินตามหลักการของโซเวียตอีกต่อไป และการที่โซเวียตประกาศหลักการอยู่ร่วมกันโดยสันตินี้ ทำให้จีนเห็นถึงทางที่จีนจะเสียผลประโยชน์ด้านการพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์ ซึ่งขณะนั้นเป็นเครื่องประกันความปลอดภัยของประเทศ ต่อมาเมื่อสหรัฐอเมริกาเป็นนโยบายทางการทูตในยุคประธานาธิบดีนิกสัน เป็นการเปิดความสัมพันธ์กับประเทศในค่ายสังคมนิยม มีการมาเยือนจีนและโซเวียตใน ค.ศ. 1972 และ ค.ศ. 1973 ตามลำดับ ยิ่งทำให้ความสัมพันธ์ของจีนและโซเวียตแตกแยกกันยิ่งขึ้น แม้ว่าจะมีการเจรจาฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างกันก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถจัดการความบาดหมางลงได้อย่างถาวร จนกระทั่งเข้าสู่สมัยของกอร์บาชอฟ ซึ่งมีปัจจัยภายในประเทศทำให้ความสัมพันธ์ของจีนและโซเวียตเปลี่ยนแปลงไป

เนื่องจากความตกต่ำทางเศรษฐกิจที่มีมาเป็นระยะเวลายาวนาน โซเวียตภายใต้การนำของกอร์บาชอฟจึงต้องการลดภาระทางการทหาร เพื่อนำงบประมาณไปพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศ ซึ่งมีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างโซเวียตกับจีน แม้ในระยะแรกโซเวียตจะไม่ยอมรับฟังข้อเสนอ 3 ข้อของจีน คือ ถอนทหารออกจากอัฟกานิสถาน ยุติการสนับสนุนให้เวียดนามบุกกัมพูชา และถอนทหารที่ตั้งตรงอยู่ตามแนวชายแดนจีน-โซเวียต แต่ต่อมาโซเวียตเริ่มผ่อนคลายท่าทีลงจึงทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับโซเวียตกระเตื้องขึ้น ในที่สุดกอร์บาชอฟได้เดินทางไปเยือนจีนในวันที่ 15-18 พฤษภาคม ค.ศ. 1989 ฝ่ายจีนได้ส่งนายกรัฐมนตรีหลี่เผิงไปเยือนมอสโกระหว่างวันที่ 23-26 เมษายน ค.ศ. 1990 และก่อนที่ระบอบสังคมนิยมโซเวียตล่มสลายไป ประธานาธิบดีเจียงเจ๋อหมิน (Jiang Zemin) ก็ได้ไปเยือนมอสโกในวันที่ 16-18 พฤษภาคม ค.ศ. 1991 ในระหว่างนี้ผลที่เกิดขึ้นในทางปฏิบัติที่สำคัญคือ ประการแรก โซเวียตได้ถอนทหารออกจากอัฟกานิสถานหมดในวันที่ 15 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1989 ประการที่ 2 โซเวียตได้ถอนทหาร 50000 คน และรถถัง 850 คันออกจากมองโกเลียในระหว่างวันที่ 15 พฤษภาคม ค.ศ. 1989 - 15

พฤษภาคม ค.ศ.1990 นอกจากนั้นโซเวียตยังได้สัญญาว่าจะลดจำนวนขีปนาวุธ SS-20 ที่ติดตั้งตามแนวชายแดนจีน-โซเวียตให้เหลือน้อยลง¹ อีกทั้งการเจรจาแก้ไขข้อพิพาทเรื่องพรมแดนที่เป็นปัญหายืดเยื้อมาเป็นระยะเวลายาวนานก็ยังสามารถก้าวหน้าไปได้อย่างมาก

สหพันธรัฐรัสเซียสถาปนาขึ้นในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1991 ภายใต้การนำของบอริส เยลซิน ระยะแรกนักสังเกตการณ์ต่างให้ความสนใจว่าความสัมพันธ์ฉันมิตรที่เพิ่งเริ่มขึ้นได้ไม่นานจะล้มเหลวลงและกลับไปสู่ความขัดแย้งเหมือนเดิมหรือไม่ แต่ระยะเวลา 7 ปีที่ผ่านมาก็เป็นข้อพิสูจน์แล้วว่า ทั้ง 2 ประเทศมีการพัฒนาการความสัมพันธ์ไปในทางที่ดีขึ้น ไม่ว่าจะเป็นด้านความมั่นคงทางการเมืองหรือว่าความร่วมมือกันทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อสหพันธรัฐรัสเซียได้ยุติการแทรกแซงในอินโดจีน และการเผชิญหน้ากับจีนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จีนและโซเวียตในทศวรรษนี้ จึงได้เข้าสู่ยุคแสวงหาความสัมพันธ์อันดีกับประเทศต่าง ๆ และมุ่งไปในทางพัฒนาเศรษฐกิจมากกว่าแผ่อิทธิพลด้านการเมือง

อย่างไรก็ตามความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองย่อมเกิดขึ้นได้เสมอ ดังเช่นความสัมพันธ์ในอดีตที่ขึ้น ๆ ลง ๆ ระหว่างจีนและโซเวียต สิ่งที่น่าจับตามองคือภาวะเศรษฐกิจที่ตกต่ำในสหพันธรัฐรัสเซียจะมีผลกระทบต่อบอบการปกครองและสภาพการเมืองภายในประเทศอีกครั้งหรือไม่ และแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจของจีนในปัจจุบันจะมีผลต่อประเทศจีนและความสัมพันธ์ของจีนกับนานาประเทศอย่างไร ปัญหาที่น่าคิดคือหากสหพันธรัฐรัสเซียมีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจเพิ่มมากขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซีย - จีนจะเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ เพราะหากมองย้อนไปในประวัติศาสตร์ประเทศทั้งสองจะมีการแข่งขันกันมาตลอดในยามที่เข้มแข็ง งานวิจัยนี้คงเป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้มองภาพรวมของความสัมพันธ์ของทั้ง 2 ประเทศกระจ่างขึ้น

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กนกวรรณ พรหมสอน และ สุมนา ดีสุวรรณ. (2538). เหตุการณ์ในโลกปัจจุบัน. กรุงเทพฯ : แม็ค.

กุสุมา สนิทวงศ์ ณ.อยุธยา. (2524). ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเอเชีย.

กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เขียน ชีววิทย์. (2509). นโยบายต่างประเทศของจีนคอมมิวนิสต์. กรุงเทพฯ :

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

----- (2527). จีนผลัดแผ่นดิน. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

----- (2541). นโยบายต่างประเทศจีน. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนและสนับสนุน

การวิจัยและศูนย์จีนศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จันทร์ฉาย ภักดีนคม. (2522). การทูตสมัยจักรวรรดิรัสเซีย. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

ชโย(นามแฝง). (2533). บทเรียนจากเทียนอันเหมินกับเปรสตรอยก้าและกลาสโนสต์.

กรุงเทพฯ : มิตรเจริญ.

ชาติรี ฤทธารมณ. (2537). นโยบายต่างประเทศของสหภาพโซเวียต 1945 - 1990.

กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชุมพร สังขปรีชา. (2522). ยุทธศาสตร์โซเวียตในเอเชียอาคเนย์. กรุงเทพฯ : สารศึกษา.

ดารา ดวงดี และ จำลอง พิศนาคะ. (2522). สงครามจีน-เวียดนาม. กรุงเทพฯ : บ้านดาสาสน์

ดิเรก ชัยนาม. (2509). ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสมาคม

สังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย

ดำริรัตน์ รัตนรังสี. (2538). ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ. กรุงเทพฯ : ภาควิชารัฐศาสตร์

และนิติศาสตร์ วิทยาลัยครูสวนดุสิต สหวิทยาลัยรัตนโกสินทร์.

ทวีป วรดิลก. (2538). ประวัติศาสตร์จีน. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ

ธรรมรงค์ น้อยคุณ. (2523). ม่านเหล็กเยอรมัน. กรุงเทพฯ : อาทิตย์.

ธีระ นุชเปี่ยม. (2537). เวียดนามหลัง 1975. กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า.

น.ชญาตม์. (2518). ความสัมพันธ์และความขัดแย้งระหว่างประเทศคอมมิวนิสต์.

กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

- นันทา โชติกะพุกกณะ. (2523). ประวัติศาสตร์รัสเซีย. กรุงเทพฯ : ประเมษฐ์.
- นรนิติ เศรษฐบุตร. (2520). พฤติกรรมทางการเมืองระหว่างประเทศของสหภาพโซเวียต. กรุงเทพฯ : รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นฤมิตร สอดสุข. (2537). ประวัติศาสตร์สาธารณรัฐประชาชนจีน จนถึงยุคสี่ทันสมัย : ผลกระทบต่อพท. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- บุญศักดิ์ แสงระวี (แปล). (ม.ป.ป.). ศิลปะการทูตของโจวเอินไหล. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.
- ประทุมพร วัชรเสถียร. (2521). ยุโรปตะวันออกความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียต. กรุงเทพฯ : การเวก.
- . (2527). พฤติกรรมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของประเทศยุโรปตะวันออก. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- ประสิทธิ์ ไชยทองพันธุ์. (2522). สงครามคอมมิวนิสต์. กรุงเทพฯ : สยามบรรณกิจ.
- ประเสริฐ เรืองสกุล. (2515). ยุโรปสมัยใหม่. กรุงเทพฯ : เจริญ .
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. (2536). รัสเซียยุคเยลต์ซิน. กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย.
- ภูวดล ทรงประเสริฐ. (2522). ความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกากับจีนในอดีตและปัจจุบัน. กรุงเทพฯ : เจริญผล.
- มหาวิทยาลัยชานตง. (ม.ป.ป.). ศิลปะการทูตของโจวเอินไหล. บุญศักดิ์ แสงระวี แปล. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.
- ราอิช ตูชภูอาเหม็ด. (2519). สหภาพโซเวียตกับประเทศไม่สังกัดกลุ่ม. กรุงเทพฯ : แพร์พิตยา.
- วาน เดอ ลินเด็น, แฟรงค์. (2516). นโยบายต่างประเทศของประธานาธิบดีนิกสัน. สมบัติ จันทรวงศ์ แปล. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- วิวัฒน์ มุ่งการดี. (2533). นโยบายต่างประเทศสหรัฐอเมริกา. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วไล ฌ.ป้อมเพชร. (2518). รู้จักและเข้าใจคนรัสเซีย. กรุงเทพฯ : แพร์พิตยา.
- วไล ฌ.ป้อมเพชร และ น.ชญาบุญ. (2516). สหภาพโซเวียต อดีตและปัจจุบัน. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช
- ศิโรตม์ ภาคสุวรรณ. (ม.ป.ป.). ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ศิริโรตม์ ภาคสุวรรณ. (2522). *บทบาทและอิทธิพลของโซเวียตและจีนคอมมิวนิสต์ในแอฟริกา*.

กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

สนอง วิริยะผล. (ม.ป.ป). *จีนคอมมิวนิสต์เรื่องการต่อสู้บนผืนแผ่นดินใหญ่*. กรุงเทพฯ :

เจริญธรรม.

สมร นิตินันท์ประภาส. (2531). *สหรัฐอเมริกาในโลกปัจจุบัน ค.ศ. 1949 - 1980*.

กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

สมพงศ์ ชูมาก. (2540). *ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศยุคปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ : ภาควิชา

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมบูรณ์ ธรรมครองอาตม์. (2520). *ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออก*. กรุงเทพฯ : คณะสังคม-

ศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สิริ เปรมจิตต์. (2515). *บทบาทเมืองจีน*. กรุงเทพฯ : ประจักษ์.

สุขสันต์ วิเวกเมธากร. (2540). *สงครามฝิ่น*. กรุงเทพฯ : ต้นอ้อ.

สุปราณี มุขวิจิตร. (2525). *ประวัติศาสตร์รัสเซีย*. กรุงเทพฯ : วรุณ.

----- (2532). *ประวัติศาสตร์ยุโรป ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1815 - ปัจจุบัน เล่ม 1*.

กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

----- (2532). *ประวัติศาสตร์ยุโรป ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1815 - ปัจจุบัน เล่ม 2*.

กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

----- (ม.ป.ป). *ประวัติศาสตร์รัสเซีย ยุคโบราณจนถึงปีค.ศ. 1917*. กรุงเทพฯ :

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สุรชาติ บำรุงสุข. (2537). *ค.ศ.2000 ยุทธศาสตร์โลกหลังสงครามเย็น*. กรุงเทพฯ : มติชน.

เส้นทาง(นามแฝง). (2523). *อัลบานียใต้จีน*. กรุงเทพฯ : ป.สมพันธ์พาณิชย์.

สโรป ทัลบอตต์. (2517). *ความทรงจำของข้าพเจ้า นิกิต้า ครุสชอฟ*. เปรมชัย ฟรังค์สกละ

แปล. กรุงเทพฯ : บพิธ.

วิทยานิพนธ์

จิรศักดิ์ มุทิตาภรณ์. (2508). *ความขัดแย้งระหว่างจีนคอมมิวนิสต์กับรัสเซีย*. ปรินซ์นิพนธ์

ป.ม. (วิทยาศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุปราณี กลกะสิงห์. (2539). *ราชวงศ์ชิง : สมัยแห่งความรุ่งเรือง ค.ศ. 1644 - 1796*.

ปริญญาณิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์เอเชีย. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

วารสาร

กองวิชาการ สบส. (2526, พฤศจิกายน-สิงหาคม). "ความสัมพันธ์ระหว่างสาธารณรัฐ

ประชาชนจีนกับสหภาพโซเวียต," *เสนาธิปัตย์*. 32(2) : 1-10.

โกวิท วงศ์สุรวัฒน์. (2516, มกราคม-มีนาคม). "นโยบายต่างประเทศของสาธารณรัฐ

ประชาชนจีน," *รัฐศาสตร์*. 8(1) : 82 - 92.

เขียน ชีระวิทย์. (2531, กันยายน-ธันวาคม). "วิกฤตการณ์ในจีนปัญหาและอนาคตของระบบ

สังคมนิยม," *เอเชียปริทัศน์*. 9(3) : 9 - 21.

"จีน-โซเวียต กระแสลมที่เปลี่ยนทาง," (2526, กันยายน 23-29). *ไทยแลนด์*. 2(534) :

34-35.

จุลชีพ ชินวรรณ. (2523, กรกฎาคม-กันยายน). "นโยบายต่างประเทศของสาธารณรัฐ

ประชาชนจีน อดีตถึงปัจจุบัน," *เอเชียปริทัศน์*. 1(4) : 83 - 106.

ชาติรี ฤทธารมย์. (2527, มกราคม-เมษายน). "การเชื่อมโยงของการเมืองต่างประเทศกับการ

ขัดแย้งระหว่างประเทศ : ศึกษากรณีการขัดแย้งระหว่างสาธารณรัฐประชาชนจีนกับ

สหภาพโซเวียตในช่วงปี 1956 - 1960." *เอเชียปริทัศน์*. 5(1) : 40 - 62.

"ซันมิทปักกิ่ง-มอสโก," (2531, กรกฎาคม). *พบโลก*. 1(9) : 10 - 21.

ธีระ นุชเปี่ยม. (2531, มกราคม-เมษายน). "สถานการณ์ในเอเชียกับบทบาทของประเทศ

มหาอำนาจ," *เอเชียปริทัศน์*. 9(1) : 7 - 44.

นันทา โชติกะพุกกณะ. (2522, พฤษภาคม-สิงหาคม). "การผ่อนคลายความตึงเครียด

(Detente) และลัทธิครอบครองความเป็นเจ้า (Hegemonism)," *วารสารประวัติศาสตร์*.

4(2) : 101 - 108.

นฤมิตร สอดสุข. (2523, กรกฎาคม-กันยายน). "นโยบายต่างประเทศของจีนยุคหลัง

เหมาเจ๋อตง," *เอเชียปริทัศน์*. 1(4) : 107 - 127.

ป.ปิ่นเที่ยง. (2530, ธันวาคม). "สงครามเวียดนาม," *พบโลก*. 1(2) : 50 - 67.

5(3) : 70 - 103.

ผุสสดี สัตยมานะ. (2522, พฤษภาคม-สิงหาคม). "เหตุเกิดที่เทียนอันเหมิน," วารสาร
ประวัติศาสตร์. 4 (2) : 66 - 79.

วิวัฒน์ มุ่งการดี. (2527, กันยายน-ธันวาคม). "ความขัดแย้งจีน-โซเวียตและการเมืองของ
โลกแนวโน้มและทิศทางในทศวรรษ 1980 และหลังจากนั้น," เอเชียปริทัศน์.

เศรษฐพร กนิษฐานนท์. (2531, กรกฎาคม). "ผลการประชุมสุดยอดที่มอสโก," พบโลก.
1(9) : 22 - 30.

ภาษาอังกฤษ

Allen, Douglas & Ngo Vinh Long. (1991). *Coming to terms : Indochina. the United
States and the war.* New York : Harper & Row.

Barnett, Doak. A. (1977). *China and the major powers in East Asia.* Washington D.C
: Brookings.

Borisov, O. B. & Koloskov, B.T. (1975). *Sino - Soviet relations 1945 - 1973.*
Moscow : Progress.

Bromke, Adam. (1965). *The Communist States at the crossroads.* New York :
Frederick & Praeger.

Brown, Archie (ed.). (1984). *The Cambridge Encyclopedia of Russia and the Soviet
Union.* New York : Cambridge University Press.

Clubb, Edmund. O. (1971). *China and Russia the great game.* New York : Columbia
University Press.

Chawla, Sudershan. (1974). *Southeast asia under the new balance of power.* New
York : Praeger.

Dutt, Vidya Prakash. (1967). *China and the World.* New York : Frederisk A Praeger.

Dziewanowski, M. K. (1985). *A History of Soviet Russia.* New Jersey : Prentice Hall.

Fairbank, John K. (1968). *The Chinese World Order.* Cambridge : Harvard Univer
sity Press.

-----, (1992). *China A New History.* Cambridge : Harvard University Press.

Floyd, David. (1964). *Mao against Khrushchev.* New York : Frederick A. Praeger.

- Fu, Lo - shu. (1996). *A Documentary Chronicle of Sino - Western Relations 1644 - 1820*. Arizona : University of Arizona Press.
- Garthoff, Raymond L.(ed.). (1966). *Sino-Soviet Military Relations*. New York : Frederick A Praeger.
- Garver, John W. (1993). *Foreign Relations of the People's Republic of China*. New Jersey : Prentice Hall.
- Gelman, Harry. (1972). *The Sino-Soviet conflict in Soviet eyes*. San Francisco : Westview.
- Gettleman, Marvin E. (1985). *Vietnam and America : A Documented History*. New York : Grove.
- Griffith, William E. (1967). *Sino - Soviet Relations 1964 - 1965*. London : M.I.T.
- Hazan, Baruch A. (1990). *Gorbachev and his enemies*. San Francisco : Westview.
- Hsu, Immanuel C. Y. (1990). *The Rise of Modern China*. New York : Oxford University Press.
- Jones, Peter & Kevill Sian. (1985). *China and the Soviet Union 1949 - 84*. London : Longman.
- Jukes, Geoffrey. (1973). *The Soviet Union in Asia*. Canberra : Angus and Robertson.
- Kim, Samuet S. (1989). *China and the World*. London : Westview Press.
- Kissinger, Henry. (1979). *White House Years*. Boston : Little, Brown and Company.
- (1982). *Years of Upheaval*. Boston : Little, Brown and Company.
- Lederer, Ivo J. (1961). *Russian Foreign Policy*. New Haven : Yale University Press.
- Liang Liangxing. (1989). *China's Foreign Relations A Chronology of Events 1949 - 1988*. Beijing : Foreign Languages Press.
- MacFarquhar, Roderick. (1972). *Sino - American Relations 1949 - 1971*. New York : Praeger Publisher.
- (1993). *The Politics of China 1949 - 1989*. Cambridge : Cambridge University Press.

- Mackenzie, David. (1994). *From Messianism to Collapse (Soviet Foreign Policy 1917 - 1991)*. New York : Harcourt Brace and Company.
- & Michael W. Curran. (1993). *A History of Russia, the Soviet Union and Beyond*. California : Wadsworth Publishing.
- McLane, Charles B. (1996). *Soviet Strategies in Southeast Asia*. New Jersey : Princeton University Press.
- McNelly, Theodore. (1967). *Sources in Modern East Asian History and Politics*. New York : Appleton-Century-Crafts.
- Medvedev, Roy. (1987). *China and the Super Power*. New York : Basil Blackwell.
- Mehnert, Klaus. (1963). *Peking and Moscow*. translated by Leila Vennewitz. New York : Mentor Book.
- Melville, Andrei & Gail W. Lapidus. (1990). *The Glasnost Papers*. San Francisco : Westview.
- Nianlong, Han. (1990). *Diplomacy of Contemporary China*. Hong Kong : New Horizon Press.
- Nogee, Joseph L. & Robert H. Donaldson. (1982). *Soviet Foreign Policy since World War 2*. New York : Pergamon Press.
- North, Robert C. (1978). *The Foreign Relation of China*. New York : Duxbury Press.
- Pike, Douglas. (1987). *Vietnam and The Soviet Union*. San Francisco : Westview.
- Pollack, Jonathan D. (1982). *Sino-Soviet Relations in Strategic Perspective*. San Francisco : Westview.
- Pryce-Jones, David. (1995). *The war that never was : The fall of the Soviet empire 1985-1991*. London : Butler & Tanner.
- Quested, R. K. I. (1968). *The Expansion of Russia in East Asia 1857 - 1860*. Malaya : University of Malaya Press.
- Riasanovsky, Nicholas V. (1993). *A History of Russia*. New York : Oxford University Press.

- Rosser, Richard F. (1969). *An Introduction to Soviet Foreign Policy*. New Jersey : Prentice Hall.
- Schwartz, Morton. (1975). *The Foreign Policy of the USSR*. California : Dickenson Publishing Company,
- Short, Philip. (1982). *The Dragon and The Bear*. London : Hodder and Stoughton.
- Sutter, Robert G. (1978). *Chinese Foreign Policy after the Cultural Revolution 1966 - 1977*. San Francisco : Westview.
- Tucker, Robert C. (1972). *The Soviet Political Mind*. New York : W.W. Norton & Company, Inc.
- Ulyanovsky, R. A. (1979). *The Comintern and the East*. Moscow : Progress Publisher.
- Wang, James C. F. (1995). *Contemporary Chinese Policy*. New Jersey : Prentice Hall.
- Yu, George T. (1977). *Intra - Asian International Relation*. San Francisco : Westview.

ภาษาจีน

- Lin Huixiang. (1996). *Zhong Guo Min Zu Shi*. (ประวัติศาสตร์ชนชาติจีน). Beijing : Shang Wu Yin Shu Ban.
- Xiao Dongchuan & Tan Shi. (tr) (1980). *Su Zhong Guan Xi*. (ความสัมพันธ์จีน-โซเวียต). Beijing : San Lian Shu Dian.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

TREATY OF FRIENDSHIP, ALLIANCE AND MUTUAL ASSISTANCE
BETWEEN THE U.S.S.R. AND THE C.P.R.

The Presidium of the Supreme Soviet of the U.S.S.R. and the Central and Cooperation between the U.S.S.R. and the C.P.R., jointly to prevent the revival of Japanese imperialism and repetition of aggression on the part of Japan or of any other state that may join in any way with Japan in acts of aggression, desirous of promoting durable peace and general security in the Far East and throughout the world in conformity with the purposes and principles of the U.N.O., firmly convinced that the strengthening of good-neighbourly and friendly relations between the U.S.S.R. and the C.P.R. conforms with the fundamental interests of peoples of the Soviet Union and China, have decided to this end to conclude the present treaty and have appointed as their Plenipotentiaries:

The Presidium of the Supreme Soviet of the U.S.S.R. -- A.Y. Vyshinsky, Minister of Foreign Affairs of the U.S.S.R.; the Central People's Government of the C.P.R. -- Chou En lai, Premier of the State Administration Council and Minister of Foreign Affairs of China.

The two Plenipotentiaries, having communicated their full powers, found in good and due form, have agreed as follows:

Article I

The two Contracting Parties undertake jointly to adopt all necessary measures within their power to prevent a repetition of aggression and violation of peace on the part of Japan or of any other State that may directly or indirectly join with Japan in acts of aggression. Should either of the Contracting Parties be attacked by Japan or by States allied with her and thus find itself in a state of war, the other Contracting Party shall immediately render it military and other assistance with all the means at its disposal.

The Contracting Parties likewise proclaim their readiness to take part in a spirit of sincere co-operation in all international actions designed to safeguard peace and security throughout the world, and will devote all their energies to the speediest attainment of this end.

Article II

The two contracting Parties undertake in mutual agreement to strive for the conclusion at the earliest possible date, in conjunction with the other Powers who were their allies in the second world war, of a Peace Treaty with Japan.

Article III

Neither of the Contracting Parties shall conclude any alliance directed against the other Party, nor participate in any coalitions or in any actions or measures directed against the other Party.

Article IV

The two Contracting Parties shall consult with each other on all important international questions affecting the common interests of the Soviet Union and China, guiding themselves by the interest of strengthening peace and general security.

Article V

The two Contracting Parties undertake in a spirit of friendship and co-operation, and in accordance with the principles of equality, mutual interests and mutual respect for their state sovereignty and territorial integrity, and non-interference in the internal affairs of the other Party, to develop and strengthen the economic and cultural ties between the Soviet Union and China, to render each other all possible economic assistance and to carry out necessary economic co-operation.

Article VI

The present Treaty shall come into force immediately after its ratification; the instruments of ratification shall be exchanged in Peking.

The present Treaty shall remain in force for 30 years. If neither of the Contracting Parties give notice a year before the expiration of that period of its desire to denounce the Treaty, it shall continue to remain in force for another five years and shall thereafter be prolonged in accordance with this provision.

Done in Moscow, February 14, 1950, in two copies, each in Russian and Chinese, the two texts having equal validity.

For the Presidium of the Supreme Soviet of the U.S.S.R.

A. Vyshinsky

For the Central People's Government of the C.P.R.

Chou En-Lai

ภาคผนวก ข

AGREEMENT BETWEEN THE U.S.S.R. AND THE C.P.R. ON THE CHINESE
CHANGCHUN RAILWAY, PORT ARTHUR AND DALNY

Article I

The two Contracting Parties have agreed that Soviet Government shall transfer to the Government of the C.P.R. without compensation all its rights to joint administration of the Chinese Changchun Railway together with all property belonging to the Railway. The transfer shall be made directly after a Peace Treaty has been concluded with Japan, but not later than the end of 1952.

Until the transfer is effected, the present status of the joint Soviet-Chinese Administration of the Chinese Changchun Railway shall remain unchanged; however, after the present Agreement has come into force, the procedure of filling posts by representatives of the Soviet and Chinese Parties shall be altered and a procedure shall be established whereby the posts shall be filled for a definite period in rotation (Manager of the Railway, Chairman of the Board, etc.)

Article II

The two Contracting Parties have agreed that the Soviet troops shall be withdrawn from the jointly used naval base of Port Arthur and that the installations in this area shall be transferred to the Government of the C.P.R. directly after the conclusion of a Peace Treaty with Japan, but not later than the end of 1952, the Government of the C.P.R. compensating the Soviet Union for expenditure incurred by the Soviet Union since 1945 on restoring and constructing the installations.

Until the Soviet troops are withdrawn and the aforesaid installations transferred, the Government of the Soviet Union and China shall appoint an equal number of military representatives to constitute a Joint Chinese-Soviet Military Commission, in which the two Parties shall *preside in rotation*, and which shall have charge of military affairs in the Port Arthur area; the concrete measures to this effect shall be defined by the Joint Chinese-Soviet Military Commission within three months after the entry into force of the

present Agreement and shall be carried out after these measures have been endorsed by the Governments of the two Parties.

Civil administration in the aforesaid area shall be directly exercised by the Government of the C.P.R. Until the Soviet troops are withdrawn, the zone of location of the Soviet troops in the Port Arthur area shall remain unchanged within the present boundaries.

Should either of the Contracting Parties become the victim of aggression on the part of Japan or of any State that may join with Japan, and as a result be involved in military operations, China and the Soviet Union may, on the proposal of the Government of the C.P.R. and with the consent of the Soviet Government, jointly use the naval base of Port Arthur for the conduct of joint military operations against the aggressor.

Article III

The two Contracting Parties have agreed that the question of the Port of Dalny shall be examined after the conclusion of a Peace Treaty with Japan.

As to the administration of Dalny, it is entirely in the hands of the Government of the C.P.R.

All property at present in Dalny that is temporarily administered or leased by the Soviet Party shall be taken over by the Government of the C.P.R. For the purpose of affecting the transfer of the aforesaid property, the Government of the Soviet Union and China shall appoint three representatives from each Party to constitute a Joint Commission which shall within three months after the entry into force of the present agreement determine the concrete methods of effecting the transfer of the property and after the proposals of the Joint Commission have been endorsed by the Governments of the two Parties, shall carry them out in the course of 1950.

Article IV

The present Agreement shall come into force on the date of its ratification. The instruments of ratification shall be exchanged in Peking.

Done in Moscow, February 14, 1950, in two copies, each in Russian and Chinese, the two texts having equal validity.

For the Central People's Government of the C.P.R.

Chou-En-Lai

For the Presidium of the Supreme Soviet of the U.S.S.R.

A. Vyshinsky

ภาคผนวก ค

AGREEMENT BETWEEN THE GOVERNMENT OF THE U.S.S.R. AND THE CENTRAL PEOPLE'S GOVERNMENT OF THE C.P.R. FOR THE GRANTING OF CREDIT TO THE C.P.R.

Whereas the Government of the Union of Soviet Social Republics has acceded to the request of the Central People's Government of the C.P.R. for a credit to China to pay for the equipment and other materials which the Soviet Union has consented to supply to China, the two Governments have agreed on the following:

Article I

The Government of the U.S.S.R. shall grant the C.P.R. of the C.P.R. a credit in terms of dollars to the amount of 300,000,000 U.S. dollars, at the rate of 35 U.S.dollars per ounce of fine gold.

In view of the extremely devastated condition of China, caused by the prolonged military operations on its territory, the Soviet Government has agreed to provide the credit at the favourable rate of interest of 1% per annum.

Article II

The credit referred to in Article I shall be made available over a period of five years, beginning from January 1, 1950, in equal annual parts U.S.S.R of equipment and materials, including equipment for power stations, and other transport equipment, rails and other materials for the rehabilitation and development of China's national economy.

Nomenclature, quantities, prices and dates of delivery of the equipment and materials shall be defined in a separate Agreement of the Parties, the prices being determined on the basis of the prices in the world markets.

Any part of the credit remaining unutilized in any annual period may be utilized in succeeding annual period.

Article III

The Central People's Government of the C.P.R. shall repay the credit referred to in Article I, as well as the interest on it, in deliveries of raw materials and tea, gold and U.S. dollars. The prices for the raw materials Agreement, the prices being determined on the basis of the prices in the world markets.

The credit shall be repaid over a period of ten years in equal annual parts amounting to one-tenth of the credit received, not later than December 31 of each year. The first repayment shall be made not later than December 31, 1954, and the last not later than December 31, 1963.

Payment of interest, which shall accrue from the date of utilization of each part of the credit, shall be made half-yearly.

Article IV

For the purpose of conducting accounts of the credit provided for in the present Agreement, the State Bank of the U.S.S.R. and the National Bank of the C.P.R. shall open special accounts and jointly establish the procedure of settlement and management of the accounts under this Agreement.

The present Agreement comes into force from the date of its signing and is subject to ratification. The instruments of ratification shall be exchanged in Peking.

Done in Moscow, February 14, 1950, in two copies, each in Russian and Chinese, the two texts having equal validity.

For the Government of the U.S.S.R.

A. Vyshinsky

For the C.P.G. of the C.P.R.

Chou-En-Lai

ภาคผนวก ง

JOINT COMMUNIQUE OF THE GOVERNMENTS OF THE U.S.S.R., THE C.P.R.
AND THE MONGOLIAN PEOPLE'S REPUBLIC ON THE CONSTRUCTION
OF A RAILWAY AND THE ESTABLISHMENT OF A THROUGH
COMMUNICATION BETWEEN CHINING AND ULAN-BATOR

With a view to promoting economic and cultural intercourse between their countries, the Governments of the U.S.S.R., the C.P.R. and the Mongolian People's Republic concluded, on September 15, 1952, an agreement providing for the construction of a railway from Chining to Ulan-Bator in the Mongolian People's Republic. This railway will be linked with the railway connecting Ulan-Bator with Soviet Territory. The Government of the C.P.R. has undertaken to build the section from Chining through Erhlien to the borders of China, while the Governments of the U.S.S.R. and the Mongolian People's Republic have undertaken to build the section from Ulan-Bator through Dzamyn-Ude to the border of the Mongolian People's Republic. The three Governments have agreed to complete the construction and linking up of the railway and to establish through communication in 1955.

ภาคผนวก จ

SOVIET-CHINESE COMMUNIQUE ON WITHDRAWAL OF THE SOVIET ARMED
FORCES FROM THE JOINTLY USED CHINESE NAVAL BASE OF PORT ARTHUR
AND THE PLACING OF THE BASE AT THE FULL DISPOSAL OF THE C.P.R.

In view of the change which has taken place in the international situation in the Far East with the cessation of the war in Korea and the restoration of peace in Indo-China, and also of the enhanced defensive power of the C.P.R., the Government of the Soviet Union and the Government of the C.P.R., acting in accordance with the relations of friendship and cooperation which have arisen and are growing ever stronger between the two countries, have agreed that the Soviet armed forces shall be withdrawn from the jointly used Port Arthur naval base and that the installations in that area shall be transferred, without compensation, to the Government of the C.P.R.

The two Parties have agreed that the carrying out of the measures connected with the withdrawal of the Soviet armed forces and the transfer of the installations in the area of the Port Arthur naval base to the Government of the C.P.R. shall be entrusted to the Joint Soviet-Chinese Military Commission in Port Arthur, set up in accordance with the agreement of February 14, 1950.

The withdrawal of the Soviet forces and the transfer of the installations in the area of the Port Arthur naval base to the Government of the C.P.R. shall be completed by May 31, 1955.

ภาคผนวก จ

SOVIET CHINESE COMMUNIQUE ON THE CONSTRUCTION OF A RAILWAY
AND THE ESTABLISHMENT OF THROUGH COMMUNICATION BETWEEN
LANCHOW AND ALMA-ATA VIA URUMCHI

With a view to promoting economic and cultural intercourse between their countries, the Government of the U.S.S.R. and the Government of the C.P.R. have agreed to commence in the earliest future the construction of a railway from Lanchow via Urumchi, on Chinese territory, to Alma-Ata on Soviet territory. The Chinese Government undertakes to build the section on Chinese territory, and the Soviet Government the section on Soviet territory. The Soviet Government will render the Chinese Government every technical assistance in the building of the section of the railway on Chinese territory. The construction of the section between Lanchow and Yunen on Chinese territory was already begun in 1953.

ประวัติย่อผู้เขียน

ชื่อ นางสาวพรประภา ชื่อสกุล ภัทรธีรกุล

เกิดวันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2512

สถานที่เกิด กรุงเทพมหานคร

สถานที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 38/15 พ.4 ถนนประชาสงเคราะห์ แขวงดินแดง
เขตห้วยขวาง กรุงเทพฯ

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2530 ม.6 แผนกศิลป-ฝรั่งเศส โรงเรียนพระหฤทัย คอนแวนต์

พ.ศ. 2535 ศศ.บ. (ภาษาจีน) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

พ.ศ. 2542 ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์เอเชีย) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร